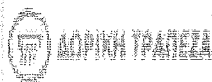
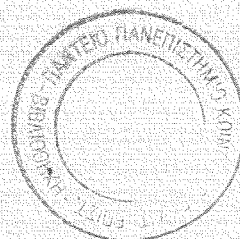

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

του **ΙΩΑΝΝΗ Δ. ΚΟΥΙΜΕΛΗ**

**‘ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ
ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΑ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ
ΕΝΩΣΗΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1993-1998’**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΑΡΑΝΤΗΣ ΛΩΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΕΛ.1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΣΕΛ.5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: : Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΣΕΛ.17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΕ ΤΑ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΑΛΛΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1993-1998

ΣΕΛ.26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΚΑΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1993-1998

ΣΕΛ.41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1993-1998

ΣΕΛ.56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗ ΛΙΑΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΣΕΛ.70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΣΕΛ.80

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΕΛ.87

1. Γενικά

Το νομισματοπιστωτικό σύστημα μιας οικονομίας αποτελείται από ένα σύνολο θεσμών, οργανισμών και αγορών, που λειτουργούν ως ενδιάμεσοι μεταξύ των πλεονασματικών και των ελλειμματικών οικονομικών δραστηριοτήτων και μονάδων. Αυτή η διαμεσολάβηση έγκειται σε μία διπλή λειτουργία, η οποία απευθύνεται αφενός μεν προς τις πλεονασματικές μονάδες με στόχο τη συγκέντρωση των περισσευμάτων (αποταμιεύσεων) τους και αφετέρου προς τις ελλειμματικές μονάδες με στόχο τη συγκέντρωση των χρηματοδοτικών τους αναγκών. Στο πλαίσιο αυτής της λειτουργίας, όλοι αυτοί οι ενδιάμεσοι χρηματοδοτικοί θεσμοί και οργανισμοί, μαζί με τις χρηματοοικονομικές αγορές προσφέρουν μια εξειδικευμένη και απαραίτητη υπηρεσία στο οικονομικό σύστημα: συλλέγουν τις αποταμιεύσεις και τα ταμειακά περισσεύματα από ένα μεγάλο αριθμό νοικοκυριών και επιχειρήσεων και τις μετασχηματίζουν σε μορφές και ποσότητες τέτοιες ώστε να αρμόζουν στην κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών των ελλειμματικών νοικοκυριών και επιχειρήσεων.

Σε γενικές γραμμές αυτή η εξειδικευμένη υπηρεσία συνίσταται στα εξής:

- ♦ Στη δυνατότητα προσέλκυσης ή κινητοποίησης αποταμιευτικών κεφαλαίων, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η συγκέντρωση επαρκών αποταμιευτικών πόρων.
- ♦ Στην ικανότητα μετασχηματισμού των συγκεντρωθέντων κεφαλαίων, έτσι ώστε να εξυπηρετούνται οι χρηματοδοτικές ανάγκες του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα.

Το τραπεζικό σύστημα και η κεφαλαιαγορά αποτελούν τα δύο κυριότερα τμήματα του συνόλου των ενδιάμεσων χρηματοδοτικών οργανισμών και αγορών που συνθέτουν το νομισματοπιστωτικό σύστημα της οικονομίας. Από αυτά τα δύο τμήματα το τραπεζικό σύστημα έχει τη μεγαλύτερη σημασία, με την έννοια ότι συγκεντρώνει το μεγαλύτερο τμήμα των εγχώριων αποταμιεύσεων και ταυτόχρονα καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα των δανειακών αναγκών του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Η διαμεσολάβηση του ανάμεσα στην προσφορά και στη ζήτηση αγοραστικής δύναμης επιτελείται με δύο βασικές λειτουργίες οι οποίες είναι:

- ♦ Η αποδοχή- υπό τη μορφή καταθέσεων και έναντι αμοιβής (επιτοκίου), που καταβάλλει- της αγοραστικής δύναμης, που κάθε φορά οι κάτοχοι της την αποσύρουν από την τρέχουσα κατανάλωση, προσδοκώντας να απολαύσουν υψηλότερη στο μέλλον, και, παράλληλα,
- ♦ Η χορήγηση- υπό τη μορφή δανείων και πάλι έναντι αμοιβής (επιτοκίου), που εισπράττει- μέρους της αγοραστικής δύναμης, που συγκεντρώνει, τόσο προς τις παραγωγικές όσο και προς τις καταναλωτικές μονάδες της οικονομίας.

Η παραδοσιακή πηγή κέρδους για τους φορείς άσκησης τραπεζικής δραστηριότητας είναι η θετική διαφορά (spread) ανάμεσα στα επιτόκια καταθέσεων και χορηγήσεων.

2. Σκοπός και διάρθρωση της εργασίας

Η εργασία αυτή, εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών, του τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Παντείου Πανεπιστημίου, με επιβλέποντα Καθηγητή τον κύριο Σαράντη Λώλο, έχει τον εξής τίτλο: ‘Ανάλυση του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος και σύγκρισή του με τα αντίστοιχα χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο 1993-1998’. Σκοπός αυτής της εργασίας είναι, να παρουσιάσει τις εξελίξεις της ελληνικής τραπεζικής αγοράς κατά την τελευταία δεκαετία, να γίνει σύγκριση αυτής με τις άλλες αγορές χωρών της Ε.Ε. και υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο Ευρωπαϊκό και Διεθνές τραπεζικό σύστημα να διαπιστωθούν οι τάσεις του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος στο πλαίσιο λειτουργίας του στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από επτά κεφάλαια. Το Πρώτο κεφάλαιο έχει τον εξής τίτλο: ‘Ο ρόλος του Τραπεζικού Συστήματος στην οικονομία’. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι η παρουσίαση στον αναγνώστη σύντομα και περιεκτικά, του ρόλου του τραπεζικού συστήματος σε μία οικονομία, της έννοιας και των ειδών των τραπεζών, καθώς και της σχέσης του τραπεζικού συστήματος με την οικονομική ανάπτυξη.

Στο Δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη ιστορική αναδρομή του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος από την ίδρυση της πρώτης τράπεζας το 1841 έως και σήμερα και παρουσιάζεται αναλυτικά (είδη και αριθμός τραπεζών, δίκτυο καταστημάτων, κ.λπ.) η μορφή που έχει σήμερα λίγους μήνες πριν από την είσοδο της χώρας μας στην Ο.Ν.Ε.

Το Τρίτο κεφάλαιο έχει τίτλο 'Σύγκριση του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος με τα αντίστοιχα άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο 1993-1998'. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μία ολοκληρωμένη παρουσίαση της διάρθρωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και συγκρίνεται με τα αντίστοιχα άλλων επιλεγμένων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την συγγραφή αυτού του κεφαλαίου έχουν χρησιμοποιηθεί τα πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία τα οποία αφορούν τις εμπορικές τράπεζες των ευρωπαϊκών τραπεζικών συστημάτων την περίοδο 1993-1998. Συζητούνται διεξοδικά τα δεδομένα του τραπεζικού συστήματος που προέρχονται από την ανάλυση του ενεργητικού και του παθητικού, όπως επίσης και από τα στοιχεία των αποτελεσμάτων χρήσης. Από την ανάλυση προκύπτουν στοιχεία που περιγράφουν την κερδοφορία, το κόστος λειτουργίας και τελικά την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος σε σχέση με αυτή των άλλων τραπεζικών συστημάτων.

Το Τέταρτο κεφάλαιο έχει τίτλο 'Βασικά Οικονομικά μεγέθη και δείκτες των Ελληνικών Εμπορικών Τραπεζών την περίοδο 1993-1998'. Χρησιμοποιούνται στατιστικά στοιχεία, της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών και ισολογισμών των τραπεζών της περιόδου 1993-1998, και παρουσιάζονται τα κυριότερα μεγέθη του ενεργητικού και παθητικού των εμπορικών τραπεζών. Επίσης γίνεται παρουσίαση των κυριότερων δεικτών κερδοφορίας, κόστους προσωπικού και παραγωγικότητας των εμπορικών τραπεζών και εξάγονται βασικά συμπεράσματα αναφορικά με τους δείκτες αυτούς.

Στο Πέμπτο κεφάλαιο με τίτλο 'Στατιστική ανάλυση των Ελληνικών Εμπορικών Τραπεζών 1993-1998' επιχειρείται, με την κατάλληλη στατιστική μέθοδο (Cluster Analysis), ομαδοποίηση των ελληνικών εμπορικών τραπεζών ανάλογα με την τάση κερδοφορίας, παραγωγικότητας και κόστους λειτουργίας στο διάστημα 1993-1998. Επίσης γίνεται προσπάθεια στατιστικής συσχέτισης των δεικτών κερδοφορίας, παραγωγικότητας και κόστους λειτουργίας, των εμπορικών τραπεζών.

Το Έκτο κεφάλαιο που έχει τίτλο 'Τάσεις και εξελίξεις στη Λιανική Τραπεζική και στο Ευρωπαϊκό και Διεθνές Τραπεζικό Σύστημα' έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση, του πρότυπου ανάπτυξης των Λιανικών Τραπεζικών Εργασιών καθώς και τις τελευταίες εξελίξεις σε αυτές, και επίσης των τάσεων και εξελίξεων στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό Τραπεζικό Σύστημα

που πηγάζουν από τις τεχνολογικές εξελίξεις, την επέκταση της αποδιαμεσολάβησης και την παγκοσμιοποίηση των αγορών.

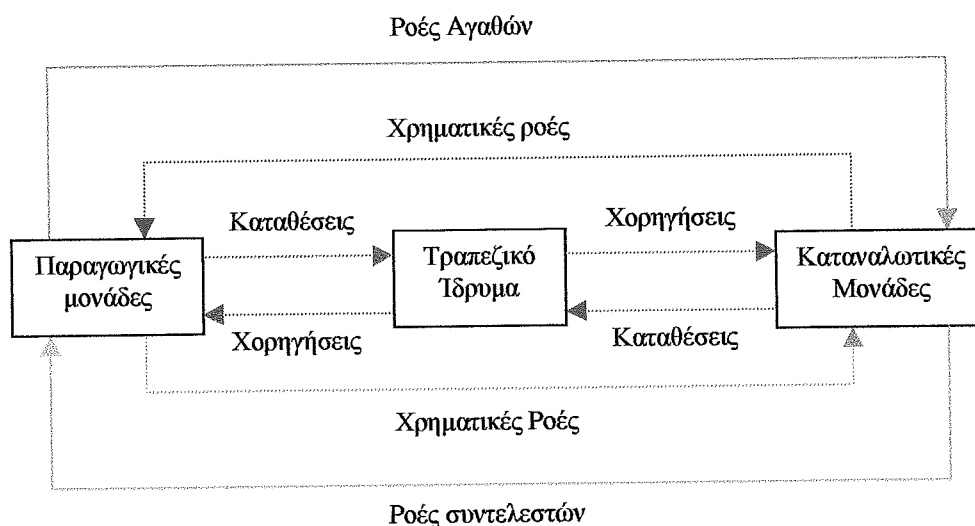
Στο Έβδομο και τελευταίο συνοψίζονται τα κυριότερα συμπεράσματα από τα προηγούμενα κεφάλαια και παρουσιάζονται οι προοπτικές του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος στο πλαίσιο λειτουργίας του στην Ο.Ν.Ε.

Τελειώνοντας θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα Καθηγητή αυτής της εργασίας, κ.Σαράντη Λώλο για τις επικοδομητικές του παρατηρήσεις και την ενθάρρυνση που μου παρείχε καθόλη τη διάρκεια της εργασίας, καθώς και τους καθηγητές και μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής αυτής της εργασίας, κ.Ματθαίο Λαμπρινίδη και κ.Κωνσταντίνο Ράνο, για τις πολύτιμες υποδείξεις τους που ήταν απαραίτητες για την εκπόνηση αυτής της εργασίας. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω, τον κ. Χαράλαμπο Γολέμη, οικονομικό σύμβουλο της Ο.Τ.Ο.Ε. και τις κυρίες Ιωάννα Κακλή και Αργυρώ Σαρακινίδου, στελέχη της Τράπεζας της Ελλάδος, για την παροχή στατιστικών στοιχείων και τέλος την φιλόλογο, κυρία Σταυρούλα Κουζίου, για τις σημαντικές παρατηρήσεις της στη διαμόρφωση του κειμένου.

Ι. Η ένταξη του τραπεζικού συστήματος στην οικονομία και η σχέση του με την οικονομική ανάπτυξη

Ο απλούστερος τρόπος με τον οποίο μια τράπεζα εντάσσεται στην οικονομία και ειδικότερα στο εισοδηματικό της κύκλωμα απεικονίζεται στο διάγραμμα¹ που ακολουθεί.

Διάγραμμα 1: Εισοδηματικό κύκλωμα και Τραπεζικά ιδρύματα

Το παραπάνω διάγραμμα αποδίδει την ένταξη ενός τραπεζικού ιδρύματος σε μικροοικονομικό επίπεδο. Παρατηρείται ότι:

- στο επάνω μέρος, το συνεχές βέλος απεικονίζει τη ροή αγαθών από την παραγωγή προς την κατανάλωση, ενώ το διακεκομμένο βέλος τη ροή χρήματος από την κατανάλωση προς την παραγωγή.
- στο κάτω μέρος, το συνεχές βέλος αποδίδει τη ροή παραγωγικών συντελεστών (λ.χ. εργασία) από τις καταναλωτικές μονάδες (λ.χ. νοικοκυριά) προς την παραγωγή, ενώ το διακεκομμένο βέλος τη χρηματική ροή ή ροή εισοδήματος (λ.χ. αμοιβή εργασίας) από την παραγωγή προς τις καταναλωτικές μονάδες.
- τέλος, στο κέντρο του διαγράμματος βρίσκεται το υποθετικό τραπεζικό ίδρυμα.

Τα βέλη-ροές από την παραγωγή και την κατανάλωση προς το τραπεζικό ίδρυμα, αντιπροσωπεύουν τις εισροές του. Σημαντικό τμήμα των εισροών αυτών, οι καταθέσεις, δημιουργούν τις αποταμιεύσεις. Τέλος τα βέλη

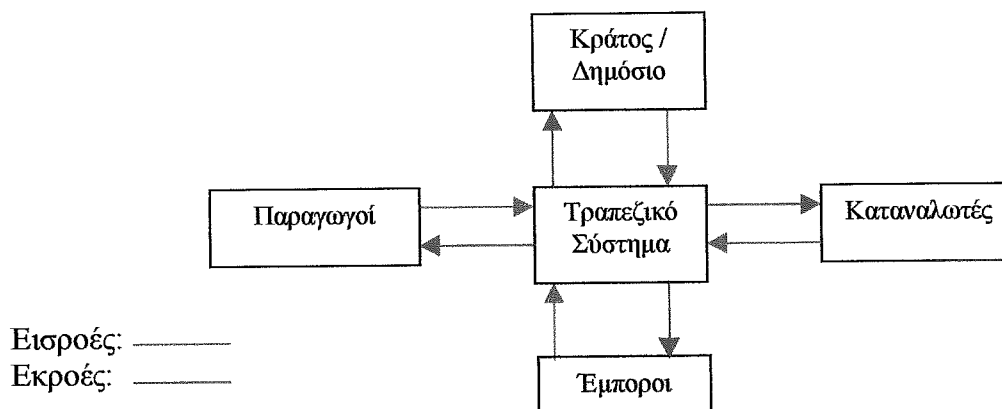
¹ Βλ. Μαρματάκης (1977), σελ.658.

- ροές από το τραπεζικό ίδρυμα προς τις καταναλωτικές μονάδες και τις επιχειρήσεις είναι οι εκροές του, δηλαδή τα δάνεια, που απευθύνονται στην κατανάλωση και την παραγωγή, αντίστοιχα. Από το παραπάνω διάγραμμα γίνεται αντιληπτός ο μεσολαβητικός ρόλος της τράπεζας ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση αγοραστικής δύναμης ή κίνησης κεφαλαίου.

Η ένταξη και ο ρόλος του συνόλου των τραπεζών, που λειτουργούν σε μία χώρα, δηλαδή του τραπεζικού της συστήματος, είναι δυνατόν να αποδοθούν με το διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 2

Ένταξη του τραπεζικού συστήματος στο μακροοικονομικό επίπεδο

Στο διάγραμμα² αυτό, για λόγους απλοποίησης, έχουν παραληφθεί οι ροές που υφίστανται μεταξύ των υπολοίπων φορέων οικονομικής δραστηριότητας της συγκεκριμένης χώρας. Παρά ταύτα, ο μεσολαβητικός ρόλος του τραπεζικού συστήματος μέσα σε μια οικονομία προκύπτει μέσα από το σύνολο των εισροών και εκροών του, που δημιουργούνται καθώς αυτό συναλλάσσεται με όλους ανεξαιρέτως τους επιμέρους φορείς άσκησης οικονομικής δραστηριότητας.

Το τραπεζικό σύστημα μιας χώρας, κατέχοντας εξέχουσα θέση στην οικονομία της, επιτελεί μία βασική λειτουργία: βελτιώνει την κατανομή των πόρων στο χώρο και στο χρόνο, μέσα στο αβέβαιο περιβάλλον που ζούμε.³ Αυτή η βασική λειτουργία μπορεί να διακριθεί σε πέντε βασικές λειτουργίες του τραπεζικού συστήματος ως εξής:

- ◆ να προωθεί τη διάχυση, την αντιμετώπιση, την αποφυγή του κινδύνου,
- ◆ να αριστοποιεί την κατανομή των πόρων,
- ◆ να παρακολουθεί τη διοίκηση των εταιρειών και να ελέγχει τις επιχειρήσεις,

² Βλ. Kotler (1988), p.10.

³ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Λώλος (2000), Levine (1997)

- ♦ να κινητοποιεί τις αποταμιεύσεις, και
- ♦ να διευκολύνει την ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών.

Στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε τη σχέση που υφίσταται μεταξύ του τραπεζικού συστήματος με την οικονομική ανάπτυξη. Το τραπεζικό σύστημα και οι τράπεζες κατέχουν δεσπόζουσα θέση στο χρηματοπιστωτικό σύστημα μιας οικονομίας, τόσο λόγω παράδοσης επειδή αποτελούν τον πιο παραδοσιακό, αλλά και πιο χαρακτηριστικό τύπο ενδιάμεσου χρηματοδοτικού οργανισμού, όσο και από πλευράς όγκου διακινούμενων κεφαλαίων. Το τραπεζικό σύστημα ασχολείται με τη διοχέτευση αγοραστικής δύναμης από τις μονάδες εκείνες της οικονομίας που παρουσιάζουν πιστωτικό υπόλοιπο προς τις μονάδες που η θέση τους είναι ελλειμματική. Ιδιαίτερα οι εμπορικές τράπεζες που κατέχουν την πρωτεύουσα θέση στο νομισματοπιστωτικό σύστημα της οικονομίας, λόγω του εκτεταμένου δικτύου καταστημάτων το οποίο διαθέτουν, κατορθώνουν να ελκύουν ένα μεγάλο μέρος της ιδιωτικής αποταμίευσης και έτσι να διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην οικονομική ζωή μιας χώρας.⁴

Οι δύο βασικές υπηρεσίες που παρέχουν οι τράπεζες στην οικονομία αφορούν⁵:

- ♦ στη δυνατότητα προσέλκυσης (ή κινητοποίησης) αποταμιευτικών κεφαλαίων, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η συγκέντρωση επαρκών αποταμιευτικών πόρων, και
- ♦ στην ικανότητα μετασχηματισμού των συγκεντρωθέντων κεφαλαίων, έτσι ώστε να εξυπηρετούνται οι χρηματοδοτικές ανάγκες του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα.

Αναφορικά με τη σχέση τραπεζικού συστήματος και οικονομικής ανάπτυξης, πράγματι, έχει επιβεβαιωθεί από την ιστορική πορεία όλων των οικονομιών ότι η διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης συνδέεται και με την ποσοτική αύξηση και την ποιοτική βελτίωση των υπηρεσιών του τραπεζικού συστήματος. Οι τράπεζες υπεισέρχονται ως αποφασιστικός παράγοντας στη μακροχρόνια διαδικασία οικονομικής ανόδου και ανάπτυξης, όπως αναλύεται και εμπεριστατώνεται στα πλαίσια χωριστής ογκώδους βιβλιογραφίας. Για παράδειγμα, παλινδρομήσεις σε δείγματα συνδυασμένων χρονολογικών

⁴ Βλ. Πετράκης (1998), σελ.79

⁵ Βλ. Πετράκης (1985)

σειρών και διαστρωματικών δεδομένων για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, καταδεικνύουν τη στενή εξάρτηση του ρυθμού ανόδου του Α.Ε.Π., του ρυθμού επενδύσεων από δείκτες του μεγέθους του τραπεζικού συστήματος ή και, σπανιότερα ανάλογη επίδραση του βαθμού ανάπτυξης των λοιπών χρηματοδοτικών αγορών.⁶

Η ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος με την προαναφερθείσα ποσοτική και την ποιοτική έννοια, συμβάλλει στην ενίσχυση της αποταμιευτικής νοοτροπίας του κοινού και κινητοποιώντας έτσι περισσότερα κεφάλαια, στην αύξηση της εγχώριας αποταμίευσης. Επιπλέον, η συγκέντρωση χρηματοδοτικών πόρων επιτρέπει την εξυπηρέτηση των χρηματοδοτικών αναγκών. Επομένως, παρατηρούμε ότι το τραπεζικό σύστημα ενισχύει τόσο την επένδυση όσο και την αποταμίευση και συνεπώς συμβάλλει αποφασιστικά στη διαδικασία συσσώρευσης του κεφαλαίου, η οποία, ήδη από τον Adam Smith, θεωρείται βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της οικονομίας. Ενισχύοντας τις επενδύσεις και κατ' επέκταση την οικονομική ανάπτυξη, το τραπεζικό σύστημα συμβάλλει στη δημιουργία αποδόσεων, οι οποίες θα ήταν ανέφικτες ή απραγματοποίητες, εάν δεν υπήρχε αυτή η επενδυτική ώθηση. Δημιουργώντας, όμως, τέτοιες ικανοποιητικές αποδόσεις, οι τράπεζες μπορούν να προσελκύουν ένα επαρκές και διευρυνόμενο μέγεθος αποταμιευτικών κεφαλαίων, το οποίο με τη σειρά του χρηματοδοτεί τις επενδύσεις. Με τον τρόπο αυτό σχηματίζεται ο γνωστός ενάρτεος κύκλος της ανάπτυξης: οι αποταμιεύσεις διευκολύνουν τις επενδύσεις και οι επενδύσεις- μέσω των αποδόσεων και της οικονομικής ανάπτυξης που προκαλούν- διευρύνουν την αποταμιευτική ικανότητα κ.ο.κ. Στα πλαίσια αυτού του ενάρτεου κύκλου, η σημασία και ο ρόλος του τραπεζικού συστήματος είναι προφανείς και καθοριστικοί για την ανάπτυξη.

II. Έννοια του τραπεζικού συστήματος και τα είδη των τραπεζών

Το σύνολο των τραπεζικών ιδρυμάτων, που αποτελεί τον πυρήνα του χρηματοπιστωτικού συστήματος μιας χώρας, αποτελεί ένα 'τραπεζικό σύστημα'.⁷ Η χρησιμοποίηση του όρου 'σύστημα' υποδηλώνει ότι ο τραπεζικός κλάδος έχει μία ουσιώδη διαφορά έναντι των άλλων κλάδων

⁶ Για λεπτομερή παρουσίαση, βλ. Levine (1997)

⁷ Για παράδειγμα, βλ. Κορλιράς (1998), Πετράκης (1985), Θωμαδάκης-Ξανθάκης (1990), Φίλιος (1994)

οικονομικής δραστηριότητας, των οποίων η λειτουργία διέπεται από τους κανόνες της ελεύθερης ανταγωνιστικής αγοράς. Το κύριο χαρακτηριστικό του τραπεζικού κλάδου είναι ότι είναι ελεγχόμενος και ότι αυτός ο έλεγχος ασκείται από τις Νομισματικές Αρχές, τις αρμοδιότητες των οποίων έχει η Κεντρική Τράπεζα (εδώ Τράπεζα της Ελλάδος).

Το τραπεζικό σύστημα κάθε χώρας αποτελείται από την Κεντρική Τράπεζα, τις εμπορικές τράπεζες και τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς. Τα τραπεζικά ιδρύματα αντλούν κεφάλαια από τις διάφορες μορφές καταθέσεων, που τηρούν σε αυτά, νοικοκυριά, επιχειρήσεις και κυβερνήσεις, και τα διαθέτουν στην αγορά μέσω των χρηματοδοτικών τους δραστηριοτήτων. Εκτός από τις καταθέσεις και τις χρηματοδοτήσεις, οι τράπεζες ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν, παρέχουν και ένα ευρύ φάσμα άλλων υπηρεσιών και μεσολαβούν σε πολλές εργασίες που λαμβάνουν χώρα σε μία οικονομία. Οι δραστηριότητες μιας τράπεζας σύμφωνα με τη Δεύτερη Τραπεζική Οδηγία της κοινότητας, όπως αυτή τελικά διαμορφώθηκε και έγινε αποδεκτή από τα δώδεκα κράτη – μέλη της Ε.Ε. είναι σχεδόν στο σύνολό τους οι εξής⁸:

- Αποδοχή καταθέσεων ή άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων.
- Χορήγηση πιστώσεων, στις οποίες περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων: η καταναλωτική πίστη, η ενυπόθηκη πίστη, οι πράξεις αναδοχής εισπράξεως απαιτήσεων (factoring, με ή χωρίς δικαίωμα αναγωγής), η χρηματοδότηση των εμπορικών συναλλαγών (συμπεριλαμβανομένου και του forfaiting).
- Χρηματοδοτική μίσθωση.
- Πράξεις πληρωμής.
- Έκδοση και διαχείριση μέσων πληρωμής (πιστωτικών καρτών, ταξιδιωτικών επιταγών και πιστωτικών επιστολών).
- Εγγυήσεις και αναλήψεις υποχρεώσεων.
- Συναλλαγές για λογαριασμό του ιδίου του ιδρύματος ή της πελατείας του σε:
 - α. μέσα της χρηματαγοράς.
 - β. αγορές συναλλάγματος.
 - γ. χρηματοδοτικούς τίτλους επί προθεσμία ή με δικαίωμα επιλογής (Option).
 - δ. μέσα σχετικά με συνάλλαγμα και επιτόκια.

⁸ Βλ. Κοκκομέλης (1995)

ε. κινητές αξίες

- Συμμετοχές σε εκδόσεις τίτλων και παροχή συναφών υπηρεσιών.
- Παροχή συμβουλών σε επιχειρήσεις, όσον αφορά στη διάρθρωση του κεφαλαίου τους, τη βιομηχανική στρατηγική και συναφή θέματα συμβουλών, καθώς και υπηρεσιών στον τομέα των συγχωνεύσεως και της εξαγοράς επιχειρήσεων.
- Μεσολάβηση στις διαπραγματικές αγορές.
- Διαχείριση χαρτοφυλακίου ή παροχή συμβουλών για τη διαχείριση χαρτοφυλακίου.
- Φύλαξη και διαχείριση κινητών αξιών.
- Εμπορικές πληροφορίες.
- Εκμίσθωση θυρίδων.

Οι εμπορικές τράπεζες είναι, κερδοσκοπικοί οργανισμοί, η σπουδαιότερη κατηγορία τραπεζών και είναι τράπεζες γενικών εργασιών⁹: δέχονται κάθε είδους καταθέσεις, χορηγούν κάθε είδους δάνεια και έχουν μεγάλο εύρος επιλογών όσον αφορά την τοποθέτηση των διαθεσίμων τους. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους είναι ότι έχουν την ικανότητα να μεταβάλλουν την προσφορά χρήματος σε μία οικονομία, επιδρώντας έτσι στην αγοραστική δύναμη του κοινού. Οι εμπορικές τράπεζες αντλούν τα κεφάλαια τους από διάφορες πηγές όπως: καταθέσεις, αγορά χρεογράφων, δανεισμός από την Κεντρική τράπεζα ή από άλλες τράπεζες. Η τοποθέτηση των κεφαλαίων τους γίνεται κατά κύριο λόγο σε διάφορα είδη δανείων, τα οποία διαφέρουν ως προς τη διάρκεια, τον κίνδυνο και την απόδοση τους. Σημειώνεται ότι οι καταθέσεις και οι χρηματοδοτήσεις είναι οι βασικότερες εργασίες, πέρα όμως αυτών, οι εμπορικές τράπεζες παρέχουν ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών και προϊόντων στους πελάτες τους. Έτσι μεσολαβούν στη διευκόλυνση των πληρωμών, στις διαδικασίες διεθνούς εμπορίου(εισαγωγές εξαγωγές), προσφέρουν πράξεις αγοραπωλησίας συναλλάγματος, διεθνούς δανεισμού κλπ.

Οι εμπορικές τράπεζες ανάλογα με την οργάνωσή τους μπορούν να ταξινομηθούν¹⁰:

- ❖ Σε ανεξάρτητες τραπεζικές μονάδες όπου οι υπηρεσίες προσφέρονται από

⁹Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Πετράκης (1985), Θωμαδάκης-Ξανθάκης (1990), Κοτζαμάνης (1996)

¹⁰ Βλ. Πετράκης-Αλεξάκης (1990), σελ.34

μία τραπεζική επιχείρηση με ένα μόνο γραφείο ή τοποθεσία δραστηριότητας. Η τράπεζα λειτουργεί ανεξάρτητη από τις άλλες τράπεζες, πέρα από τις συνηθισμένες διατραπεζικές σχέσεις και δεν ελέγχεται από άλλη τράπεζα ή επιχείρηση.

- ❖ Σε τράπεζες με υποκαταστήματα. Η τραπεζική επιχείρηση λειτουργεί σε δύο ή περισσότερες τοποθεσίες, οι οποίες μπορεί να βρίσκονται στην ίδια πόλη ή χώρα, ή ακόμα και σε διαφορετικές πόλεις, χώρες και περιοχές γενικότερα. Τα υποκαταστήματα ελέγχονται από το ίδιο διοικητικό συμβούλιο και ανήκουν στους ίδιους μετόχους.
- ❖ Σε ομάδες τραπεζών. Ομάδα τραπεζών σχηματίζεται όταν ένας σημαντικός αριθμός μετοχών δύο ή περισσότερων τραπεζών είναι στην κυριότητα εταιρείας που έχει στην κατοχή της ένα μεγάλο αριθμό μετοχών και άλλων εταιρειών. Οι τράπεζες αυτές μπορεί να είναι ανεξάρτητες μονάδες ή τράπεζες υποκαταστημάτων. Έλεγχος στις τράπεζες αυτής της κατηγορίας γίνεται από την εταιρεία holding, το διοικητικό συμβούλιο της οποίας είναι υπεύθυνο για τη σωστή λειτουργία, τους καταθέτες, τους μετόχους της και τα νομισματικά θέματα.
- ❖ Τέλος, η αλυσίδα τραπεζών συγκροτείται στην περίπτωση που δύο ή περισσότερες τράπεζες ελέγχονται από έναν ή περισσότερους ιδιώτες.

Οι ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί είναι τράπεζες ή πιστωτικά ιδρύματα που κάνουν εξειδικευμένες εργασίες, όπου η εξειδίκευση αυτή μπορεί να αφορά είτε στα στοιχεία ενεργητικού (τι είδους δάνεια επιτρέπεται να χορηγούν και τι είδους τοποθετήσεις διαθεσίμων μπορούν να κάνουν), είτε μόνο στα στοιχεία του παθητικού (τι είδους καταθέσεις μπορούν να δέχονται ή τι άλλους τρόπους έχουν στη διάθεσή τους για να προσελκύουν αποταμιευτικά κεφάλαια, όπως η έκδοση τραπεζικών ομολόγων), Τέλος ενδέχεται η εξειδίκευση να αφορά ταυτόχρονα στα στοιχεία ενεργητικού και στα στοιχεία παθητικού.

Συνήθως, στην πράξη, διακρίνουμε μία 'συνέχεια', στη μία άκρη της οποίας βρίσκεται η εμπορική τράπεζα, που έχει μία γενική άδεια για κάθε είδους εργασίες και στην άλλη άκρη βρίσκονται τα πιστωτικά ιδρύματα με απόλυτα εξειδικευμένο και περιορισμένο αντικείμενο.¹¹ Μεταξύ των δύο άκρων, υπάρχουν πολλές ειδικές τράπεζες, με λιγότερο ή περισσότερο καθορισμένο αντικείμενο εργασιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα

¹¹ Για παράδειγμα, βλ. Κορλιράς (1998), σελ.114

εξειδικευμένων πιστωτικών ιδρυμάτων είναι οι τράπεζες με αντικείμενο την κτηματική-στεγαστική πίστη, οι εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing) και οι τράπεζες με αντικείμενο την αγροτική πίστη. Επίσης υπάρχουν και οι επενδυτικές τράπεζες έχοντας ως αντικείμενο τη μεσο-μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση επενδύσεων παγίου κεφαλαίου ή και τη συμμετοχή αυτών των τραπεζών στο μετοχικό κεφάλαιο άλλων επιχειρήσεων.

Η βασική διαφορά ανάμεσα στις εμπορικές και τις **ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ** σημειώνεται στη στρατηγική τους.¹² Οι επενδυτικές τράπεζες αναπτύσσουν μία στρατηγική, η οποία βασίζεται στη μακροπρόθεσμη πίστη και έχει το χαρακτήρα των χονδρικών τραπεζικών εργασιών (wholesale banking), δηλαδή μικρότερος αριθμός μεγάλων χορηγητικών πελατών και προσέλκυση σταθερών αποταμιευτικών κεφαλαίων. Αντιθέτως, οι εμπορικές τράπεζες αναπτύσσουν μία στρατηγική η οποία βασίζεται στη βραχυπρόθεσμη πίστη και έχει το χαρακτήρα των λιανικών τραπεζικών εργασιών (retail banking), δηλαδή μεγαλύτερος αριθμός μικρών και μεγάλων χορηγητικών πελατών, έμφαση στη διαμεσολάβηση ταχέως ανακυκλούμενων κεφαλαίων και προσέλκυση μεγάλου αριθμού μικρών και μεγάλων ποσών καταθέσεων υψηλής ρευστότητας. Η στρατηγική των εμπορικών τραπεζών προϋποθέτει την ύπαρξη δικτύου καταστημάτων με επαρκή γεωγραφική διασπορά και πελατολόγιο με ευρύτατη κοινωνικοοικονομική διαστρωμάτωση, ενώ των επενδυτικών, απαιτεί παρουσία στα σημαντικά κέντρα δραστηριότητας της πρωτογενούς και δευτερογενούς αγοράς χρεογράφων με μικρό δίκτυο καταστημάτων.

Η ανάπτυξη των τραπεζικών συστημάτων μεταπολεμικά οδήγησε στην εμφάνιση δύο διαφορετικών τύπων εμπορικών τραπεζών, τον 'αμερικανικό' και το 'γερμανικό'.¹³ Το βασικό τους διακριτικό γνώρισμα συνίσταται στον τρόπο άσκησης επενδυτικών δραστηριοτήτων. Το αμερικάνικο μοντέλο (το οποίο ακολούθησαν με μικρές διαφορές η Ιαπωνία και ο Καναδάς) προέβλεπε αυστηρό διαχωρισμό μεταξύ τους, μην επιτρέποντας στις εμπορικές τράπεζες την άσκηση επενδυτικών δραστηριοτήτων, εν αντιθέσει με το γερμανικό (που ακολούθησαν οι περισσότερες χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης), το οποίο έδινε την δυνατότητα άσκησης επενδυτικής τραπεζικής, κάτι που τις χαρακτήρισε ως τράπεζες γενικών συναλλαγών (universal banking). Όμως τις

¹² Βλ. Πετράκης (1985)

¹³ Βλ. Τόλιος (1998)

τελευταίες δύο δεκαετίες στις χώρες που εφαρμόζαν το αμερικανικό μοντέλο και πρώτα απ' όλα στις Η.Π.Α., επήλθαν σημαντικές αλλαγές προς την κατεύθυνση του 'universal banking' με αποτέλεσμα να συντελεστεί μια σχετική ομοιογενοποίηση στον τύπο των εμπορικών τραπεζών, παρ' ότι εξακολουθούν να υπάρχουν ακόμη σημαντικές διαφορές μεταξύ τους

Στην Ελλάδα, όπως και σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ηπειρωτικής Ευρώπης, έχει υιοθετηθεί (ειδικότερα στο πλαίσιο της 2^{ης} Δεύτερης Τραπεζικής Οδηγίας η οποία εφαρμόζεται από 1-1-1993) το σύστημα της 'γενικής αδείας': ενώ υπάρχουν τραπεζικά ιδρύματα που είναι εξειδικευμένα σε επενδυτική στρατηγική, οι εμπορικές τράπεζες μπορούν να προβαίνουν τόσο σε βραχυπρόθεσμες όσο και σε μακροπρόθεσμες χορηγήσεις και, αντίστοιχα, να προσελκύουν αφενός μεν βραχυπρόθεσμες καταθέσεις και αφετέρου μονιμότερου χαρακτήρα αποταμιευτικού πόρους. Αυτό το μικτό σύστημα επιτρέπει στις εμπορικές τράπεζες να κάνουν ότι και οι επενδυτικές, με αποτέλεσμα, λόγω εκτεταμένων δικτύων καταστημάτων, να οδηγούν τις επενδυτικές σε περιθωριακό ρόλο. Οι επενδυτικές τράπεζες επιβιώνουν καλύπτοντας ανάγκες ειδικών αγορών και ειδικών πελατών ή (συχνότερα) εντασσόμενες ως συγγενείς ή και θυγατρικές τράπεζες, σε μεγάλες εμπορικές τράπεζες, εξυπηρετώντας έτσι τις εξειδικευμένες ανάγκες των μεγάλων τραπεζικών ομίλων (βλέπε την ΕΤΕΒΑ). Υπάρχουν επίσης και τράπεζες επενδυτικές που ιδρύθηκαν και ελέγχονται από το κράτος, με κύριο σκοπό τη χρηματοδοτική υποβοήθηση της κρατικής αναπτυξιακής πολιτικής (βλέπε ΕΤΒΑ), και των οποίων οι δραστηριότητες εξαρτώνται από την ενίσχυση που τους παρέχει το κράτος, είτε με τη μορφή ιδίων κεφαλαίων είτε με τη μορφή επιδότησης του επιτοκίου των ομολόγων και των ομολογιών που εκδίδουν.

Επιπροσθέτως το προαναφερθέν σύστημα μικτής τραπεζικής έχει οδηγήσει στη δημιουργία μεγάλων τραπεζικών ομίλων, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται (ως θυγατρικές ή ως συγγενείς) άλλες τράπεζες, χρηματιστηριακές εταιρείες, εταιρείες επενδύσεων χαρτοφυλακίου. Εταιρείες αμοιβαίων κεφαλαίων, ασφαλιστικές εταιρείες, εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης, αλλά και επιχειρήσεις εκτός χρηματοπιστωτικού τομέα, όπως βιομηχανικές, εμπορικές, τουριστικές, κατασκευαστικές και επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών.

Η δημιουργία τέτοιων ομίλων προήλθε από τη δυνατότητα που είχαν οι μεγάλες εμπορικές τράπεζες να ασκούν και επενδυτική τραπεζική

δραστηριότητα και να αποκτούν συμμετοχές σε άλλες επιχειρήσεις ή να καταλήγουν σε συμμετοχές όταν ορισμένες μακροπρόθεσμες χορηγήσεις καθίστανται μη εισπράξιμες και μετοχοποιούνται. Οι τραπεζικοί όμιλοι που ιδρύουν και ελέγχουν άλλες εταιρείες του χρηματοπιστωτικού τομέα είναι ένα σύνηθες φαινόμενο που αξιοποιεί τις δυνατότητες συνέργιας των συμπληρωματικών δραστηριοτήτων, καλύπτοντας όλο το φάσμα των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών λειτουργιών, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ότι εκμεταλλεύεται κάποιες οιονεί οικονομίες κλίμακας. Όταν όμως σε αυτούς τους ομίλους περιλαμβάνονται και ομοειδείς εταιρείες, τότε δημιουργείται θέμα συνθηκών ανταγωνισμού στην τραπεζική αγορά, με αποτέλεσμα, η συγκέντρωση μεγάλων μεριδίων της αγοράς σε μικρό αριθμό ομίλων να συντελεί στην ύπαρξη ολιγοπωλιακής διάρθρωσης.

Στην κορυφή της πυραμίδας του τραπεζικού συστήματος βρίσκεται η **Κεντρική Τράπεζα**.¹⁴ Ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών είναι διαφορετικός από εκείνον των άλλων τραπεζών, υπό την έννοια ότι οι κεντρικές τράπεζες δεν ασκούν τις συνήθεις τραπεζικές εργασίες, δηλαδή δεν δέχονται καταθέσεις ιδιωτών και δεν χορηγούν πιστώσεις προς τις επιχειρήσεις. Οι βασικές λειτουργίες μιας κεντρικής τράπεζας είναι:

- Έχει το μονοπώλιο της έκδοσης και κυκλοφορίας του εθνικού νομίσματος, το λεγόμενο εκδοτικό προνόμιο.
- Ασκεί τη νομισματική και πιστωτική πολιτική, με σκοπό τον έλεγχο της συνολικής προσφοράς χρήματος και την ρευστότητα της οικονομίας, καθώς και τον έλεγχο του συνολικού όγκου και της κατανομής των πιστώσεων.
- Εκτελεί χρέη θησαυροφυλακίου για το κράτος, τηρώντας συγκεντρωτικούς λογαριασμούς για τα έσοδα και τις εκταμιεύσεις του Δημοσίου, ώστε να παρακολουθούνται οι ταμιακές ροές και να εντοπίζονται τα προκύπτοντα ελλείμματα ή πλεονάσματα της δημοσιονομικής διαχείρισης.
- Ασκεί τη συναλλαγματική πολιτική, παρεμβαίνοντας στην αγορά συναλλάγματος, και διατηρεί τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας.
- Εποπτεύει το τραπεζικό σύστημα της χώρας, θεσπίζοντας κανόνες και κριτήρια ως προς τη φερεγγυότητα και την εύρυθμη λειτουργία όλων των τραπεζών, ενώ επίσης καθορίζει κριτήρια και χορηγεί άδειες για τη δημιουργία νέων τραπεζών.

¹⁴ Βλ. Πετράκης (1985), Κορλιράς (1998)

Από τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι η Κεντρική Τράπεζα έχει δύο βασικούς ρόλους: από τη μία πλευρά, συμμετέχει στην χάραξη της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης και έχει σημαντικές αρμοδιότητες στην εκτέλεσή της, ιδίως σε ότι αφορά στη νομισματοπιστωτική και συναλλαγματική πολιτική. Συγχρόνως όμως, έχει ως βασική πολιτική την εποπτεία του τραπεζικού συστήματος καθορίζοντας τους κανόνες λειτουργίας των τραπεζών. Οι δύο αυτοί ρόλοι επιτελούνται παράλληλα και αλληλένδετα, καθόσον οι αποφάσεις και ενέργειες της Κεντρικής τράπεζας, που έχουν γενικό χαρακτήρα και εντάσσονται στο ρόλο της πολιτικής επηρεάζουν και τις τράπεζες τις οποίες επιπρόσθετα παρακολουθεί η Κεντρική Τράπεζα, όχι μόνο για να διαπιστώνει τις επιπτώσεις των γενικών αποφάσεων αλλά και για να παρακολουθεί την τήρηση των κανόνων που καθορίζει στα πλαίσια του ρόλου της εποπτείας.

Η Κεντρική Τράπεζα προκειμένου να ασκήσει νομισματική πολιτική, παίρνει κάποια μέτρα με απώτερο στόχο τον επηρεασμό της συνολικής προσφοράς χρήματος και τη ρευστότητα της οικονομίας. Τα κυριότερα από αυτά είναι:

- ♦ Τα ποσοτικά όρια και το κόστος αναχρηματοδότησης των τραπεζών στα πλαίσια του ρόλου του τελικού χρηματοδότη.
- ♦ Οι δεσμεύσεις που η Κεντρική Τράπεζα επιβάλλει στις εμπορικές τράπεζες και το κόστος αυτών των δεσμεύσεων.
- ♦ Η κεντρική Τράπεζα μπορεί να προβαίνει σε πωλήσεις κρατικών ομολογιών και εντόκων γραμματίων που έχει στο δικό της χαρτοφυλάκιο ή να προβαίνει σε αγορές τέτοιων τίτλων , μέσω της ανοικτής αγοράς.

Η Κεντρική Τράπεζα, επίσης, ασκεί και πιστωτική πολιτική με στόχο τον επηρεασμό της σύνθεσης του ενεργητικού των τραπεζών. Τα αντίστοιχα μέτρα είναι:

- ♦ Η καθιέρωση μίας υποχρεωτικής τοποθέτησης ενός ποσοστού των συνολικών καταθέσεων των τραπεζών σε αγορά χρεογράφων.
- ♦ Η καθιέρωση της υποχρέωσης των τραπεζών να προβαίνουν σε δανειοδοτήσεις ορισμένων κλάδων και δραστηριοτήτων , μέχρι ένα συγκεκριμένο όριο, που αντιστοιχεί σε κάποιο ποσοστό των συνολικών τους καταθέσεων.
- ♦ Η καθιέρωση απαγορεύσεων για χρηματοδότηση ορισμένων κατηγοριών δραστηριοτήτων που η Κεντρική Τράπεζα πιστεύει ότι πρέπει να

αποθαρρύνονται, ώστε να περισσεύουν πόροι για άλλες δραστηριότητες που πρέπει να ενθαρρύνονται χρηματοδοτικά.

Σκοπός της πιστωτικής πολιτικής είναι η ανακατανομή των χρηματοδοτικών πόρων, για λόγους που εντάσσονται στη γενικότερη αναπτυξιακή πολιτική που ασκεί το κράτος, στη συγκυριακή μακροοικονομική πολιτική, καθώς και στη χρηματοδοτική κάλυψη των δανειακών αναγκών του δημοσίου τομέα. Τέλος, ο εποπτικός ρόλος της Κεντρικής τράπεζας συνίσταται στη θέσπιση ορισμένων κανόνων λειτουργίας των τραπεζών, οι οποίοι αποσκοπούν στην εξασφάλιση της φερεγγυότητά τους.

Ο βαθμός ανάπτυξης κάθε χώρας καθορίζει και το ρόλο που διαδραματίζει η Κεντρική Τράπεζα. Σε αναπτυσσόμενες χώρες, όπου η παραγωγική τοποθέτηση των διαθέσιμων χρηματικών πόρων είναι πρωταρχικής σημασίας και η προστασία της εγχώριας αγοράς κρίνεται απαραίτητη, ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών είναι αποφασιστικός για την οικονομία. Στις χώρες αυτές είναι συνήθης ο έντονος παρεμβατισμός της κεντρικής τράπεζας, ο οποίος εκδηλώνεται με την εφαρμογή διαφόρων μέσων, πέραν των κλασικών που χρησιμοποιούνται για την άσκηση νομισματικής πολιτικής. Τέτοια μέσα μπορεί να αφορούν, περιορισμούς στο εισαγωγικό εμπόριο, προνομιακή χρηματοδότηση ορισμένων κλάδων της οικονομίας, επιδοτήσεις επιτοκίων, διαφορισμό των επιτοκίων χορηγήσεων κατά κλάδο, προνομιακή αντιμετώπιση εξαγωγικού εμπορίου κ.α. Η πολιτική που ακολουθούν και οι αποφάσεις που παίρνουν οι κεντρικές τράπεζες των οικονομικά ισχυρών κρατών, επηρεάζουν εκτός από την οικονομία των χωρών αυτών και την οικονομία, το εμπόριο, καθώς και τις τραπεζικές εργασίες σε διεθνές επίπεδο. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις, είναι απαραίτητη η συνεργασία μεγάλων κεντρικών τραπεζών, προκειμένου να αντιμετωπιστούν σοβαρά διεθνή προβλήματα διεθνούς φύσεως.

Κεφάλαιο 2 : Η διαχρονική εξέλιξη του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος και η παρούσα κατάσταση

2.1. Η διαχρονική εξέλιξη του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος

Το τραπεζικό μας σύστημα έχει διανύσει μακρά εξελικτική πορεία συνυφασμένη με τις σταδιακές φάσεις της οικονομικής ιστορίας του τόπου. Τυπικά η ύπαρξή του αρχίζει από το 1828, όποτε ιδρύθηκε η πρώτη τράπεζα του νεώτερου Ελληνικού Κράτους, η Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα.¹ Επρόκειτο για ένα καθαρά υποτυπώδες πιστωτικό ίδρυμα με μοναδική αποστολή την έκδοση εντόκων ομολόγων για λογαριασμό του Κράτους. Η ΕΧΤ δεν πέτυχε να εμπνεύσει εμπιστοσύνη και διέκοψε τις εργασίες της ύστερα από έξι χρόνια περίπου. Η πραγματική αφετηρία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος τοποθετείται στα 1841, με την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, η οποία μέχρι σήμερα εξακολουθεί να έχει δεσπόζουσα θέση στο σύστημα. Δύο χρόνια νωρίτερα, το 1839, είχε ιδρυθεί η Ιονική Τράπεζα, ως τράπεζα της (υπό αγγλική κυριαρχία) Πολιτείας των Ιονίων Νήσων, και η οποία ήταν αγγλικών συμφερόντων μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950.² Η Εθνική Τράπεζα κάλυπτε όλο το φάσμα των τραπεζικών εργασιών και, ταυτόχρονα, ήταν και εκδοτική τράπεζα, δηλαδή είχε το προνόμιο της έκδοσης χαρτονομισμάτων. Εκδοτικό προνόμιο είχε και η Ιονική Τράπεζα, το οποίο διατήρησε και μετά την ένωση των Ιονίων νήσων με την Ελλάδα (το 1864) μέχρι το 1920. Στο δεύτερο ήμισυ του δέκατου ένατου αιώνα και στις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, ιδρύθηκαν πολλές μικρές τράπεζες αλλά και μεγάλες τράπεζες, από τις οποίες ελάχιστες επιβίωσαν μέχρι σήμερα, όπως η Εμπορική που ιδρύθηκε το 1909, και η Τράπεζα Πίστεως, που ιδρύθηκε (με άλλη ονομασία) το 1879.³

Σταθμός στην εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος ήταν η τριετία 1927-1929, οπότε τέθηκαν οι βάσεις για τον καταμερισμό των τραπεζικών λειτουργιών και τη συστηματικότερη οργάνωση του κλάδου. Το 1927 ιδρύθηκε η Εθνική Κτηματική Τράπεζα, αποσπώντας τον τομέα της

¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Ι.Ο.Β.Ε. (1992), σελ.39 & Gortsos (1998), p.3

² Βλ. ΦΕΚ αρ.6, 30/3/1841

³ Βλ. Κορλιράς (1998), σελ.285

κτηματικής πίστης από την Εθνική Τράπεζα, η οποία μέχρι σήμερα παραμένει κύριος μέτοχος της Κτηματικής. Το 1928 ιδρύθηκε η Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία ανέλαβε κατ' αποκλειστικότητα το εκδοτικό προνόμιο και αποτελεί έκτοτε την Κεντρική Τράπεζα της Χώρας.⁴ Τέλος το 1929 ιδρύθηκε η Αγροτική Τράπεζα, η οποία ειδικεύεται στον τομέα της αγροτικής πίστης.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 και υπό την επίδραση της μεγάλης διεθνούς οικονομικής κρίσης παρατηρούνται τάσεις συγκέντρωσης των τραπεζών, με συγχωνεύσεις και με απορρόφηση μικρών τραπεζών από μεγάλες, ενώ παράλληλα σταμάτησαν να λειτουργούν οι περισσότερες μικρές τράπεζες που είχαν τοπικό χαρακτήρα. Την ίδια περίοδο, συστηματοποιείται η νομοθεσία περί τραπεζών (όσον αφορά την κεφαλαιακή συγκρότηση, τις κατηγορίες των επιτρεπόμενων τραπεζικών εργασιών και τους περιορισμούς στους οποίους υπόκεινται οι τράπεζες). Αυτή η τάση συγκέντρωσης του τραπεζικού συστήματος σε λιγότερες και μεγαλύτερες τράπεζες συνεχίζεται στην περίοδο που ακλουθεί μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε και προστίθεται ο έντονος παρεμβατισμός του κράτους στη διαχείριση των χρηματοδοτικών πόρων της οικονομίας. Το 1953 η Εθνική Τράπεζα απορροφά την Τράπεζα Αθηνών, τη δεύτερη τότε σε μέγεθος εμπορική τράπεζα. Το 1958 η Εμπορική Τράπεζα αποκτά τον έλεγχο της Ιονικής Τράπεζας και της Λαϊκής Τράπεζας (οι οποίες συγχωνεύονται στην Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα), δημιουργώντας έτσι τον δεύτερο σε ισχύ όμιλο τραπεζών που περιλάμβανε και την Τράπεζα Αττικής και την Τράπεζα Πειραιώς. Στη δεκαετία του 1960 εμφανίζονται οι λεγόμενες «αναπτυξιακές τράπεζες»: το 1962 η Εμπορική Τράπεζα ίδρυσε την Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΕΒΑ) και το 1964 ιδρύθηκε η Εθνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΒΑ) από την συγχώνευση τριών κρατικών χρηματοδοτικών οργανισμών. Αντικείμενο των 'αναπτυξιακών' τραπεζών ήταν η χρηματοδότηση επενδύσεων στον βιομηχανικό και τουριστικό τομέα, εξειδικευμένων στις μακροπρόθεσμες χορηγήσεις και στις συμμετοχές στο κεφάλαιο νέων εταιρειών, με την ενίσχυση του κράτους, το οποίο (μέσω του

⁴ Βλ. Τράπεζα της Ελλάδος (1978)

προϋπολογισμού) επιδοτούσε το επιτόκιο των ομολόγων που εξέδιδαν αυτές οι τράπεζες για να αντλούν αποταμιευτικούς πόρους.

Η κρατική παρέμβαση στη λειτουργία των τραπεζών ισχυροποιήθηκε με τη σύσταση της Νομισματικής Επιτροπής το 1964, η οποία με τον ιδρυτικό της νόμο απέκτησε ειδική κανονιστική δικαιοδοσία που αφορούσε στον διοικητικό καθορισμό των επιτοκίων και στην κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων σύμφωνα με τις κατευθύνσεις οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης. Η Νομισματική Επιτροπή ήταν ένα διυπουργικό όργανο, με πρόεδρο τον Υπουργό Συντονισμού (Εθνικής Οικονομίας) και με τη συμμετοχή του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (στην οποία λειτουργούσε και η Γραμματεία της Νομισματικής Επιτροπής). Με τις ευρύτατες κανονιστικές και ελεγκτικές αρμοδιότητες που είχε, η Νομισματική Επιτροπή επέβαλε ένα περίπλοκο σύστημα εξειδικευμένων πιστωτικών κανόνων, δεσμεύσεων και περιορισμών, το οποίο καθόριζε με ανελαστικότητα το πλαίσιο λειτουργίας των εμπορικών τραπεζών και των ειδικών πιστωτικών οργανισμών. Το αποκορύφωμα της ισχυροποίησης του ρόλου του κράτους στον τραπεζικό τομέα σημειώνεται το 1975, με το πέρασμα του μεγάλου ιδιωτικού συγκροτήματος της Εμπορικής Τράπεζας στον έλεγχο του Δημοσίου.

Στη δεκαετία του 1980 επέρχονται μεγάλες αλλαγές στο τραπεζικό σύστημα, με κύριο χαρακτηριστικό τη μείωση του παρεμβατικού ρόλου του κράτους. Ήδη το 1980 η Έκθεση της 'Επιτροπής Χαρισσόπουλου' είχε επισημάνει την ανάγκη σταδιακής κατάρτισης των λεπτομερών πιστωτικών κανόνων, καθώς και την ανάγκη σταδιακής απελευθέρωσης των επιτοκίων και της δημιουργίας οργανωμένης αγοράς συναλλάγματος, εν όψει της ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ. Με θεσμικό νόμο του 1982, καταργήθηκε η Νομισματική Επιτροπή και όλες οι αρμοδιότητες της πέρασαν κατευθείαν στην Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία έκτοτε απέκτησε την ουσιαστική ιδιότητα της Κεντρικής Τράπεζας και, συνεπώς, την ευχέρεια να ασκεί νομισματική πολιτική. Σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο η Τράπεζα της Ελλάδος κατείχε στρατηγικής σημασίας θέση στο πιστωτικό σύστημα. Πέρα από τα γνωστά προνόμια μίας κεντρικής τράπεζας, ανέλαβε την άμεση χρηματοδότηση των κυριότερων πιστωτικών ιδρυμάτων, τον έλεγχο χορήγησης δανείων από εξειδικευμένους χρηματοδοτικούς οργανισμούς, όπως το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, τη

συγκέντρωση πλεονασμάτων των δημοσίων οργανισμών με τη μορφή υποχρεωτικών καταθέσεων κλπ. Τη σπουδαιότητα του ρόλου της Τράπεζας της Ελλάδος διόγκωσε και η έλλειψη αξιόλογης χρηματιστηριακής αγοράς.

Το 1987 η Έκθεση της Έπιτροπής Καρατζά⁵ καθόρισε τις τρεις φάσεις της πορείας για την απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος, με στόχο την εγκατάλειψη των ειδικών πιστωτικών κανόνων, τη μείωση στο ελάχιστο των δεσμεύσεων των τραπεζών και την πλήρη απελευθέρωση των επιτοκίων. Η πρώτη φάση, αφορούσε, στον καθορισμό πραγματικών θετικών επιτοκίων που μπορούσε να υλοποιηθεί με μείωση των ονομαστικών επιτοκίων, η δεύτερη φάση στη βαθμιαία ενεργοποίηση της αγοράς στη διαμόρφωση ορισμένων κατηγοριών επιτοκίων που δεν θα καθορίζονται πλέον διοικητικά καθώς και στη κλιμάκωση της προσφυγής του δημοσίου σε εξωτραπεζικό δανεισμό και η τρίτη φάση στις προτάσεις που επιδιώκουν στην ανάδειξη των μηχανισμών της αγοράς σε βασικούς ρυθμιστικούς παράγοντες του ύψους των επιτοκίων και της κατανομής των πιστωτικών πόρων της οικονομίας. Με την έκθεση αυτή εισηγήθηκαν μια σειρά μεταρρυθμίσεων και πρακτικών μέτρων που οδηγούν σταδιακά στη διαμόρφωση μίας σύγχρονης χρηματοπιστωτικής δομής της οικονομίας, ικανής να προσαρμοστεί στην κοινοτική πραγματικότητα και τις διεθνείς τάσεις και εξελίξεις.

Στη δεκαετία του '90 πραγματοποιούνται οι σημαντικότερες αλλαγές στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα με χρονιά ορόσημο το 1993. Σταθερή επιδίωξη της Τράπεζας της Ελλάδος την δεκαετία αυτή είναι η πλήρης απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος από τις διοικητικές ρυθμίσεις και η ενίσχυση των ανταγωνιστικών δυνάμεων της αγοράς στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Υπό τις νέες συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί με την ενοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών στην Ευρωπαϊκή Ένωση με την έναρξη από 1^η Ιανουαρίου 1994, του δεύτερου σταδίου της πορείας προς την Ο.Ν.Ε. και ταυτόχρονα με την υποχρέωση ενσωμάτωσης στο ελληνικό τραπεζικό δίκαιο των κοινοτικών Οδηγιών και κυρίως τη Δεύτερη Τραπεζική Οδηγία (89/635/EEC) που αποτελεί το βασικό κανονισμό λειτουργίας των τραπεζών στον οποίο καθορίζεται τόσο το εύρος των δραστηριοτήτων των τραπεζών ,

⁵ Βλ. Έκθεση Επιτροπής Καρατζά (1987)

όσο και τα θέματα που αφορούν στην προληπτική εποπτεία του συστήματος, μεταβάλλεται ριζικά το καθεστώς λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος της χώρας. Έτσι στη διάρκεια του 1993, όπως και κατά τους πρώτους μήνες του 1994, ολοκληρώθηκε σχεδόν η διαδικασία απελευθέρωσης του πιστωτικού συστήματος και των επιτοκίων, που είχε αρχίσει από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Έτσι καταργήθηκε από την 1^η Μαΐου 1993, η υποχρέωση των εμπορικών τραπεζών να επενδύουν μέρος των διαθεσίμων τους από καταθέσεις σε έντοκα γραμμάτια, και από τις αρχές Μαΐου 1993 το διοικητικά καθοριζόμενο ελάχιστο επιτόκιο στις καταθέσεις ταμειυτηρίου. Τον Ιανουάριο του 1994 η Τράπεζα της Ελλάδος προχώρησε σε ουσιαστική απελευθέρωση και της καταναλωτικής πίστης. Επίσης με το Προεδρικό Διάταγμα 96/93 καταργήθηκε κάθε υφιστάμενος περιορισμός στην κίνηση κεφαλαίων μεταξύ κατοίκων της Ελλάδος και κατοίκων άλλων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι πιο πρόσφατες εξελίξεις, όσον αφορά το κανονιστικό πλαίσιο τραπεζικής εποπτείας σε επίπεδο Ε.Ε., σχετίζονται με την έκδοση εντός του 1998, τριών οδηγιών (98/31/ΕΚ, 98/32/ΕΚ, 98/33/ΕΚ), του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του συμβουλίου Υπουργών Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, οι οποίες εντός διετίας θα πρέπει να ενσωματωθούν και στο ελληνικό δίκαιο. Οι οδηγίες αυτές, μεταξύ άλλων, προσδιορίζουν τις κεφαλαιακές απαιτήσεις έναντι του κινδύνου από ανοικτές θέσεις σε βασικά εμπορεύματα, συμπληρώνουν τον πίνακα συντελεστών στάθμισης κινδύνου των ανοικτών θέσεων σε ορισμένα εξωχρηματιστηριακά παράγωγα χρηματοπιστωτικά μέσα, καθορίζουν το συντελεστή στάθμισης κινδύνου των δανείων με υποθήκη επί εμπορικών ακινήτων και εισάγουν την εναλλακτική δυνατότητα χρησιμοποίησης υπό ορισμένες συνθήκες, των εσωτερικών προτύπων των ίδιων των τραπεζών για τον υπολογισμό της κεφαλαιακής τους επάρκειας έναντι των κινδύνων της αγοράς.⁶

Σήμερα το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, με τη σταδιακή κατάργηση και των λίγων περιορισμών που απέμειναν, λειτουργεί σε ένα πλήρως απελευθερωμένο περιβάλλον, το οποίο διαφέρει ριζικά από αυτό που

⁶ Βλ. Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (1998), σελ. 283

υφίστατο μέχρι τα και τα μέσα της δεκαετίας του 1980, και δέχεται επιδράσεις από το διεθνή ανταγωνισμό και από τις εξελίξεις στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Η περαιτέρω προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας έχει δώσει στις ελληνικές τράπεζες την δυνατότητα να αντιμετωπίζουν επιτυχώς τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται λόγω της ευρωπαϊκής ενοποίησης, της παγκοσμιοποίησης των αγορών και της εντυπωσιακής προόδου στους τομείς της πληροφορικής και των επικοινωνιών.

2.2. Η παρούσα κατάσταση

Στο τέλος του 1998 στην Ελλάδα λειτουργούσαν 18 εγχώριες εμπορικές τράπεζες, 19 δίκτυα υποκαταστημάτων ξένων τραπεζών και 4 ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί.⁷ Αυτές είναι:

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ	Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, Alpha Τράπεζα Πίστεως, Τράπεζα Αττικής, Γενική Τράπεζα, Δωρική Τράπεζα, Εγνατία Τράπεζα, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Τράπεζα Εργασίας, EFG Eurobank, Ευρωπαϊκή και Λαϊκή Τράπεζα, Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα της Ελλάδος, Τράπεζα Κεντρικής Ελλάδος, Τράπεζα Κρήτης, Τράπεζα Μακεδονίας – Θράκης, Τράπεζα Πειραιώς, Πειραιώς Prime Bank, Xios Bank
ΞΕΝΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ	ABN-AMRO Bank, Bank of America, American Express Bank, ANZ-Grindlays Bank, Arab Bank, Barclays Bank, Bayerische Vereinsbank, BNP, CCF, Citibank, Bank of Cyprus, ING Bank, Midland Bank, Bank of Nova Scotia, Banque Paribas, Royal Bank of Scotland, Bank Saderat Iran, San Paolo IMI, Societe Generale
ΕΙΔΙΚΟΙ ΠΙΣΤΩΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ	ΕΤΒΑ, ΕΤΕΒΑ, Aspis Bank, Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων

⁷ Βλ. Ε.Ε.Τ. (1998)

Επίσης, λειτουργούν 8 Γραφεία Αντιπροσωπείας από χώρες της Ε.Ε. , 4 από Τρίτες Χώρες και 14 Συνεταιριστικές Τράπεζες οι οποίες είναι: Χανίων, Ηρακλείου, Αχαϊκή, Ιωαννίνων, Λαμίας, Δωδεκανήσων, Έβρου, Τρικάλων, Καρδίτσας, Δράμας, Πιερίας, Κορίνθου, Μυτιλήνης και Εύβοιας. Στην συνέχεια παρουσιάζεται (Πίνακας 1) το δίκτυο των καταστημάτων των τραπεζών που δραστηριοποιούνται στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, το σύνολο του προσωπικού τους καθώς και το δίκτυο των ΑΤΜ's (Πίνακας 2).

Πίνακας 1 : Δίκτυο καταστημάτων τραπεζών και σύνολο προσωπικού στις 31 Δεκεμβρίου 1998

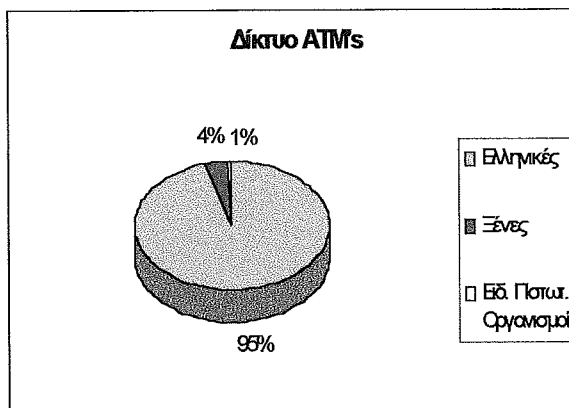
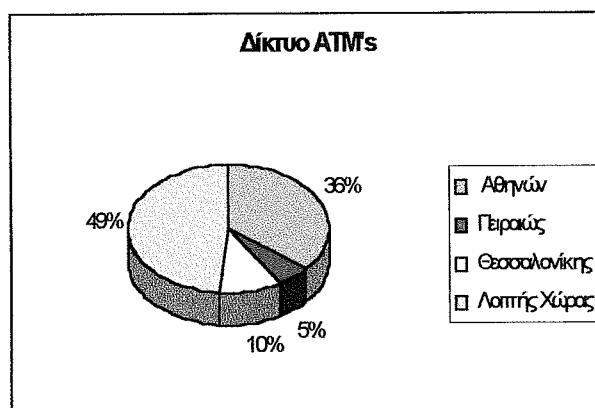
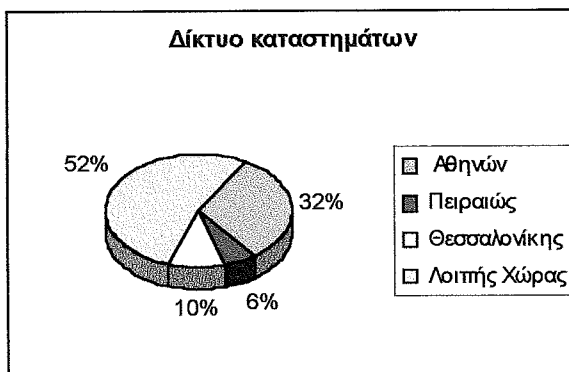
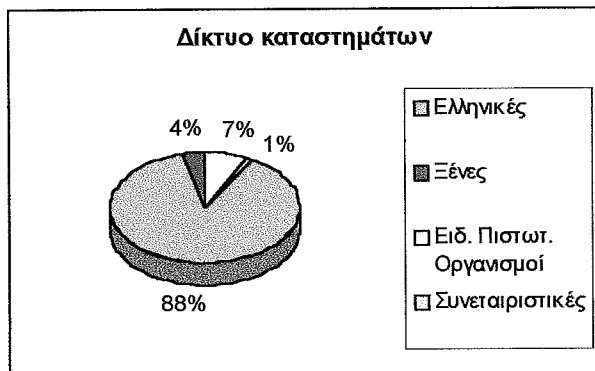
Δίκτυο/ Τράπεζες	Ελληνικές	Ξένες	Ειδικοί Πιστωτικοί Οργανισμοί	Συνεταιριστικές	Γενικό σύνολο
Αθηνών					884
Κατ/τα	539	72	55		666
Θυρίδες	213	4	1		218
Πειραιώς					158
Κατ/τα	97	14	10		121
Θυρίδες	36	1			37
Θεσσαλονίκης					273
Κατ/τα	180	12	22		214
Θυρίδες	59				59
Λοιπής Χώρας					1491
Κατ/τα	1012	10	103	31	1156
Θυρίδες	324		10	1	335
Σύνολο	2460	113	201	32	2806
Κατ/τα	1828	108	190	31	2157
Θυρίδες	632	5	11	1	649
Σύνολο προσωπικού	51182	3892	5726	252	61052

Πηγή: Ένωση Ελληνικών Τραπεζών

Πίνακας 2: Δίκτυο Αυτόματων Ταμειολογικών Μηχανών(ΑΤΜ's) που λειτουργούσαν στις 31/12/1998

Δίκτυο/ Τράπεζες	Ελληνικές	Ξένες	Ειδ. Πιστωτ. Οργανισμοί	Γενικό σύνολο
Αθηνών				967
24ωρη λειτουργία	728	72	9	809
Περιορ. Ωράριο	158			158
Πειραιώς				146
24ωρη λειτουργία	116	14	1	131
Περιορ. Ωράριο	15			15
Θεσσαλονίκης				277
24ωρη λειτουργία	227	12	2	241
Περιορ. Ωράριο	36			36
Λοιπής Χώρας				1297
24ωρη λειτουργία	1252	8	3	1263
Περιορ. Ωράριο	34			34
Σύνολο				2687
24ωρη λειτουργία	2323	106	15	2444
Περιορ. Ωράριο	243			243

Πηγή: Ένωση Ελληνικών Τραπεζών

Όσον αφορά στο δίκτυο καταστημάτων, αυτό συγκεντρώνεται κατά το ½ περίπου στα τρία μεγάλα αστικά κέντρα Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πειραιά, ενώ το άλλο μισό περίπου στη λοιπή χώρα. Η πλειοψηφία αυτών ανήκει σε ελληνικές τράπεζες όπως είναι λογικό, καθώς και το προσωπικό. Η ίδια εικόνα διαμορφώνεται και στα ATM's, κάτι που φαίνεται παραστατικότερα στα διαγράμματα που ακολουθούν.

Η σύγκλιση της Ελληνικής οικονομίας και η διαγραφόμενη ένταξη της χώρας στο τρίτο στάδιο της Ο.Ν.Ε. ουσιαστικά σηματοδότησαν τις κυριότερες εξελίξεις στον εγχώριο τραπεζικό τομέα ιδίως από το 1997 και μετά. Ένα κύμα συγχωνεύσεων και εξαγορών, σε συνδυασμό με την υλοποίηση του προγράμματος ιδιωτικοποίησης ορισμένων τραπεζών υπό κρατικό έλεγχο, διαμόρφωσε νέες συνθήκες διάρθρωσης στην εγχώρια τραπεζική αγορά. Καθημερινά δημιουργείται και μια νέα εικόνα και η εξέταση του ελληνικού τραπεζικού τομέα μοιάζει με παρατήρηση μέσω καλειδοσκοπίου. Έτσι τα τελευταία χρόνια έχουμε τις εξής εξελίξεις⁸:

⁸ Βλ. Οικονομική και Βιομηχανική Επιθεώρηση (1999)

- Η κυβέρνηση ιδιωτικοποίησε τρεις τράπεζες(Κρήτης, Κεντρικής Ελλάδος, Μακεδονίας-Θράκης), και σε διαδικασία ιδιωτικοποίησης βρίσκεται και η Γενική Τράπεζα.
- Η Εθνική Τράπεζα συγχώνευσε τις θυγατρικές της Εθνική Κτηματική και Εθνική Στεγαστική (1998) και απορρόφησε η ίδια το προϊόν της συγχώνευσης.
- Η European Finance Group (Eurobank) της οικογένειας Λάτση απέκτησε τέσσερις εγχώριες τράπεζες(Αθηνών, Κρήτης, Εργασίας, Interbank), μία ξένη (Bulgarian Post Bank) και ποσοστά της Credit Lyonnais.
- Ο όμιλος της Τράπεζας Πειραιώς έχει αποκτήσει δύο εγχώριες τράπεζες (Μακεδονίας –Θράκης και Χίου), μία ξένη (Marathon Bank των Η.Π.Α.), το ελληνικό δίκτυο υποκαταστημάτων της ξένης Chase Manhattan και το υπόλοιπο της Credit Lyonnais.
- Η Alpha Τράπεζα Πίστεως έχει αποκτήσει την Ιονική Τράπεζα και τη Lombard Nat West, και σύμφωνα με δημοσιεύματα, ενδιαφέρεται για το ελληνικό τμήμα της Nat West.
- Η Εγνατία έχει εξαγοράσει την Τράπεζα Κεντρικής Ελλάδος.
- Το μέλλον των 19 δικτύων υποκαταστημάτων ξένων τραπεζών είναι αβέβαιο, καθώς οι μεγάλες διεθνείς τράπεζες, πολλαπλών δραστηριοτήτων, έχουν αρχίσει να επιταχύνουν το ρυθμό των εξαγορών και συγχωνεύσεων, ενώ οι ευρωπαϊκές τράπεζες που λειτουργούν εντός της νέας ζώνης του ευρώ μελετούν τη μεταφορά πολλών δραστηριοτήτων στα κεντρικά τους γραφεία.

Υπό το πρίσμα της εισόδου της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες θα πρέπει να γίνουν το ίδιο αποτελεσματικές με τις ξένες, ούτως ώστε να είναι ανταγωνιστικές ως προς τη διεκδίκηση των πελατών, που θα μπορούν να δανείζονται από το εξωτερικό χωρίς το φόβο των συναλλαγματικών κινδύνων. Εκτιμάται ότι θα απολέσουν σημαντικό μέρος των κερδών τους. Μόνο οι καλύτερα προσαρμοσμένες θα μπορέσουν να επιζήσουν.

Κεφάλαιο 3: Σύγκριση του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος με τα αντίστοιχα άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο 1993-1998

3.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μία ολοκληρωμένη παρουσίαση της διάρθρωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και συγκρίνεται με τα αντίστοιχα άλλων επιλεγμένων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συζητούνται διεξοδικά τα δεδομένα του τραπεζικού συστήματος που προέρχονται από την ανάλυση του ενεργητικού και του παθητικού, όπως επίσης και από τα στοιχεία των αποτελεσμάτων χρήσης. Από την ανάλυση προκύπτουν στοιχεία που περιγράφουν την κερδοφορία, το κόστος λειτουργίας και τελικά την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος σε σχέση με αυτή των άλλων τραπεζικών συστημάτων.¹

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα παρουσιάζει σημαντικές ιδιαιτερότητες ως προς τη διάρθρωση του σε σχέση με εκείνο των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Οι Πίνακες αποτυπώνουν τις διαφορές αυτές μέσα από τις λογιστικές καταστάσεις των τραπεζικών συστημάτων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα στατιστικά δεδομένα προέρχονται από τον Ο.Ο.Σ.Α και αφορούν τις εμπορικών τραπεζών χωρών της Ε.Ε. για το έτος 1997 ή καλύπτουν την περίοδο 1993-98.²

3.2. Διάρθρωση του Ενεργητικού

Από την πλευρά του **ενεργητικού** (Πίνακας 3) παρατηρούνται τα εξής:

- ♦ Το **ταμείο και τα διαθέσιμα** στην κεντρική τράπεζα ως ποσοστό του συνόλου του ενεργητικού είναι ιδιαίτερα υψηλό για την Ελλάδα (17,7%) και υπερβαίνουν τα αντίστοιχα ποσοστά των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Μόνο στην Πορτογαλία το εν λόγω ποσοστό υπερβαίνει το 4 %, ενώ στις υπόλοιπες χώρες είναι πολύ χαμηλότερο. Οι διαφορές αυτές εν μέρει οφείλονται στη σημασία του ποσοστού δεσμεύσεων των καταθέσεων ως

¹ Παρόμοια ανάλυση για προγενέστερη χρονική περίοδο παρουσιάζεται στο, Γεωργιάτσος, Ζόνζηλος, Λώλος, Μόσχος, Πανταζίδης, Σταματόπουλος (1994)

² Βλ. Bank Profitability (1999)

μέσου νομισματικής πολιτικής. Η Ελλάδα και η Πορτογαλία συγκαταλέγονται μεταξύ των χωρών με τα υψηλότερα ποσοστά δεσμεύσεων. Αντίθετα, σε χώρες όπως το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και τη Γαλλία, που οι δεσμεύσεις επί των καταθέσεων είναι ασήμαντες, η συμμετοχή του ταμείου και των διαθεσίμων στην κεντρική τράπεζα στο σύνολο του ενεργητικού είναι κάτω του 1%. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα ποσοστά επί των δεσμεύσεων έχουν μειωθεί κυρίως μετά το 1992 σε μία σειρά από χώρες όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Γερμανία, με αποτέλεσμα το στοιχείο αυτό του ενεργητικού να έχει μειωθεί περαιτέρω τα τελευταία χρόνια κυρίως.

Πίνακας 3: Στοιχεία Ενεργητικού Εμπορικών Τραπεζών των Χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1997), ως ποσοστό % του συνόλου

ΧΩΡΑ	Ταμείο και Κεντρική Τράπεζα	Διατραπεζική Αγορά	Δάνεια	Χρεόγραφα	Λοιπά
Βέλγιο	0,2	24,2	33,0	36,8	5,8
Γαλλία	0,4	36,9	32,0	22,6	8,2
Γερμανία	1,1	22,1	54,5	19,9	2,4
Ελλάδα	17,7	13,5	31,9	32,6	4,3
Ην. Βασίλειο	0,5	12,6	53,0	19,9	14,0
Ισπανία	1,8	19,2	43,8	16,9	18,3
Λουξεμβούργο	0,1	53,1	18,2	23,9	4,7
Πορτογαλία	4,0	27,4	33,8	19,1	15,6
Σουηδία	0,8	20,1	36,1	32,0	11,0
Φιλανδία	2,2	1,5	55,6	25,4	15,3

Πηγή : Bank Profitability(1999)

- ♦ Οι τοποθετήσεις στη **διατραπεζική αγορά** αποτελούν σημαντικό στοιχείο του ενεργητικού σε χώρες όπως το Λουξεμβούργο, η Γαλλία, το Βέλγιο και η Πορτογαλία. Αντίθετα, η Ελλάδα μαζί με τη Νορβηγία και τη Φιλανδία έχει τα χαμηλότερα ποσοστά τοποθετήσεων στη διατραπεζική αγορά. Ο ρόλος των τοποθετήσεων αυτών είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη διάρθρωση και τη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος. Στην έκταση που οι καταθέτες προτιμούν να έχουν καταθέσεις στις μεγάλες τράπεζες με εκτεταμένο δίκτυο, οι υπόλοιπες τράπεζες δανείζονται στη διατραπεζική αγορά προκειμένου να εξασφαλίσουν κεφάλαια για τις χρηματοδοτήσεις τους.

- ♦ Τα **δάνεια** προς το μη τραπεζικό τομέα ως ποσοστό του ενεργητικού κυμαίνονται από 18,2% στο Λουξεμβούργο μέχρι 75,4% στη Νορβηγία. Το αντίστοιχο ποσοστό στην Ελλάδα είναι 31,9%, που είναι το χαμηλότερο ποσοστό στην Ευρώπη μετά το Λουξεμβούργο. Καθίσταται άξιο αναφοράς ότι το σημαντικότερο μέρος των δανείων αυτών είναι με κυμαινόμενο επιτόκιο, γεγονός που συμβάλλει στην προστασία των τραπεζών από τον κίνδυνο μεταβολής των επιτοκίων.³
- ♦ Το ύψος των **χρεογράφων** ως στοιχείο του ενεργητικού στην Ελλάδα είναι άμεσα συνδεδεμένο με το ύψος του δημοσίου χρέους. Σημαντικό ποσοστό του χρέους αυτού βρίσκεται στο χαρτοφυλάκιο των τραπεζών υπό μορφή έντοκων γραμματίων και ομολόγων του Δημοσίου. Ανάλογη εικόνα ως προς το ύψος των χρεογράφων παρουσιάζουν και άλλες ευρωπαϊκές χώρες με υψηλό δημόσιο χρέος, όπως το Βέλγιο, η Πορτογαλία και η Δανία. Μια λεπτομερέστερη ανάλυση των χρεογράφων δείχνει ότι αυτά αποτελούνται κυρίως από ομόλογα που φθάνουν στο 30% του ενεργητικού του τραπεζικού συστήματος. Οι μετοχές και οι συμμετοχές σε εταιρείες αντιπροσωπεύουν σχετικά μικρό ποσοστό του ενεργητικού του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Η διάρθρωση αυτή των χρεογράφων είναι απόρροια της δυνατότητας που δόθηκε στις τράπεζες να μετατρέψουν το βραχυχρόνιο χρέος τους σε μακροχρόνιο με ευνοϊκότερους όρους, ρύθμιση που συνδυάστηκε με την κατάργηση της υποχρέωσης των τραπεζών να επενδύσουν ποσοστά των νέων καταθέσεων τους σε έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου.

3.3 Διάρθρωση του Παθητικού

Από την πλευρά του **παθητικού** (Πίνακας 4) παρατηρούνται τα εξής:

- ♦ Τα **ίδια κεφάλαια** και το **αποθεματικό** του ελληνικού τραπεζικού συστήματος αντιπροσωπεύουν ποσοστό (5,1%) παρόμοιο με εκείνο των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών. Εξαίρεση επιτελούν η Πορτογαλία και η Ισπανία όπου τα ποσοστά είναι 8,1% και στις δύο χώρες.

³ Βλ. Χαρδούβελης (1994)

Πίνακας 4: Στοιχεία Παθητικού Εμπορικών Τραπεζών των Χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1997), ως ποσοστό % του συνόλου

ΧΩΡΑ	Κεφάλαια και Αποθεματικά	Δανεισμός από την Κεντρική Τράπεζα	Διατραπεζική Αγορά	Καταθέσεις	Ομόλογα	Λοιπά
Βέλγιο	3,2	0,0	34,8	39,1	14,8	8,1
Γαλλία	2,9	0,3	41,7	24,7	17,4	13,0
Γερμανία	4,3	2,1	30,9	39,8	13,7	9,2
Ελλάδα	5,1	2,9	7,0	78,8	0,4	5,8
Ην. Βασίλειο	4,1		12,5	52,7	13,7	17,0
Ισπανία	8,1	1,7	23,7	43,8	3,7	19,0
Λουξεμβούργο	2,4		49,9	35,4	7,5	7,1
Πορτογαλία	8,1	0,3	28,7	46,4	1,8	14,8
Σουηδία	5,3	1,6	23,5	43,3	11,7	14,6
Φιλανδία	5,2	0,6	5,2	55,1	6,9	27,0

Πηγή : Bank Profitability(1999)

- ♦ Ο **δανεισμός** του τραπεζικού συστήματος από την **κεντρική τράπεζα** αντιπροσωπεύει πολύ χαμηλό ποσοστό του παθητικού στην Ελλάδα (2,9%) και μπορεί να συγκριθεί με το ποσοστό της Γερμανίας(2,1%) μιας και στις υπόλοιπες χώρες είναι πολύ κατώτερο του 2%.
- ♦ Ο **δανεισμός** του εγχώριου τραπεζικού συστήματος από τη **διατραπεζική αγορά** στην Ελλάδα (7%) ως ποσοστό του παθητικού είναι από τους χαμηλότερους μαζί με αυτόν της Φιλανδίας (5,2%), μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών. Παράλληλα, οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το δανεισμό αυτό είναι χαμηλότερες κατά 5 περίπου ποσοστιαίες μονάδες από τις αντίστοιχες τοποθετήσεις, γεγονός που υποδηλώνει την πλεονασματικότητα του εγχώριου τραπεζικού συστήματος στη διατραπεζική αγορά, έναντι των ξένων τραπεζών. Σημειώνεται ότι οι ξένες τράπεζες που λειτουργούν στην Ελλάδα αντλούν σε μεγάλη έκταση κεφάλαια από την διατραπεζική αγορά και ειδικούνται στη χρηματοδότηση μεγάλων επιχειρήσεων. Τα μερίδιά τους στις καταθέσεις, παρόλο που έχουν αυξηθεί κατά τα τελευταία χρόνια, παραμένουν μικρά.
- ♦ Οι **καταθέσεις** του μη τραπεζικού τομέα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα ως ποσοστό του παθητικού είναι οι υψηλότερες στην Ευρώπη (78,8%) μαζί με εκείνες της Φιλανδίας και υποδηλώνουν τη σημασία των

τραπεζικών καταθέσεων ως μέσο άντλησης κεφαλαίων στο τραπεζικό σύστημα.

- ♦ Αντίθετα, τα **τραπεζικά ομόλογα** αντιπροσωπεύουν εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό στην Ελλάδα (0,4%) λόγω της περιορισμένης ανάπτυξης του συγκεκριμένου μέσου άντλησης αποταμιευτικών πόρων. Τα τραπεζικά ομόλογα ως μορφή αποταμιευτικού τίτλου προσφέρονται κατά παράδοση από τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς.

3.4. Κερδοφορία και κόστος λειτουργίας

Η κερδοφορία του τραπεζικού συστήματος και το κόστος λειτουργίας αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που αντανakλούν την ανταγωνιστικότητα του τραπεζικού συστήματος. Οι πίνακες 5, 6, 7 και 8 απεικονίζουν μια σειρά από δείκτες που αφορούν τα αποτελέσματα χρήσης κατά χώρα. Μέσω των δεικτών αυτών μπορεί να διερευνηθεί η ανταγωνιστική θέση του τραπεζικού συστήματος. Οι δείκτες είναι εκφρασμένοι σε μέσους όρους της περιόδου 1993-97, ώστε να μετριάσουν πιθανές επιδράσεις που σχετίζονται με τον οικονομικό κύκλο.

3.4.1. Κερδοφορία

Στον Πίνακα 5 παρουσιάζονται στοιχεία των αποτελεσμάτων χρήσης του τραπεζικού συστήματος για διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Τα έσοδα από τόκους και οι δαπάνες από τόκους σε μεγάλο βαθμό αντανakλούν το ύψος των επιτοκίων στις επιμέρους χώρες και δεν παρατίθενται διότι δεν προσφέρονται για οικονομική ερμηνεία. Όμως, τα **καθαρά έσοδα από τόκους** απεικονίζουν την κερδοφορία του τραπεζικού συστήματος, και σε κάποιο βαθμό, παρέχουν ενδείξεις για το επίπεδο του ανταγωνισμού. Έτσι προκύπτει:

- ♦ Το σχετικά υψηλό επίπεδο των καθαρών εσόδων από τόκους στην Ισπανία και την Πορτογαλία, φαίνεται ότι οφείλεται στον υψηλό βαθμό κινδύνου των δανείων.
- ♦ Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα χαρακτηρίζεται από ένα σχετικά μέτριο ύψος καθαρού εισοδήματος από τόκους. Την περίοδο 1993-1997 τα

καθαρά έσοδα από τόκους των εμπορικών τραπεζών⁴ αντιστοιχούν στο 1,9% του ενεργητικού τους σε σύγκριση με 2,4% στην Πορτογαλία, 2,4% στην Ισπανία και 2,3% στη Σουηδία. Βασική αιτία αποτελεί το γεγονός ότι τα δάνεια που χορηγούν οι ελληνικές τράπεζες αντιπροσωπεύουν σχετικά μικρό ποσοστό του ενεργητικού τους 31,5%, συγκρινόμενα με αυτά άλλων χωρών που είναι πολύ υψηλότερα. Μόνο σε τρεις χώρες Βέλγιο, Γαλλία και Πορτογαλία οι χορηγήσεις ως ποσοστό του συνόλου των απασχολουμένων κεφαλαίων (ενεργητικό) διαμορφώνουν επίπεδα αντίστοιχα των ελληνικών. Το σχετικά μικρό ύψος των δανείων των ελληνικών εμπορικών τραπεζών σχετίζεται, με τις αυξημένες τοποθετήσεις τους σε τίτλους του Ελληνικού Δημοσίου (έντοκα γραμμάτια, ομόλογα) λόγω της υποχρέωσης που υπήρχε από την Τράπεζα της Ελλάδος, τους περιορισμούς που ίσχυαν πριν από λίγα χρόνια για ορισμένες μορφές πίστωσης, και τα υψηλά επιτόκια που περιόριζαν τη ζήτηση των δανείων. Είναι σαφές όμως ότι με τη μείωση των ελλειμμάτων του Δημοσίου, την επέκταση της πιστοδοτικής δραστηριότητας των τραπεζών σε νέους τομείς και τη σταδιακή υποχώρηση των επιτοκίων, καθώς θα πλησιάζει ο χρόνος ένταξης της Ελλάδος στη ζώνη του Ευρώ, όλοι οι πιο πάνω λόγοι διαφοροποίησης θα τείνουν να καθίστανται λιγότερο σημαντικοί. Επομένως, είναι εύλογο να αναμένεται αύξηση των χορηγήσεων των ελληνικών τραπεζών ως ποσοστού του ενεργητικού τους, παρά την τάση ενίσχυσης του φαινομένου της αποδιαμεσολάβησης και της απευθείας προσφυγής των επιχειρήσεων στις κεφαλαιαγορές για άντληση πόρων.

Η αύξηση όμως των δανείων δεν συνεπάγεται και αντίστοιχη αύξηση των εσόδων, καθόσον ο εντεινόμενος ανταγωνισμός ασκεί πίεση στο περιθώριο των επιτοκίων, με αποτέλεσμα τη συμπίεση των εσόδων από τόκους. Επιπλέον, ενδεχόμενη στροφή των τραπεζών στα δάνεια, αντί των τοποθετήσεων σε τίτλους του Δημοσίου που φέρουν μηδενικό πιστωτικό κίνδυνο, θα απαιτήσει και πρόσθετες προβλέψεις, οι οποίες θα περιορίσουν αντίστοιχα τα κέρδη τους. Η αύξηση όμως των αναλαμβανομένων κινδύνων δεν αφορά μόνο τις ελληνικές τράπεζες, αλλά και όλες τις τράπεζες της Ε.Ε.,

⁴ Δεν συμπεριλαμβάνεται η Α.Τ.Ε.

δεδομένου ότι η πίεση του ανταγωνισμού είναι πιθανόν να τις ωθήσει σε εργασίες αυξημένου κινδύνου.

Πίνακας 5 : Ανάλυση Αποτελεσμάτων Χρήσης Εμπορικών Τραπεζών των Χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 1993-1997, ως ποσοστό % του Ενεργητικού

Χώρα	Καθαρά Εσοδα από Τόκους	Καθαρά Εσοδα εκτός Τόκων	Λειτουργικά Έξοδα	Δαπάνες Προσωπικού	Καθαρά έσοδα	Προβλέψεις Καθαρές	Κέρδη προ Φόρου	Κέρδη μετά τον Φόρο
Βέλγιο	1,4	0,5	1,3	0,8	0,7	0,3	0,4	0,3
Γαλλία	0,8	0,9	1,3	0,7	0,4	0,4	0,0	0,0
Γερμανία	2,0	0,8	1,8	1,1	1,0	0,5	0,5	0,3
Ελλάδα	1,9	2,3	2,7	1,8	1,5	0,4	1,1	0,7
Ην. Βασίλειο	2,3	1,6	2,5	1,4	1,5	0,4	1,1	0,7
Ισπανία	2,4	1,1	2,2	1,3	1,3	0,8	0,6	0,4
Λουξεμβούργο	0,7	0,4	0,5	0,3	0,6	0,1	0,5	0,4
Πορτογαλία	2,4	0,9	2,0	1,1	1,3	0,5	0,8	0,6
Σουηδία	2,3	1,8	3,5	1,0	0,7	-0,2	0,9	0,7
Φιλανδία	1,4	1,4	3,3	0,8	-0,4	0,0	-0,4	-0,5

Πηγή : Bank Profitability(1999)

Εν προκειμένω, το ποσοστό καθαρών εσόδων από τόκους των ελληνικών εμπορικών τραπεζών δεν μπορεί να αποδοθεί και δεν απεικονίζει τη διαφορά μεταξύ των επιτοκίων χορηγήσεων και των επιτοκίων καταθέσεων, η οποία είναι σημαντική. Παρακάτω στους Πίνακες 6 και 7 παρατίθενται στοιχεία για τα **επιτόκια χορηγήσεων και καταθέσεων** σε χώρες της Ε.Ε. Με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 6 βλέπουμε ότι στην περίοδο 1993-1998 η Ελλάδα έχει τα υψηλότερα επιτόκια χορηγήσεων και καταθέσεων καθ'όλα τα έτη και στην συνέχεια ακολουθεί η Πορτογαλία. Τα επιτόκια σε όλες τις χώρες μειώνονται εκτός αυτών του Ηνωμένου Βασιλείου όπου αυξάνονται. Στην Ελλάδα η μείωση των δύο κατηγοριών επιτοκίων είναι μεγαλύτερη μετά το 1996 κάτι που εξηγείται από την εφαρμογή του Προγράμματος Σύγκλισης με στόχο την είσοδο στην Ο.Ν.Ε. Η μεγαλύτερη μείωση τόσο στα επιτόκια χορηγήσεων όσο και καταθέσεων παρατηρείται στην Ελλάδα κατά 10 και 8,6 μονάδες αντίστοιχα και στην συνέχεια ακολουθούν η Πορτογαλία και η Ισπανία με 9,2 -7,7 και 7,8 - 6,7 αντίστοιχα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ιρλανδία παρουσιάζει τα μικρότερα επιτόκια καταθέσεων σε όλη την περίοδο, όπου προς το τέλος αυτής πλησιάζουν το 0.

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 7, η Ελλάδα παρουσιάζει τη μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ επιτοκίων χορηγήσεων και επιτοκίων καταθέσεων από όλες τις χώρες που είναι πλήρη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από 9,2 η διαφορά μειώνεται σε 7,9 μονάδες το 1998. Το 1998 οι χώρες με τη πλησιέστερη διαφορά με αυτή της Ελλάδας είναι η Γερμανία και η Ιρλανδία. Από τη στήλη Δ2-Δ1 φαίνεται ότι η μείωση των επιτοκίων χορηγήσεων είναι μεγαλύτερη από αυτή των επιτοκίων καταθέσεων σε όλες τις χώρες εκτός της Δανίας, με μεγαλύτερη αυτή της Ολλανδίας.

Πίνακας 6: Επιτόκια Καταθέσεων και Χορηγήσεων σε χώρες της Ε.Ε. (μ.ο. έτους)

Χώρα/ Έτος	Καταθέσεων							Χορηγήσεων						
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Δ1 (93-98)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Δ2 (93-98)
Ελλάδα	19,3	18,9	15,8	13,5	10,1	10,7	-8,6	28,6	27,4	23,1	21,0	18,9	18,6	-10,0
Βέλγιο	7,1	4,9	4,0	2,7	2,9	3,0	-4,1	11,8	9,4	8,4	7,2	7,1	7,3	-4,6
Γαλλία	4,5	4,6	4,5	3,7	3,5	3,2	-1,3	8,9	7,9	8,1	6,8	6,3	6,6	-2,4
Γερμανία	6,3	4,5	3,9	2,8	2,7	2,9	-3,4	12,9	11,5	10,9	10,0	9,1	9,0	-3,8
Δανία	6,5	3,5	3,9	2,8	2,7	3,1	-3,4	10,5	10,0	10,3	8,7	7,7	7,9	-2,6
Ιρλανδία	2,3	0,3	0,4	0,3	0,5	0,4	-1,8	9,9	6,1	6,6	5,9	6,6	6,2	-3,7
Ισπανία	9,6	6,7	7,7	6,1	4,0	2,9	-6,7	12,8	9,0	10,1	8,5	6,1	5,0	-7,8
Ιταλία	7,8	6,2	6,5	6,5	4,8	3,2	-4,6	13,9	11,2	12,5	12,1	9,8	7,9	-6,0
Λουξεμβούργο	5,3	5,0	5,0	3,5	3,5	3,3	-2,0	7,7	6,6	6,5	5,5	5,5	5,3	-2,4
Μ. Βρετανία	4,0	3,7	4,1	3,1	3,6	4,5	0,5	5,9	5,5	6,7	6,0	6,6	7,2	1,3
Ολλανδία	3,1	4,7	4,4	3,5	3,2	3,1	0,0	10,4	8,3	7,2	5,9	6,1	6,5	-3,9
Πορτογαλία	11,1	8,4	8,4	6,3	4,6	3,4	-7,7	16,5	15,0	13,8	11,7	9,2	7,2	-9,2

Πηγή: International Financial Statistics(1999)

Πίνακας 7: Διαφορά επιτοκίων Χορηγήσεων και Καταθέσεων

Χώρα/ Έτος	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Δ2-Δ1*
Ελλάδα	9,2	8,5	7,3	7,5	8,8	7,9	1,4
Βέλγιο	4,7	4,6	4,4	4,5	4,2	4,2	0,5
Γαλλία	4,4	3,3	3,6	3,1	2,8	3,3	1,1
Γερμανία	6,6	7,0	7,1	7,2	6,4	6,1	0,4
Δανία	3,9	6,4	6,5	5,9	5,1	4,8	-0,9
Ιρλανδία	7,7	5,8	6,1	5,6	6,1	5,8	1,9
Ισπανία	3,2	2,3	2,4	2,4	2,1	2,1	1,1
Ιταλία	6,1	5,0	6,0	5,6	4,9	4,7	1,4
Λουξεμβούργο	2,3	1,6	1,5	2,0	2,0	2,0	0,4
Μ. Βρετανία	2,0	1,8	2,6	2,9	3,0	2,7	0,8
Ολλανδία	7,3	3,6	2,8	2,4	3,0	3,4	3,9
Πορτογαλία	5,4	6,6	5,4	5,4	4,6	3,9	1,6

Πηγή: International Financial Statistics(1999), * Στοιχεία από Πίνακα 6

- ♦ Στην **Ελλάδα**, τα **καθαρά έσοδα από άλλες πηγές** ως ποσοστό του συνόλου του ενεργητικού, σε αντίθεση με τα καθαρά έσοδα από τόκους, είναι τα υψηλότερα μεταξύ όλων των Ευρωπαϊκών χωρών. Τα καθαρά αυτά έσοδα λόγω του ότι είναι ιδιαίτερα υψηλά με τα διεθνή δεδομένα αποτελούν για τις τράπεζες μεγαλύτερη πηγή εσόδων από αυτή των τόκων.

Αν ληφθεί υπόψη ότι η προσφορά νέων μορφών τραπεζικών υπηρεσιών που χρησιμεύουν για την εξασφάλιση έναντι κινδύνων (futures, options κλπ.) είναι μάλλον σε νηπιακή μορφή στην Ελλάδα, καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι η κύρια πηγή των εσόδων εκτός από τόκους είναι τα υψηλά έσοδα από προμήθειες και από χρηματοοικονομικές πράξεις.⁵ Όμως τα τελευταία χρόνια ο ρυθμός αύξησης των εσόδων από προμήθειες είναι ιδιαίτερα χαμηλός, με αποτέλεσμα τη σταδιακή μείωσή τους ως ποσοστό του ενεργητικού. Πάντως, υψηλότερα σε σχέση με τις ελληνικές τράπεζες έσοδα από προμήθειες εμφανίζουν μόνο οι τράπεζες που λειτουργούν στο Ηνωμένο Βασίλειο, γεγονός που πρέπει μάλλον να αποδοθεί στο δυναμισμό της χρηματοπιστωτικής αγοράς του Λονδίνου.

Επίσης τα υψηλά έσοδα από χρηματοοικονομικές πράξεις οφείλονται σε σημαντικό βαθμό στα κέρδη από πώληση τίτλων, κάτι αναμενόμενο σε ένα περιβάλλον πτώσης των επιτοκίων και αυξημένης δραστηριότητας στις κεφαλαιαγορές. Η παγίωση όμως ενός περιβάλλοντος χαμηλού πληθωρισμού και επιτοκίων, πέραν του ότι θα ωθήσει τους καταθέτες σε αναζήτηση εναλλακτικών τοποθετήσεων με υψηλότερη απόδοση, δεν θα επιτρέψει και στις τράπεζες να συνεχίσουν να αποκομίζουν ανάλογα κεφαλαιακά κέρδη στην αγορά ομολόγων. Τέλος, τα λοιπά εκτός τόκων έσοδα αναμένεται να επηρεαστούν αρνητικά από την κατάργηση, λόγω υιοθέτησης του ευρώ, εργασιών που σχετίζονται με πράξεις συναλλάγματος και κάλυψης συναλλαγματικού κινδύνου με χρήση παραγώγων προϊόντων.

Το ύψος αυτό των εσόδων από πηγές εκτός τόκων είναι συνάρτηση του χαμηλού επιπέδου του τραπεζικού ανταγωνισμού στην Ελλάδα καθώς και του σχετικά μικρού σε σχέση με τις προηγμένες χώρες βαθμού απελευθέρωσης του τραπεζικού συστήματος ο οποίος τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να εκλείπει. Με την περαιτέρω απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος, καθώς και με τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς, εκτιμάται ότι τα καθαρά έσοδα από πηγές εκτός τόκων θα πιεστούν προς τα κάτω.

Παράγοντες που θα συμβάλουν ουσιαστικά προς την κατεύθυνση αυτή είναι:

⁵ Βλ. Μόσχος, Φραγγέτης (1997), σελ.19

- η δυνατότητα εισαγωγής και εξαγωγής εμπορευμάτων από και προς χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης χωρίς τη διαμεσολάβηση των εγχώριων τραπεζών,
- η αναμενόμενη κατάργηση του συστήματος ανακατάθεσης των καταθέσεων σε συνάλλαγμα στην τράπεζα της Ελλάδος έναντι υψηλής προμήθειας, και
- γενικότερα η δυνατότητα εξυπηρέτησης των πελατών από πιστωτικά ιδρύματα άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Από τον συνυπολογισμό των καθαρών εσόδων από τόκους και από λοιπές πηγές προκύπτει ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα παρουσιάζει τα υψηλότερα συνολικά περιθώρια κέρδους στην Ευρώπη. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί σαφή ένδειξη της χαμηλής παραγωγικότητας και του ολιγοπωλιακού χαρακτήρα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

3.4.2. Κόστος λειτουργίας

Από την εξέταση των στοιχείων κόστους καταλήγουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα (Πίνακας 5):

- ♦ Τα **λειτουργικά έξοδα** ως ποσοστό του ενεργητικού αποτελούν δείκτη που επηρεάζεται από την ένταση του ανταγωνισμού αποτέλεσμα του οποίου είναι η πίεση για μείωση του λειτουργικού κόστους. Επιπλέον, όμως, συνδέονται με την πολυπλοκότητα των τραπεζικών εργασιών. Ο δείκτης αυτός είναι ιδιαίτερα υψηλός στην Ελλάδα. Αντίθετα, στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης είναι κατά κανόνα χαμηλότερος, κάτι που οφείλεται κυρίως στις δαπάνες προσωπικού.
- ♦ Το **κόστος εργασίας** στην Ελλάδα αλλά και στις χώρες της Μεσογείου αντιπροσωπεύει μεγάλο μέρος των λειτουργικών δαπανών. Αντίθετα, οι χώρες της Βόρειας Ευρώπης που χαρακτηρίζονται και αυτές από υψηλά λειτουργικά έξοδα του τραπεζικού συστήματος όπως η Σουηδία και η Φιλανδία έχουν σχετικά μικρό εργατικό κόστος, γεγονός που υποδηλώνει τη σημασία που αποδίδει ο τραπεζικός τομέας των χωρών αυτών στην ανάπτυξη της τεχνολογίας και την αύξηση της παραγωγικότητας. Στην Ελλάδα ειδικά είναι σαφές ότι το τραπεζικό σύστημα έχει πλεονάζον

προσωπικό. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι, στις τράπεζες των χωρών όπου ο αριθμός των υπαλλήλων ανά υποκατάστημα είναι παραπλήσιος με τον αντίστοιχο ελληνικό, τα μέσα απασχολούμενα κεφάλαια, οι καταθέσεις και οι χορηγήσεις ανά υποκατάστημα είναι υπερδιπλάσιες των αντίστοιχων ελληνικών.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι η ερμηνεία των διεθνών αυτών συγκρίσεων δεν είναι μονοσήμαντη και, ως εκ τούτου, πρέπει να γίνεται με προσοχή. Το υψηλό κόστος ενδέχεται να αποδοθεί και στο γεγονός ότι το τραπεζικό σύστημα έχει ως κατεύθυνση την προσφορά υπηρεσιών με υψηλή ποιότητα ως προς την εξυπηρέτηση των πελατών (μεγάλο αριθμό υποκαταστημάτων κ.α.) και ως εκ τούτου η διαφορετική σύνθεση του προϊόντος δικαιολογεί υψηλότερο κόστος.

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι ελληνικές τράπεζες προσφέρουν λιγότερα και όχι τόσο προηγμένα χρηματοπιστωτικά μέσα σε σχέση με το τραπεζικό σύστημα των ανεπτυγμένων χωρών. Έτσι:

- ♦ Παρά τα υψηλές λειτουργικές δαπάνες, τα **καθαρά έσοδα** ως ποσοστό του ενεργητικού είναι ιδιαίτερα υψηλά στην Ελλάδα, αλλά και την Ισπανία, την Πορτογαλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Τα τραπεζικά συστήματα της Ελλάδας και του Ηνωμένου Βασιλείου, παρουσιάζουν και τους υψηλότερους δείκτες κερδών προ φόρων.
- ♦ Τέλος, τα τραπεζικά συστήματα του Λουξεμβούργου, της Ελλάδος και του Ηνωμένου Βασιλείου εμφανίζουν και τους υψηλότερους δείκτες κερδών μετά το φόρο.

Αν ως δείκτες ανταγωνιστικότητας χρησιμοποιηθούν τα αντίστοιχα μεγέθη ροών ως ποσοστά των **ακαθάριστων εσόδων** (Πίνακας 8), οι διαφορές μεταξύ των χωρών είναι περίπου οι ίδιες. Έτσι:

- ♦ Στην Ελλάδα το μεγαλύτερο ποσοστό των ακαθάριστων εσόδων προέρχεται από **έσοδα εκτός τόκων** όπως και στη Γαλλία και τη Φιλανδία οριακά.
- ♦ Τα **λειτουργικά έξοδα** αντιπροσωπεύουν το 60-80% των ακαθάριστων εξόδων, με εξαίρεση το Λουξεμβούργο, όπου η συμμετοχή είναι πολύ

χαμηλότερη. Στις **δαπάνες προσωπικού** ως ποσοστό των ακαθαρίστων εσόδων το μεγαλύτερο νούμερο εμφανίζουν η Γαλλία και η Ελλάδα.

- Σε ότι αφορά τα **κέρδη προ φόρων** επί των ακαθαρίστων εσόδων, το τραπεζικό σύστημα στο Λουξεμβούργο παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό στην Ευρώπη σε αντίθεση με τον Πίνακα 5 ενώ υψηλά ποσοστά παρόμοια με του Πίνακα 5 παρουσιάζουν η Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο 26,0 και 27,9 αντίστοιχα. Παρόμοια συμπεράσματα εξάγουμε και με τα κέρδη μετά φόρου.

Πίνακας 8: Ανάλυση Αποτελεσμάτων Χρήσης Εμπορικών Τραπεζών των Χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 1993-1997, ως ποσοστό % των Ακαθάριστων Εσόδων

ΧΩΡΑ	Καθαρά Έσοδα από Τόκους	Καθαρά Έσοδα εκτός Τόκων	Λειτουργικά Έξοδα	Δαπάνες Προσωπικού	Καθαρά έσοδα	Προβλέψεις Καθαρές	Κέρδη προ Φόρου	Κέρδη μετά τον Φόρο
Βέλγιο	73,1	26,9	65,2	39,5	34,8	14,0	20,8	14,0
Γαλλία	45,1	54,9	75,8	43,5	24,2	23,7	0,5	-1,7
Γερμανία	71,0	29,0	64,8	38,5	35,2	17,2	18,0	11,6
Ελλάδα	44,3	55,7	63,6	43,8	36,4	10,4	26,0	17,9
Ην. Βασίλειο	58,4	41,6	62,9	34,6	37,1	9,2	27,9	18,5
Ισπανία	69,4	30,5	62,0	38,6	38,0	20,2	17,9	12,9
Λουξεμβούργο	61,9	38,1	44,0	22,5	56,0	9,3	46,7	31,4
Πορτογαλία	73,4	26,6	61,5	34,0	38,5	15,4	23,1	18,3
Σουηδία	56,7	43,3	81,2	25,9	18,8	-4,0	22,8	17,6
Φιλανδία	49,6	50,4	116,1	27,3	-16,1	-0,7	-15,4	-16,5

Πηγή : Bank Profitability(1999)

3.5. Ενεργητικό, καταθέσεις, χορηγήσεις.

Αμείωτο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η εξέλιξη, από το 1990 έως 1997, ορισμένων χαρακτηριστικών μεγεθών των πιστωτικών ιδρυμάτων, ελληνικών και της Ε.Ε., σε σχέση με το ΑΕΠ. Ακριβολογώντας στο διάστημα αυτό (στοιχεία στο τέλος του έτους) τόσο οι καταθέσεις όσο και οι χορηγήσεις των πιστωτικών στην Ε.Ε. αυξήθηκαν ως ποσοστό του Α.Ε.Π. (Πίνακας 9), αν και στην πενταετία 1990-1995 παρέμειναν ουσιαστικά στάσιμες. Οι καταθέσεις αυξήθηκαν από 99% του Α.Ε.Π. το 1990 σε 102% το 1997 και οι χορηγήσεις από 117% σε 124%. Ακόμη μεγαλύτερη ήταν η άνοδος του συνόλου του ενεργητικού, το οποίο από 207% του Α.Ε.Π. το 1990 έφθασε το 244% το 1997.

Τα αντίστοιχα μεγέθη για τις ελληνικές τράπεζες παρουσιάζουν μικτή εικόνα. Συγκεκριμένα, για την περίοδο 1990-1995, λόγω της μετατροπής σε ομόλογα δανείων που είχαν την εγγύηση του Δημοσίου, αλλά και των αυξημένων τοποθετήσεων των τραπεζών σε κρατικά χρεόγραφα, οι χορηγήσεις εμφάνισαν μείωση ως ποσοστό του Α.Ε.Π., γεγονός που επηρέασε αρνητικά και το σύνολο της περιόδου παρά την ανάκαμψη στη διετία 1996-1997.⁶ Αντίθετα, οι καταθέσεις ως ποσοστό του Α.Ε.Π.

**Πίνακας 9 : Εξέλιξη τραπεζικών μεγεθών στην Ελλάδα και την Ε.Ε.
(Στοιχεία στο τέλος του έτους ως ποσοστό % του Α.Ε.Π.)**

	1990	1995	1997
Χορηγήσεις			
Ελλάδα	45,1	37,3	39,2
Ε.Ε.(σταθμικός μέσος)	116,7	116,9	123,9
Καταθέσεις			
Ελλάδα	81,1	77,9	86
Ε.Ε.(σταθμικός μέσος)	98,9	116,9	102
Σύνολο απασχολουμένων κεφαλαίων			
Ελλάδα	113,1	118,5	122
Ε.Ε.(σταθμικός μέσος)	206,9	221,6	244,2

Πηγή: ECB (1999)

αυξήθηκαν από 81% το 1990 σε 86% το 1997 (άνοδος κατά 6%, σχεδόν διπλάσια της αντίστοιχης στην Ε.Ε.), ενώ το σύνολο του ενεργητικού από 113% του Α.Ε.Π. το 1990 έφθασε το 122% το 1997, σημειώνοντας άνοδο κατά 7,9%, δηλ. πολύ μικρότερη του μέσου όρου των χωρών της Ε.Ε. Πάντως, οι ελληνικές τράπεζες αύξησαν το μετοχικό τους κεφάλαιο κατά 425 δις δρχ. το 1998, έναντι 297 δις δρχ. το 1997 και 167 δις δρχ. το 1996, γεγονός που επιβεβαιώνει την έντονη και συστηματική τους προσπάθεια τα τελευταία χρόνια να ενισχύσουν την κεφαλαιακή τους βάση και να επεκτείνουν τις εργασίες τους.

Παρά την αύξηση όμως των τραπεζικών μεγεθών σε σχέση με το Α.Ε.Π., η τραπεζική αποδιαμεσολάβηση αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ε.Ε. Αυτό θα μπορούσε κάλλιστα να ερμηνευτεί ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης άλλων χρηματοοικονομικών προϊόντων, όπως των αμοιβαίων κεφαλαίων, των οποίων η άνοδος του ενεργητικού τους, ως ποσοστό του Α.Ε.Π. είναι πολλαπλάσια της αντίστοιχης

⁶ Βλ. Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (1998)

του ενεργητικού των πιστωτικών ιδρυμάτων σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. (Πίνακας 10). Οι ρυθμοί μάλιστα ανόδου στην Ελλάδα είναι σαφώς μεγαλύτεροι από εκείνους των χωρών της Ε.Ε., με αποτέλεσμα το ενεργητικό των αμοιβαίων κεφαλαίων ως ποσοστό του Α.Ε.Π να προσεγγίζει αρκετά γρήγορα τα επίπεδα χωρών των οποίων οι σχετικές αγορές βρίσκονται σε πολύ πιο ώριμο στάδιο ανάπτυξης αντιπαραβαλλόμενες με την

**Πίνακας 10: Ενεργητικό Αμοιβαίων Κεφαλαίων
(Στοιχεία στο τέλος του έτους ως ποσοστό του Α.Ε.Π.)**

Χώρα/ έτος	1990	1995	1997
Αυστρία	8,4	14,3	22,6
Βέλγιο	12,2	23,6	32,4
Γερμανία	9,9	16,3	24,7
Δανία	3,0	5,0	8,0
Ιταλία	3,7	7,2	18,9
Ιρλανδία	5,5	36,8	69,9
Ισπανία	3,1	18,0	34,9
Ολλανδία	12,0	16,0	19,0
Πορτογαλία	5,0	17,0	26,0
Σουηδία	8,3	1,0	20,8
Ελλάδα	1,1	9,1	22,4

Πηγή: ECB (1999)

αντίστοιχη ελληνική.

Αναλυτικότερα, το ενεργητικό των αμοιβαίων κεφαλαίων στην Ελλάδα, από 1,1% του Α.Ε.Π. το 1990, έφθασε το 22,4% το 1997, έναντι 18,9% στην Ιταλία, 22,4% στη Γερμανία και 34,9% στην Ισπανία το ίδιο έτος. Η στροφή των καταθετών σε αυτή την εναλλακτική μορφή τοποθέτησης των κεφαλαίων τους ώθησε τις τράπεζες να αναλάβουν οι ίδιες την προσφορά του σχετικού προϊόντος, ιδρύοντας εταιρείες διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1997 τα αμοιβαία κεφάλαια που ελέγχονται από τράπεζες αντιπροσώπευαν σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. με εξαίρεση την Ολλανδία, ποσοστό υψηλότερο από 80% του συνόλου, αγγίζοντας δε και το 100% σε δύο περιπτώσεις (Αυστρία και Πορτογαλία).

3.6. Συμπεράσματα

Η ανάλυση των παραπάνω χαρακτηριστικών αντανακλά τον χαμηλό βαθμό ανταγωνισμού μεταξύ των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων και τον υψηλό βαθμό προστασίας έναντι του ξένου ανταγωνισμού που παρείχε το θεσμικό πλαίσιο στις ελληνικές τράπεζες μέχρι την πρόσφατη πλήρη απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων. Τα τελευταία χρόνια όμως η μείωση

των επιτοκίων καθώς και η διαφορά μεταξύ αυτών, των χορηγήσεων και των καταθέσεων, κάτι που αναμένεται να ενταθεί τα επόμενα χρόνια, θα οδηγήσει σε υψηλότερο ανταγωνισμό τις ελληνικές τράπεζες καθώς και το ελληνικό τραπεζικό σύστημα έναντι των άλλων συστημάτων των ευρωπαϊκών χωρών. Έτσι θα αρχίσει σιγά-σιγά να μειώνεται και το χαμηλό ποσοστό των δανείων στο σκέλος του ενεργητικού. Επιπλέον παρά το υψηλό λειτουργικό και ιδιαίτερα το εργατικό κόστος, το ποσοστό των κερδών είναι ιδιαίτερα υψηλό, καθώς τα καθαρά έσοδα από τόκους και από άλλες τραπεζικές εργασίες είναι τα μεγαλύτερα μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι εξελίξεις στο σκέλος των εσόδων επιβάλλουν στις ελληνικές τράπεζες, την αναζήτηση εναλλακτικών πηγών εσόδων και την επέκταση των εργασιών τους, με αξιοποίηση της αυξημένης ζήτησης για χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και προϊόντα που συνεπάγεται η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά καθώς και των δυνατοτήτων που παρέχονται στις αγορές άλλων χωρών. Στο βαθμό όμως που η προσπάθεια αναπλήρωσης των εσόδων οδηγεί σε δραστηριοποίηση σε αγορές ορισμένων άλλων χωρών κυρίως της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αυξάνεται αντίστοιχα και ο χρηματοπιστωτικός κίνδυνος, κάτι που δεν πρέπει να παραβλεφθεί.

Κεφάλαιο 4: Οικονομικά μεγέθη και δείκτες των Ελληνικών Εμπορικών Τραπεζών την περίοδο 1993-1998

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται και συζητούνται τα κυριότερα οικονομικά μεγέθη και δείκτες των ελληνικών εμπορικών τραπεζών, οι οποίες, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, κατέχουν κυρίαρχη θέση στο ελληνικό χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό σύστημα και διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην οικονομική ζωή της χώρας. Η παρουσίαση αυτή καλύπτει την χρονική περίοδο 1993-1998, περίοδος κατά την οποία συντελέστηκαν σημαντικές αλλαγές στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα με σημαντικότερη όλων την σταδιακή απελευθέρωσή του. Βασίζεται σε στοιχεία που έχουν συλλεχθεί από την Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, την Ο.Τ.Ο.Ε. και στοιχεία ισολογισμών των εμπορικών τραπεζών από τον οικονομικό τύπο.

Το κεφάλαιο αυτό χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται παρουσίαση και σχολιασμός των βασικών μεγεθών των εμπορικών τραπεζών, ενώ στο δεύτερο μέρος, των κυριότερων οικονομικών δεικτών των εμπορικών τραπεζών.

4.1. Ανάλυση βασικών μεγεθών των εμπορικών τραπεζών

Στην Ελλάδα μέχρι το τέλος του 1998 λειτουργούσαν 18 εμπορικές τράπεζες. Στον Πίνακα 11 παρουσιάζονται το ενεργητικό, οι χορηγήσεις (απαιτήσεις κατά πελατών), οι καταθέσεις (υποχρεώσεις κατά πελατών), τα καθαρά κέρδη προ φόρων, οι υπάλληλοι και τα καταστήματα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος το 1997 και 1998. Από αυτόν βλέπουμε ότι οι εμπορικές τράπεζες κατέχουν την κυρίαρχη θέση σε αυτό μιας και, συγκεντρώνεται σε αυτές το 69% των χορηγήσεων, το 78% των καταθέσεων, το ενεργητικό τους αποτελεί το 73% του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, κατέχουν το 77% των καταστημάτων και απασχολείται σε αυτές το 82% των εργαζομένων στις τράπεζες. Κατά το 1998 έχει βελτιωθεί η θέση των εμπορικών τραπεζών σε όλα τα μεγέθη κυρίως όσον αφορά στις χορηγήσεις οι οποίες έχουν αυξηθεί κατά 36%. Αυτό οφείλεται κυρίως στην αύξηση των δανείων (στεγαστικών, καταναλωτικών, πιστωτικές κάρτες) προϊόντα που αποτελούν αυτή τη στιγμή το 'φιλέτο' στο τραπεζικό σύστημα και σε αυτά αναμένεται να δοθεί σημαντικό βάρος για αύξησή τους τα

επόμενα χρόνια, κάτι που εξασφαλίζει και η σημαντική πτώση των επιτοκίων εν όψει της εισόδου της χώρας στην Ο.Ν.Ε.

Πίνακας 11 : Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα (σε εκατ. Δρχ.)

ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ	1997	1998	% 97-98	% συνόλου 97	% συνόλου 98
ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ	10.024.359	13.079.299	30%	86%	88%
ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ	22.094.526	27.542.324	25%	91%	91%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ	28.370.932	33.659.327	19%	85%	86%
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	2.298	2.475	8%	96%	96%
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ	48.910	51.481	5%	94%	93%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ	1997	1998	% 97-98	% συνόλου 97	% συνόλου 98
ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ	7.589.922	10.321.660	36%	65%	69%
ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ	18.792.532	23.574.763	25%	77%	78%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ	23.665.831	28.220.192	19%	71%	73%
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	1.859	2.001	8%	78%	77%
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ	42.916	45.280	6%	82%	82%
ΣΥΝΟΛΟ ΞΕΝΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ	1997	1998	% 97-98	% συνόλου 97	% συνόλου 98
ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ	1.566.431	1.800.713	15%	14%	16%
ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ	2.279.615	2.587.299	13%	9%	11%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ	4.848.862	5.258.657	8%	15%	16%
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	95	107	13%	4%	4%
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ	3.303	3.672	11%	6%	7%
ΣΥΝΟΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ*	1997	1998	% 97-98	% συνόλου 97	% συνόλου 98
ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ	11.590.790	14.880.012	28%	100%	100%
ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ	24.374.141	30.129.623	24%	100%	100%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ	33.219.794	38.917.984	17%	100%	100%
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ	2.393	2.582	8%	100%	100%
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ	52.213	55.153	6%	100%	100%

Πηγή: Ε.Ε.Τ.(1998), *Δεν συμπεριλαμβάνονται οι Συνεταιριστικές τράπεζες.

Οι ξένες τράπεζες δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα των χονδρικών υπηρεσιών με έμφαση στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές και τις επενδυτικές τραπεζικές υπηρεσίες αλλά και στην προσφορά εξειδικευμένων προϊόντων Private Banking, έχοντας συχνά ως κριτήριο το υψηλό εισοδηματικό επίπεδο των υποψήφιων πελατών. Αυτές συγκεντρώνουν το 16% του ενεργητικού του ελληνικού τραπεζικού συστήματος (1998), το 11% των καταθέσεων, χορηγούν το 16% των δανείων, απασχολούν το 7% των υπαλλήλων, ενώ το δίκτυο τους αποτελεί το 4% του συνόλου.

Στην συνέχεια παρουσιάζονται στο Πίνακα 12 βασικά μεγέθη των ελληνικών εμπορικών τραπεζών το 1998. Ύστερα από μια πρώτη προσέγγιση, παρατηρούμε ότι η Εθνική τράπεζα κατέχει την κυρίαρχη θέση στο σύνολο των εμπορικών τραπεζών όπου μαζί με την Εμπορική συγκεντρώνουν πάνω από το 50% των καταθέσεων και του ενεργητικού των

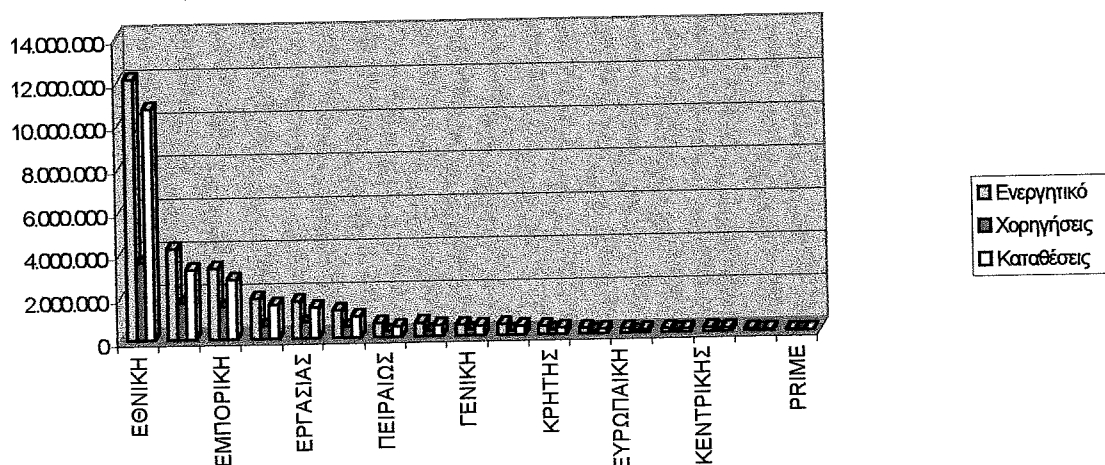
εμπορικών τραπεζών. Αυτό φαίνεται παραστατικότερα στο Διάγραμμα 3 στο οποίο παρουσιάζονται όλα τα μεγέθη των εμπορικών τραπεζών το 1998.

Πίνακας 12 : Μεγέθη Εμπορικών τραπεζών το 1998 σε εκατ. Δρχ

ΤΡΑΠΕΖΕΣ	Ενεργητικό	%	Χορηγήσεις	%	Καταθέσεις	%	Υπάλληλοι	%	Καταστήματα	%
ΑΤΤΙΚΗΣ	197.499	0,7%	116.310	1,1%	156.112	0,7%	798	1,8%	37	1,8%
ΓΕΝΙΚΗ	523.026	1,9%	268.730	2,6%	441.040	1,9%	1.808	4,0%	89	4,4%
ΔΩΡΙΚΗ	85.040	0,3%	44.268	0,4%	60.275	0,3%	94	0,2%	3	0,1%
EUROBANK	1.290.418	4,6%	504.828	4,9%	996.210	4,2%	1.721	3,8%	53	2,6%
ΕΓΝΑΤΙΑ	263.332	0,9%	137.791	1,3%	202.436	0,9%	636	1,4%	24	1,2%
ΕΘΝΙΚΗ	12.092.565	42,9%	3.582.652	34,7%	10.707.604	45,4%	15.984	35,3%	607	30,3%
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	3.300.393	11,7%	1.525.477	14,8%	2.755.501	11,7%	7.671	16,9%	356	17,8%
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	1.729.333	6,1%	745.752	7,2%	1.426.721	6,1%	2.598	5,7%	126	6,3%
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ	206.711	0,7%	78.158	0,8%	162.664	0,7%	245	0,5%	13	0,6%
ΙΟΝΙΚΗ	1.879.707	6,7%	605.121	5,9%	1.567.543	6,6%	4.068	9,0%	224	11,2%
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	178.131	0,6%	86.919	0,8%	152.752	0,6%	554	1,2%	24	1,2%
ΚΡΗΤΗΣ	401.397	1,4%	213.675	2,1%	295.686	1,3%	1.471	3,2%	87	4,3%
ΜΑΚ. - ΘΡΑΚ.	642.746	2,3%	250.449	2,4%	515.769	2,2%	1.572	3,5%	75	3,7%
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	670.422	2,4%	262.905	2,5%	480.793	2,0%	770	1,7%	35	1,7%
ΠΙΣΤΕΩΣ	4.202.380	14,9%	1.694.631	16,4%	3.219.893	13,7%	4.498	9,9%	210	10,5%
ΧΙΟΥ	508.596	1,8%	174.710	1,7%	412.196	1,7%	740	1,6%	36	1,8%
PRIME	48.496	0,2%	29.284	0,3%	21.568	0,1%	52	0,1%	2	0,1%
ΣΥΝΟΛΟ	28.220.192	100%	10.321.660	100%	23.574.763	100%	45.280	100%	2.001	100%

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών & Ε.Ε.Τ.(1998)

Διάγραμμα 3: Βασικά μεγέθη των ελληνικών Εμπρικών τραπεζών το 1998

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών & Ε.Ε.Τ.(1998)

Αυτό που συμπεραίνουμε από τον Πίνακα 12 και το Διάγραμμα 3 είναι ότι υπάρχει υψηλός βαθμός συγκέντρωσης και μονοπωλιακού ελέγχου στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, ο οποίος παραμένει υψηλός σε σχέση με τον αντίστοιχο των χωρών της Ε.Ε. Οι πέντε μεγάλες εμπορικές τράπεζες, Εθνική, Εμπορική, Πίστewς, Ιονική και Εργασίας, συγκεντρώνουν το 82% του ενεργητικού του συνόλου των εμπορικών τραπεζών, το 79% των χορηγήσεων και το 83% των καταθέσεων (1998). Τα επόμενα χρόνια αυτός ο βαθμός αναμένεται να μεγαλώσει εν όψει της συγχώνευσης της Πίστewς με την Ιονική,

της Εργασίας με τη Eurobank, της Πειραιώς με τη Χίου και τη Μακεδονίας-Θράκης.

Αυτό που θα είχε σημασία θα ήταν να δούμε τη διαχρονική εξέλιξη αυτών των βασικών μεγεθών των εμπορικών τραπεζών την περίοδο 1993-1998 όπως αυτή παρουσιάζεται στους Πίνακες 13α και 13β. Όλες οι τράπεζες έχουν αυξήσει τα μεγέθη τους, άλλες πάρα πολύ και άλλες λιγότερο. Όσον αφορά στο ενεργητικό τη μεγαλύτερη αύξηση την παρουσιάζει η τράπεζα EFG Eurobank με 997% και ακολουθούν η Πειραιώς με 787% και η Εγνατία με 613%. Παραδοσιακοί τραπεζικοί όμιλοι, όπως της Εθνικής και της Εμπορικής παρουσιάζουν πολύ μικρότερη αύξηση στο ενεργητικό τους. Το ίδιο σκηνικό βλέπουμε και στις καταθέσεις, τις χορηγήσεις τα καταστήματα και τους υπαλλήλους. Με βάση τη σειρά κατάταξης για κάθε μέγεθος διαπιστώνουμε την άνοδο στις πρώτες θέσεις δυναμικών τραπεζικών ομίλων όπως της Πίστεως, της Πειραιώς και της EFG Eurobank. Έτσι η Τράπεζα Πίστεως, με βάση τη σειρά κατάταξης του ενεργητικού ήταν τρίτη το 1993 ενώ το 1998 ξεπέρασε την Εμπορική Τράπεζα κατακτώντας τη δεύτερη θέση, η Τράπεζα EFG Eurobank, που ήταν ένατη το 1993, κατέκτησε την έκτη θέση και η Τράπεζα Πειραιώς που ήταν δωδέκατη το 1993, έφθασε στην έβδομη θέση. Έτσι ενόψει και των συγχωνεύσεων, της Ιονικής Τράπεζας με την Τράπεζα Πίστεως, της Τράπεζας Εργασίας με την EFG Eurobank και της Τράπεζας Χίου και Μακεδονίας Θράκης με την Τράπεζα Πειραιώς, διαπιστώνουμε την δημιουργία πέντε μεγάλων τραπεζικών ομίλων, αυτών της Εθνικής, της Εμπορικής, της Πίστεως της EFG Eurobank και της Πειραιώς, που ενόψει της ιδιωτικοποίησης και της Εμπορικής τείνουν να μειωθούν, ενώ σύμφωνα με προβλέψεις κύκλων της αγοράς τα επόμενα χρόνια θα υπάρχουν τρεις ισχυροί όμιλοι στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα.¹

¹ Βλ. Το Βήμα της Κυριακής (1999)

Πίνακας 13α : Μεγέθη Εμπορικών τραπεζών 1993 και 1998

ΤΡΑΠΕΖΕΣ	Ενεργητικό σε εκατ. Δρχ					Καταστήματα					Υπάλληλοι				
	1993	1998	Δ '93-'98	Σειρά 1993	Σειρά 1998	1993	1998	Δ '93-'98	Σειρά 1993	Σειρά 1998	1993	1998	Δ '93-'98	Σειρά 1993	Σειρά 1998
ΕΘΝΙΚΗ	7.206.003	12.092.565	168%	1	1	488	607	124%	1	1	14.119	15.984	113%	1	1
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	2.299.668	3.300.393	144%	2	3	316	356	113%	2	2	7.047	7.671	109%	2	2
ΠΙΣΤΕΩΣ	1.358.627	4.202.380	309%	3	2	147	210	143%	4	4	3.575	4.498	126%	3	3
ΙΟΝΙΚΗ	1.003.809	1.879.707	187%	4	4	176	224	127%	3	3	3.465	4.068	117%	4	4
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	686.095	1.729.333	252%	5	5	89	126	142%	6	5	1.824	2.598	142%	6	5
ΓΕΝΙΚΗ	296.661	523.026	176%	6	9	89	89	100%	5	6	1.895	1.808	95%	5	6
ΚΡΗΤΗΣ	275.790	401.397	146%	7	11	85	87	102%	7	7	1.417	1.471	104%	7	9
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	225.166	642.746	285%	8	8	48	75	156%	8	8	1.237	1.572	127%	8	8
EUROBANK	129.426	1.290.418	997%	9	6	5	53	1060%	14	9	167	1.721	1031%	14	7
ΧΙΟΣ BANK	109.027	508.596	466%	10	10	14	36	257%	13	11	295	740	251%	13	12
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	96.379	178.131	185%	11	15	16	24	150%	12	14	576	554	96%	9	14
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	85.135	670.422	787%	12	7	17	35	206%	11	12	371	770	208%	12	11
PRIME	75.834	48.496	64%	13	17	4	2	50%	15	17	113	52	46%	15	17
ΑΤΤΙΚΗΣ	67.543	197.499	292%	14	14	18	37	206%	9	10	421	798	190%	10	10
ΕΓΝΑΤΙΑ	42.934	263.332	613%	15	12	17	24	141%	10	13	404	636	157%	11	13
ΔΩΡΙΚΗ	36.072	85.040	236%	16	16	2	3	150%	17	16	69	94	136%	16	16
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ	29.148	206.711	709%	17	13	3	13	433%	16	15	67	245	366%	17	15
ΣΥΝΟΛΟ	14.023.316	28.220.192	201%			1534	2.001	130%			37.062	45.280	122%		

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

Πίνακας 13β : Μεγέθη Εμπορικών τραπεζών 1993 και 1998

ΤΡΑΠΕΖΕΣ	Χορηγήσεις σε εκατ. Δρχ					Καταθέσεις σε εκατ. Δρχ				
	1993	1998	Δ '93-'98	Σειρά 1993	Σειρά 1998	1993	1998	Δ '93-'98	Σειρά 1993	Σειρά 1998
ΕΘΝΙΚΗ	1.451.509	3.582.652	247%	1	1	5.862.430	10.707.604	183%	1	1
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	649.824	1.525.477	235%	2	3	1.497.959	2.755.501	184%	2	3
ΠΙΣΤΕΩΣ	470.367	1.694.631	360%	3	2	1.184.763	3.219.893	272%	3	2
ΙΟΝΙΚΗ	285.230	605.121	212%	4	5	849.955	1.567.543	184%	4	4
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	218.057	745.752	342%	5	4	585.141	1.426.721	244%	5	5
ΓΕΝΙΚΗ	103.984	268.730	258%	7	7	271.112	441.040	163%	6	9
ΚΡΗΤΗΣ	128.159	213.675	167%	6	10	232.016	295.686	127%	7	11
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	87.025	250.449	288%	8	9	190.786	515.769	270%	8	7
EUROBANK	26.243	504.828	1924%	12	6	81.568	996.210	1221%	10	6
ΧΙΟΣ BANK	32.659	174.710	535%	11	11	83.247	412.196	495%	9	10
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	43.770	86.919	199%	10	14	79.968	152.752	191%	11	15
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	22.486	262.905	1169%	13	8	64.451	480.793	746%	12	8
PRIME	46.382	29.284	63%	9	17	25.799	21.568	84%	16	17
ΑΤΤΙΚΗΣ	21.411	116.310	543%	14	13	53.981	156.112	289%	13	14
ΕΓΝΑΤΙΑ	21.384	137.791	644%	15	12	31.607	202.436	640%	14	12
ΔΩΡΙΚΗ	15.952	44.268	278%	16	16	26.563	60.275	227%	15	16
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ	3.383	78.158	2310%	17	15	20.904	162.664	778%	17	13
ΣΥΝΟΛΟ	3.627.825	10.321.660	285%			11.142.250	23.574.763	212%		

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

4.2. Βασικοί οικονομικοί δείκτες των εμπορικών τραπεζών

Στην συνέχεια εξετάζονται οι βασικοί δείκτες κόστους προσωπικού, κερδοφορίας και παραγωγικότητας, των εμπορικών τραπεζών το διάστημα από 1993-1998.

□ Κόστος Προσωπικού

Για να εξάγουμε συμπεράσματα σχετικά το κόστος προσωπικού των εμπορικών τραπεζών την περίοδο 1993-1998 έχουν υπολογιστεί οι δύο παρακάτω δείκτες:

$$1. \frac{\text{Δαπάνες Προσωπικού}}{\text{Ενεργητικό}}, \quad 2. \frac{\text{Δαπάνες Προσωπικού}}{\text{Υπαλλήλους}}$$

Στον πίνακα 14 βλέπουμε υπολογισμένο τον πρώτο δείκτη για τις 19 Εμπορικές που εξετάζονται. Το 1993 το υψηλότερο ποσοστό δαπανών προσωπικού ανά ενεργητικό το έχουν η Εγνατία Τράπεζα και η Τράπεζα Αθηνών με 4,93% και 4,76% αντίστοιχα. Το 1998 το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών προσωπικού παρουσιάζουν οι τράπεζες που ελέγχονται από το δημόσιο όπως η Εμπορική, η Αττικής, η Ιονική και η Γενική. Αντίθετα, οι ιδιωτικές τράπεζες εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά δαπανών προσωπικού με μικρότερο αυτό της EFG Eurobank. Με βάση το μέσο όρο της περιόδου διαπιστώνουμε ότι οι τράπεζες Εθνική, Πίστews και EFG Eurobank εμφανίζουν το μικρότερο ποσοστό δαπανών προσωπικού ανά ενεργητικό.

Πίνακας 14: Δαπάνες προσωπικού προς Ενεργητικό

Τράπεζες	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Μ.Ο. Περιόδου
ΕΘΝΙΚΗ	1,2%	1,4%	1,4%	1,6%	1,5%	1,5%	1,4%
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	1,9%	2,2%	2,5%	2,6%	2,5%	2,7%	2,4%
ΙΟΝΙΚΗ	2,0%	2,0%	1,9%	2,1%	1,8%	2,1%	2,0%
ΠΙΣΤΕΩΣ	1,4%	1,4%	1,3%	1,2%	1,1%	1,1%	1,3%
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	1,2%	1,3%	1,3%	1,4%	1,4%	1,3%	1,3%
ΓΕΝΙΚΗ	2,8%	3,4%	3,5%	3,6%	3,8%	3,0%	3,3%
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	2,6%	2,7%	3,1%	2,7%	2,6%	2,0%	2,6%
ΚΡΗΤΗΣ	2,2%	2,6%	2,8%	2,7%	2,7%	3,0%	2,7%
ΑΤΤΙΚΗΣ	3,6%	4,3%	4,5%	4,8%	5,3%	3,6%	4,4%
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	2,7%	2,9%	3,4%	3,3%	3,1%	3,1%	3,1%
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	2,5%	2,4%	2,5%	2,3%	1,7%	1,1%	2,1%
ΧΙΟΣBANK	1,5%	1,6%	1,7%	1,8%	1,5%	1,3%	1,6%
EUROBANK	1,2%	1,0%	1,0%	1,0%	1,3%	0,8%	1,1%
INTERBANK	1,6%	1,6%	2,1%	2,1%			1,9%
ΑΘΗΝΩΝ	4,8%	3,1%	3,6%	3,6%	3,9%		3,8%
ΕΓΝΑΤΙΑ	4,9%	3,0%	2,7%	3,8%	2,7%	1,7%	3,1%
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ	1,3%	1,0%	0,9%	0,7%	0,7%	0,8%	0,9%
ΔΩΡΙΚΗ	1,7%	2,0%	2,6%	1,8%	1,5%	1,2%	1,8%
PRIME	1,3%	1,0%	0,7%	1,0%	1,3%	1,6%	1,2%

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

Στον Πίνακα 15 έχει υπολογιστεί ο δεύτερος δείκτης ο οποίος ουσιαστικά μας δείχνει το μέσο κόστος κάθε υπαλλήλου των εμπορικών τραπεζών την εξεταζόμενη περίοδο. Από αυτόν βλέπουμε ότι ο μέσος μισθός αυξάνεται σε όλες τις τράπεζες πλην της EFG Eurobank, από 1993-1998 κάτι το οποίο οφείλεται στη πολιτική απασχόλησης των τραπεζών που προτιμούν λιγότερους υπαλλήλους με περισσότερα προσόντα και μεγαλύτερους μισθούς. Τους μεγαλύτερους μισθούς, με βάση το μέσο όρο της περιόδου, τους έχουν η Prime Bank, η Δωρική, η Εμπορική και EFG Eurobank.

Πίνακας 15: Δαπάνες προσωπικού προς Αριθμό Υπαλλήλων σε εκατ. Δρχ.

Τράπεζες	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Μ.Ο. Περιόδου
ΕΘΝΙΚΗ	6,0	6,8	7,8	9,0	9,9	11,0	8,4
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	6,2	7,5	8,6	9,7	10,6	11,7	9,0
ΙΟΝΙΚΗ	5,8	6,3	7,2	8,6	9,1	9,7	7,8
ΠΙΣΤΕΩΣ	5,4	6,4	7,1	7,9	9,1	10,1	7,7
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	4,7	5,4	6,3	7,0	8,0	8,5	6,6
ΓΕΝΙΚΗ	4,4	5,1	6,1	7,3	8,1	8,6	6,6
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	4,8	5,3	6,5	7,3	12,4	8,3	7,4
ΚΡΗΤΗΣ	4,3	5,1	5,9	6,8	7,5	8,1	6,3
ΑΤΤΙΚΗΣ	5,8	6,2	6,9	7,2	9,6	8,9	7,4
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	4,4	5,5	6,9	8,0	9,0	9,9	7,3
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	5,6	6,3	7,3	7,8	8,8	9,3	7,5
ΧΙΟΣΒANK	5,6	6,4	6,5	7,7	8,5	8,6	7,2
EUROBANK	9,7	9,8	9,6	9,8	7,3	6,1	8,7
INTERBANK	4,4	5,7	6,8	7,6			6,1
ΑΘΗΝΩΝ	6,5	6,1	7,5	7,7	8,8		7,3
ΕΓΝΑΤΙΑ	5,2	5,2	5,7	9,1	6,5	7,2	6,5
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ	5,8	5,9	5,9	5,9	6,6	6,8	6,1
ΔΩΡΙΚΗ	8,7	8,6	9,4	10,5	10,9	11,1	9,9
PRIME	9,0	8,0	8,4	10,1	16,7	14,6	11,1

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

□ Κερδοφορία

Η τραπεζική κερδοφορία² αναφέρεται στην ικανότητα των τραπεζών να δημιουργούν περισσότερα έσοδα απ' ότι έξοδα, και είναι το αποτέλεσμα μεγάλου αριθμού πολιτικών, αποφάσεων και παραγόντων. Οι παράγοντες αυτοί διακρίνονται σε ενδογενείς και εξωγενείς.³ Οι ενδογενείς παράγοντες σχετίζονται με τις αποφάσεις των διοικήσεων των τραπεζών, όπως είναι η

² Η λέξη κερδοφορία φαίνεται να αποδίδει καλύτερα τον όρο 'profitability' ο οποίος σημαίνει ικανότητα για τη δημιουργία κέρδους, παρά η λέξη αποδοτικότητα την οποία χρησιμοποιούν μερικοί συγγραφείς στις αναλύσεις τους.

³ Βλ. Σταϊκούρας-Στελιάρος (1999)

κεφαλαιακή δομή αυτών των οργανισμών, το επίπεδο κινδύνου των εργασιών τους, ο βαθμός ρευστότητας κ.ά. και οι εξωγενείς με τα επιτόκια της αγοράς, τον πληθωρισμό κ.ά.

Η κερδοφορία μπορεί να μετρηθεί με διάφορους τρόπους. Τα πιο δημοφιλή μέτρα κερδοφορίας μεταξύ των τραπεζικών αναλυτών είναι τα παρακάτω τρία⁴:

- i. Το καθαρό περιθώριο επιτοκίων (Net Interest Margin - NIM). Είναι ο λόγος των καθαρών εσόδων από τόκους (έσοδα από τόκους μείον έσοδα από τόκους ως προς το ενεργητικό). Ο δείκτης αυτός είναι αντίστοιχος με τον δείκτη περιθωρίου κέρδους των μη χρηματοπιστωτικών εταιρειών. Το καθαρό περιθώριο επιτοκίων δείχνει πόσα καθαρά έσοδα δημιουργούν τα κερδοφόρα στοιχεία του ενεργητικού μιας τράπεζας. Ενδεχόμενες μεταβολές στο δείκτη αυτό μπορούν να αποδοθούν κυρίως σε μεταβολές στα επιτόκια ή και στη σύνθεση του χαρτοφυλακίου της τράπεζας.
- ii. Η απόδοση του ενεργητικού (Return on Assets- ROA). Είναι ο λόγος των καθαρών εσόδων μιας τράπεζας ως προς το μέσο συνολικό της ενεργητικό. Η απόδοση του ενεργητικού μετρά την αποδοτικότητα με την οποία τα συνολικά επενδυμένα κεφάλαια χρησιμοποιούνται από ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα και είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για διαχρονική μέτρηση της κερδοφορίας των τραπεζών. Επιπλέον, ο δείκτης αυτός, εφόσον παρουσιάζει τα κέρδη μιας τράπεζας ως προς το σύνολο του ενεργητικού, αποκαλύπτει την απόδοση την οποία απολαμβάνουν οι μέτοχοι και οι καταθέτες.
- iii. Ένας διαφορετικός τρόπος μέτρησης της κερδοφορίας των τραπεζών είναι ο δείκτης απόδοσης των ιδίων κεφαλαίων (ROE= καθαρά κέρδη / ίδια κεφάλαια). Ο δείκτης αυτός μπορεί να σπαστεί σε τρεις επιμέρους δείκτες ως εξής:

$$ROE = (\text{Καθαρά Κέρδη} / \text{Σύνολο Εσόδων}) \times (\text{Σύνολο Εσόδων} / \text{Σύνολο Ενεργητικού}) \times (\text{Σύνολο Ενεργητικού} / \text{Σύνολο Ιδίων Κεφαλαίων}).$$

Ο πρώτος όρος του κλάσματος είναι γνωστός ως δείκτης περιθωρίου κέρδους και προβάλλει την ικανότητα της διοίκησης να ελέγχει τα έξοδα για ένα δεδομένο ύψος εσόδων. Ο δεύτερος όρος είναι ο δείκτης εκμετάλλευσης του ενεργητικού και δείχνει την ικανότητα της διοίκησης να χρησιμοποιεί το

⁴ Βλ. Βασιλείου (1993)

ενεργητικό αποτελεσματικά για την πραγματοποίηση εσόδων. Ο τρίτος όρος είναι ο πολλαπλασιαστής ιδίων κεφαλαίων ή ο δείκτης χρηματοοικονομικής μόχλευσης. Όσο μεγαλύτερος είναι αυτός ο δείκτης τόσο μεγαλύτερα είναι τα ξένα κεφάλαια που χρησιμοποιεί η τράπεζα. Η χρηματοοικονομική μόχλευση επηρεάζει θετικά την απόδοση των ιδίων κεφαλαίων αλλά συγχρόνως αυξάνει τον χρηματοοικονομικό κίνδυνο.

Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας έχουν υπολογιστεί και οι τρεις παραπάνω δείκτες για τις 19 εμπορικές τράπεζες για την περίοδο 1993-1998 και παρουσιάζονται στους Πίνακες 16α, 16β και 16γ. Οι παρατηρήσεις ανά δείκτη είναι οι ακόλουθες:

Δείκτης ROA: Την υψηλότερη κερδοφορία εμφανίζουν για όλη την περίοδο οι τράπεζες Πίστewς, Εργασίας και η Eurobank μέχρι το 1997, ενώ το 1998 εμφανίζουν ικανοποιητική κερδοφορία και οι τράπεζες Πειραιώς, Δωρική, και Prime. Οι παραπάνω τράπεζες είναι ιδιωτικές και σε σύγκριση με αυτές που τελούν υπό τον έλεγχο του κράτους είναι πιο κερδοφόρες. Επίσης δεν μπορούμε να εξάγουμε συμπεράσματα για το αν έχει αυξηθεί η κερδοφορία τους μέσα σε αυτή την περίοδο.

Δείκτης ROE: Το 1993 την υψηλότερη απόδοση των ιδίων κεφαλαίων εμφανίζει η τράπεζα Κρήτης κάτι που αποδεικνύει ότι η τράπεζα λειτουργεί με αυξημένο χρηματοοικονομικό κίνδυνο ο οποίος μειώνεται τα επόμενα χρόνια. Στη συνέχεια ακολουθούν οι τράπεζες Πίστewς και Εργασίας. Το 1998 οι δύο τελευταίες τράπεζες συνεχίζουν να εμφανίζουν υψηλή απόδοση ιδίων κεφαλαίων και σε αυτές προστίθεται και η Εθνική με την Τράπεζα Χίου. Τη χαμηλότερη τιμή εμφανίζει η Eurobank κάτι που δείχνει ότι λειτουργεί με χαμηλό χρηματοοικονομικό κίνδυνο.

Δείκτης NIM: Με βάση αυτό το δείκτη το 1993 πιο κερδοφόρες τράπεζες είναι οι μικρές όπως η Αττικής, η Λαϊκή, η Αθηνών και η Εγνατία. Το 1998 την υψηλότερη τιμή για το δείκτη αυτό εμφανίζει η τράπεζα Αττικής, Εργασίας και η Δωρική. Αυτό δείχνει ότι σε αυτές τις τράπεζες, που είναι σχετικά μικρού μεγέθους, τα κερδοφόρα στοιχεία του ενεργητικού τους δημιουργούν περισσότερα καθαρά έσοδα από τις υπόλοιπες.

Πίνακας 16α: Δείκτες κερδοφορίας των εμπορικών τραπεζών 1993-1998

Τράπεζες	ROA					
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
ΕΘΝΙΚΗ	0,3%	0,7%	0,5%	0,0%	0,4%	1,1%
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	1,4%	1,6%	1,0%	0,4%	0,6%	0,9%
ΙΟΝΙΚΗ	0,9%	1,2%	0,9%	0,1%	0,0%	-1,2%
ΠΙΣΤΕΩΣ	2,2%	2,3%	2,4%	2,2%	2,1%	2,2%
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	3,9%	3,9%	3,7%	4,0%	3,9%	3,6%
ΓΕΝΙΚΗ	0,5%	1,8%	2,0%	0,0%	0,3%	0,8%
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	1,1%	1,0%	1,1%	0,0%	-0,7%	0,0%
ΚΡΗΤΗΣ	-0,4%	-1,6%	-1,8%	-0,1%	0,4%	-0,8%
ΑΤΤΙΚΗΣ	2,1%	1,5%	1,3%	0,2%	0,7%	1,5%
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	2,0%	1,8%	1,5%	0,7%	0,0%	-1,5%
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	1,4%	1,3%	1,7%	1,7%	1,9%	2,0%
ΧΙΟΣΒANK	0,1%	0,6%	0,9%	0,9%	1,4%	1,5%
EUROBANK	1,9%	1,7%	1,4%	1,5%	1,2%	0,4%
INTERBANK	0,3%	0,3%	0,6%	0,9%		
ΑΘΗΝΩΝ	-0,3%	0,9%	0,0%	-0,8%	0,1%	
ΕΓΝΑΤΙΑ	-5,4%	-4,4%	-1,2%	0,3%	1,1%	1,2%
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ	1,9%	1,2%	0,9%	0,6%	0,6%	0,6%
ΔΩΡΙΚΗ	1,3%	0,1%	0,3%	0,6%	2,3%	3,1%
PRIME	-4,6%	-5,5%	-1,8%	0,9%	0,7%	2,3%

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

Πίνακας 16β: Δείκτες κερδοφορίας των εμπορικών τραπεζών 1993-1998

Τράπεζες	NIM					
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
ΕΘΝΙΚΗ	12,2%	22,5%	17,0%	0,0%	12,0%	32,7%
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	20,0%	22,1%	14,7%	6,5%	10,1%	13,6%
ΙΟΝΙΚΗ	15,1%	16,8%	15,6%	2,5%	0,9%	-36,7%
ΠΙΣΤΕΩΣ	49,1%	36,9%	42,5%	43,4%	30,8%	25,8%
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	63,0%	63,0%	60,9%	62,3%	48,7%	48,1%
ΓΕΝΙΚΗ	16,5%	43,7%	46,0%	0,3%	9,3%	10,8%
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	18,6%	19,9%	22,7%	0,0%	-17,6%	0,0%
ΚΡΗΤΗΣ	124,1%	82,5%	50,3%	-0,5%	3,5%	-8,0%
ΑΤΤΙΚΗΣ	19,1%	15,3%	16,3%	2,1%	5,9%	16,5%
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	17,9%	18,5%	13,0%	6,5%	0,0%	-16,2%
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	12,2%	14,9%	20,9%	15,2%	15,4%	16,0%
ΧΙΟΣΒANK	2,3%	14,7%	21,6%	24,2%	30,7%	27,7%
EUROBANK	15,3%	18,1%	12,4%	13,7%	17,2%	2,8%
INTERBANK	5,5%	7,3%	11,4%	17,4%	0,0%	0,0%
ΑΘΗΝΩΝ	-4,1%	13,1%	0,4%	-14,5%	2,9%	0,0%
ΕΓΝΑΤΙΑ	-63,0%	-138,2%	-18,9%	5,4%	14,5%	7,4%
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ	9,2%	9,5%	9,5%	10,1%	12,4%	12,6%
ΔΩΡΙΚΗ	9,4%	0,5%	2,4%	6,0%	17,9%	19,3%
PRIME	-105,5%	-175,5%	-1214,2%	30,3%	14,6%	13,3%

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

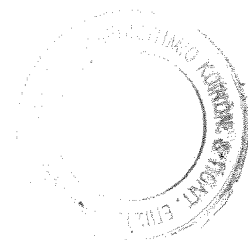
Πίνακας 16γ: Δείκτες κερδοφορίας των εμπορικών τραπεζών 1993-1998

Τράπεζες	ROE					
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
ΕΘΝΙΚΗ	12,2%	22,5%	17,0%	0,0%	12,0%	32,7%
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	20,0%	22,1%	14,7%	6,5%	10,1%	13,6%
ΙΟΝΙΚΗ	15,1%	16,8%	15,6%	2,5%	0,9%	-36,7%
ΠΙΣΤΕΩΣ	49,1%	36,9%	42,5%	43,4%	30,8%	25,8%
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	63,0%	63,0%	60,9%	62,3%	48,7%	48,1%
ΓΕΝΙΚΗ	16,5%	43,7%	46,0%	0,3%	9,3%	10,8%
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	18,6%	19,9%	22,7%	0,0%	-17,6%	0,0%
ΚΡΗΤΗΣ	124,1%	82,5%	50,3%	-0,5%	3,5%	-8,0%
ΑΤΤΙΚΗΣ	19,1%	15,3%	16,3%	2,1%	5,9%	16,5%
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	17,9%	18,5%	13,0%	6,5%	0,0%	-16,2%
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	12,2%	14,9%	20,9%	15,2%	15,4%	16,0%
ΧΙΟΣBANK	2,3%	14,7%	21,6%	24,2%	30,7%	27,7%
EUROBANK	15,3%	18,1%	12,4%	13,7%	17,2%	2,8%
INTERBANK	5,5%	7,3%	11,4%	17,4%	0,0%	0,0%
ΑΘΗΝΩΝ	-4,1%	13,1%	0,4%	-14,5%	2,9%	0,0%
ΕΓΝΑΤΙΑ	-63,0%	-138,2%	-18,9%	5,4%	14,5%	7,4%
ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ	9,2%	9,5%	9,5%	10,1%	12,4%	12,6%
ΔΩΡΙΚΗ	9,4%	0,5%	2,4%	6,0%	17,9%	19,3%
PRIME	-105,5%	-175,5%	-1214,2%	30,3%	14,6%	13,3%

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

Από τα παραπάνω μπορούμε να εξαγάγουμε τα εξής συμπεράσματα:

- Παρά τις μεγάλες εξαγγελίες τα τελευταία έτη για τα υπέρογκα κέρδη των τραπεζών, η ανάλυση των δεικτών μας έδειξε ότι η κερδοφορία των τραπεζών δεν ήταν καλύτερη το 1998 από ότι ήταν το 1993 ή το 1994. Είναι γεγονός όμως ότι βρίσκεται σε άνοδο όταν συγκρίνεται με το 1996. Το 1996 όμως ήταν ένα χαρακτηριστικό έτος από την άποψη ότι μερικές τράπεζες ειδικά αυτές που είναι υπό κρατικό έλεγχο στην προσπάθειά τους να εξυγιάνουν τα χαρτοφυλάκιά τους κράτησαν μεγάλα ποσά σε προβλέψεις με αποτέλεσμα να δείξουν μειωμένη λογιστική κερδοφορία. Το γεγονός βέβαια ότι τα χαρτοφυλάκια τους έχουν εξυγιανθεί συνεπάγεται ότι η πραγματική κατάσταση των τραπεζών είναι καλύτερη σήμερα από ότι ήταν το 1993 και αυτό αποτελεί θετικό στοιχείο για την πορεία του τραπεζικού τομέα. Επίσης τα τελευταία χρόνια οι τράπεζες έχουν βρεθεί στο επίκεντρο της δημόσιας κριτικής και στα πλαίσια αυτή υποστηρίζεται ότι συνεχίζουν να διατηρούν, παρά την ένταση του ανταγωνισμού υψηλά *ecart* επιτοκίων, η οποία στηρίζεται σε δημοσιεύματα του οικονομικού

τύπου.⁵ Χωρίς να απορρίπτεται η παραπάνω κριτική, είναι γεγονός ότι ένας περιορισμένος αριθμός τραπεζών απολαμβάνει υψηλή κερδοφορία. Είναι όμως υπερβολή να γενικεύεται αυτό για όλες τις τράπεζες, καθώς τα πραγματικά δεδομένα για το σύνολο του τραπεζικού συστήματος δεν στηρίζουν την υπόθεση των υπερκερδών ως γενική εκτίμηση, ενώ το *ecart* των τραπεζών έχει περιορισθεί αρκετά στο σύνολο των χορηγήσεων του τραπεζικού τομέα, κυρίως διότι έχει αναπτυχθεί έντονος ανταγωνισμός, που θα ενταθεί τα επόμενα χρόνια.

- Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι υπάρχουν μεγάλες διαφορές σχεδόν σε όλους τους δείκτες μεταξύ των τραπεζών. Σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, οι διαφορές αυτές θα προσδιορίσουν ποιες τράπεζες θα συνεχίσουν την πορεία τους στον 21^ο αιώνα και ποιες θα τη χάσουν. Τέλος οι μικρότερες και οι ιδιωτικές τράπεζες φαίνεται ότι εμφανίζουν μεγαλύτερη κερδοφορία από τις μεγαλύτερες και ελεγχόμενες από το κράτος.

□ Παραγωγικότητα

Η μέτρηση της παραγωγικότητας σε τομείς που ασχολούνται με την προσφορά υπηρεσιών, όπως είναι ο Τραπεζικός τομέας, είναι αρκετά δύσκολη.⁶ Θεωρητικά ο πιο αντιπροσωπευτικός δείκτης θα ήταν ο αριθμός κάθε μορφής συναλλαγών, κατάλληλα σταθμισμένων, ανά απασχολούμενο. Επειδή όμως η εκτίμηση ενός τέτοιου δείκτη είναι πρακτικά αδύνατη, σαν προσέγγιση μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι δείκτες: 'καθαρά κέρδη ανά απασχολούμενο και καταστήματα' και 'καταθέσεις + χορηγήσεις ανά απασχολούμενο και καταστήματα'. Παρακάτω ακολουθεί η παρουσίαση της παραγωγικότητας των εμπορικών τραπεζών στην εξεταζόμενη περίοδο.

1. Καθαρά κέρδη ανά απασχολούμενο και καταστήματα.

Ο δείκτης των καθαρών κερδών ανά απασχολούμενο αποτυπώνει τη συμβολή του προσωπικού στην κερδοφορία της τράπεζας. Ο δείκτης αυτός σχετίζεται με τη παραγωγικότητα του προσωπικού. Ο δείκτης των καθαρών κερδών ανά καταστήματα σχετίζεται με την παραγωγικότητα του δικτύου των καταστημάτων. Οι δύο αυτοί δείκτες παρουσιάζονται υπολογισμένοι στον Πίνακα 17.

⁵ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Καραμούζης (1999)

⁶ Βλ. Πετράκης-Αλεξάκης (1990), σελ. 152

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι η παραγωγικότητα του προσωπικού της Eurobank της Εργασίας και της Πίστεως έχουν τις υψηλότερες τιμές. Οι τιμές για το δείκτη αυτό έχουν πτωτική πορεία για τη

Πίνακας 17: Δείκτες παραγωγικότητας των εμπορικών τραπεζών

Τράπεζες	Καθαρά Κέρδη/ Απασχολούμενοι (σε εκατ. Δρχ.)							Καθαρά Κέρδη/ Καταστήματα(σε εκατ.δρχ)						
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	μ.ο. '93-'98	1993	1994	1995	1996	1997	1998	μ.ο. '93-'98
ΕΘΝΙΚΗ	1,6	3,4	2,7	0,0	2,5	8,1	3,1	60	129	106	0	71	214	97
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	4,7	5,5	3,4	1,5	2,5	4,0	3,6	168	198	131	36	57	86	113
ΙΟΝΙΚΗ	2,6	3,6	3,3	0,5	0,2	-5,4	0,8	68	105	67	10	4	-99	26
ΠΙΣΤΕΩΣ	8,4	10,2	13,0	14,6	16,9	20,1	13,9	240	282	343	326	366	431	332
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	14,6	16,4	17,6	19,5	22,9	23,7	19,1	325	379	398	390	448	488	405
ΓΕΝΙΚΗ	0,8	2,7	3,6	0,0	0,7	2,3	1,7	22	72	92	0	15	47	41
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	2,0	2,1	2,4	0,0	-3,5	0,0	0,5	56	58	65	0	-50	0	21
ΚΡΗΤΗΣ	-0,8	-3,1	-3,8	-0,2	1,0	-2,2	-1,5	-20	-69	-84	-3	17	-37	-32
ΑΤΤΙΚΗΣ	3,4	2,1	2,1	0,2	1,3	3,8	2,2	79	50	44	6	30	82	48
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	3,3	3,3	3,1	1,7	0,0	-5,0	1,1	118	104	88	44	0	-115	40
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	3,3	3,5	4,8	5,7	9,7	17,6	7,4	76	90	121	119	202	388	166
ΧΙΟΣ BANK	0,5	2,6	3,3	3,8	7,7	10,6	4,8	11	59	76	70	174	218	101
EUROBANK	15,1	16,7	14,4	15,1	6,9	3,1	11,9	504	710	641	673	188	101	469
INTERBANK	0,9	0,9	2,0	3,3	0,0	0,0	1,8	59	59	128	157			101
ΑΘΗΝΩΝ	-0,5	1,7	0,1	-1,7	0,3	0,0	0,0	-18	66	1	-37	7		4
ΕΓΝΑΤΙΑ	-5,7	-7,6	-2,5	0,7	2,6	4,9	-1,3	-193	-253	-84	18	73	131	-52
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ	8,2	6,8	5,5	4,8	5,4	4,7	5,9	184	154	112	96	104	88	123
ΔΩΡΙΚΗ	7,0	0,3	1,3	3,5	16,6	28,2	9,5	243	8	43	111	486	884	296
PRIME	-31,1	-45,0	-20,5	8,6	8,5	21,5	-9,7	-879	-1216	-427	138	261	560	-261

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

Eurobank ενώ για τις άλλες δύο τράπεζες έχει ανοδική πορεία. Την ίδια πορεία έχουν και οι τράπεζες Πειραιώς, Χίου, Δωρική, η Εγνατία και η Prime. Με βάση το μέσο όρο της περιόδου την υψηλότερη παραγωγικότητα στην εργασία έχουν οι τράπεζες Εργασίας, Πίστεως, Eurobank και η Δωρική. Οι τράπεζες που βρίσκονται υπό τον έλεγχο του κράτους ή που είναι προς ιδιωτικοποίηση όπως η Εθνική, η Εμπορική, η Γενική κ.α. έχουν χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από την ύπαρξη πλεονάζοντος και υψηλού μέσου όρου ηλικίας προσωπικού σε αυτές.

Σε γενικές γραμμές τα ίδια ισχύουν και για το δείκτη καθαρών κερδών προς καταστήματα. Το πιο παραγωγικό δίκτυο καταστημάτων για την εξεταστέα περίοδο είναι αυτό της Eurobank και μετά της Εργασίας, της Πίστεως και της Δωρικής. Έτσι με βάση τους δύο αυτούς δείκτες μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι ιδιωτικές τράπεζες είναι πιο παραγωγικές από τις ελεγχόμενες από το κράτος.

2. Καταθέσεις+Χορηγήσεις ανά απασχολούμενο και καταστήματα.

Οι δύο παραπάνω δείκτες αποτυπώνουν την παραγωγικότητα του προσωπικού και των καταστημάτων ως προς τις παραδοσιακές τραπεζικές εργασίες και παρουσιάζονται στον Πίνακα 18.

Την πιο υψηλή παραγωγικότητα του προσωπικού ως προς τις παραδοσιακές τραπεζικές λειτουργίες, το 1993, εμφάνιζαν οι τράπεζες Eurobank, Δωρική, Prime και η Εθνική. Το 1998 πρώτη ήταν η Δωρική και στη συνέχεια η Πίστewς, η Πειραιώς, η Λαϊκή και η Prime. Σε όλες σχεδόν τις τράπεζες ο δείκτης έχει ανοδική πορεία και αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι οι ιδιωτικές τράπεζες έχουν πιο παραγωγικό προσωπικό ως προς τις παραδοσιακές εργασίες. Η μόνη τράπεζα από τις ελεγχόμενες που ξεχωρίζει είναι η Εθνική. Εν γένει τα ίδια ισχύουν σε γενικές γραμμές και ως προς την παραγωγικότητα του δικτύου καταστημάτων. Με βάση το μέσο όρο της περιόδου, το πιο παραγωγικό δίκτυο καταστημάτων ως προς τις καταθέσεις και τις χορηγήσεις το έχουν η Eurobank, η Interbank, η Δωρική και η Εθνική. Και εδώ βλέπουμε την Εθνική να ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες τράπεζες που είναι υπό τον έλεγχο του δημοσίου λόγω του αναπτυγμένου δικτύου καταστημάτων που έχει σε όλη τη χώρα.

Πίνακας 18: Δείκτες παραγωγικότητας των εμπορικών τραπεζών

Τράπεζες	Καταθέσεις+Χορηγήσεις/Απασχολούμενοι(σε εκατ.δρχ.)							Καταθέσεις+Χορηγήσεις/Καταστήματα(σε εκατ.δρχ.)						
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	μ.ο. '93-'98	1993	1994	1995	1996	1997	1998	μ.ο. '93-'98
ΕΘΝΙΚΗ	518	505	550	616	720	894	634	18754	18907	21277	18359	20736	23542	20262
ΕΜΠΟΡΙΚΗ	305	361	390	425	479	558	420	10847	13070	14973	9969	10826	12025	11952
ΙΟΝΙΚΗ	328	312	380	411	548	534	419	8732	9070	7746	8388	10696	9699	9055
ΠΙΣΤΕΩΣ	463	487	579	705	877	1093	700	13241	13446	15270	15788	19001	23402	16691
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	440	455	507	577	691	836	584	9795	10515	11458	11517	13520	17242	12341
ΓΕΝΙΚΗ	198	196	219	256	288	393	258	5210	5114	5677	5331	5799	7975	5851
ΜΑΚ.ΘΡΑΚ.	225	244	278	351	601	487	364	6174	6885	7543	8952	8655	10216	8071
ΚΡΗΤΗΣ	254	267	304	351	378	346	317	6003	5960	6670	5956	6477	5855	6153
ΑΤΤΙΚΗΣ	179	174	199	197	247	341	223	4188	4092	4255	4558	5581	7363	5006
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ	215	230	258	315	380	433	305	7734	7151	7361	8277	9464	9986	8329
ΠΕΙΡΑΙΩΣ	234	290	339	420	605	966	476	5434	7578	8486	8729	12537	21249	10669
ΧΙΟΣ BANK	393	464	462	527	593	793	539	8279	10432	10822	9666	13348	16303	11475
EUROBANK	646	791	708	801	686	872	751	21562	33716	31372	35699	18837	28321	28251
INTERBANK	323	400	417	497			409	20162	24887	26514	23922			23871
ΑΘΗΝΩΝ	175	242	282	294	333		265	6707	9347	6097	6325	7295		7154
ΕΓΝΑΤΙΑ	131	217	282	336	356	535	310	4416	7262	9511	8474	10056	14176	8983
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ	362	540	651	810	913	983	710	8096	12152	13126	16298	17618	18525	14302
ΔΩΡΙΚΗ	616	464	423	707	1032	1112	726	21258	14237	14381	22613	30278	34848	22936
PRIME	639	666	572	636	980	978	745	18045	17972	11924	10175	29898	25426	18907

Πηγή: Ισολογισμοί Τραπεζών

Το κεφάλαιο αυτό αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος αυτού του κεφαλαίου θα επιχειρηθεί, με την κατάλληλη στατιστική μέθοδο, ομαδοποίηση των ελληνικών εμπορικών τραπεζών ανάλογα με την τάση κερδοφορίας, παραγωγικότητας και κόστους λειτουργίας στο διάστημα 1993-1998. Στο δεύτερο μέρος αποπειράται, μέσα από στατιστική ανάλυση, η συσχέτιση των δεικτών κερδοφορίας, παραγωγικότητας και κόστους λειτουργίας, των εμπορικών τραπεζών επίσης από 1993-1998.

5.1. Μεθοδολογία Ομαδοποίησης των εμπορικών τραπεζών

Η ομαδοποίηση των εμπορικών τραπεζών θα γίνει με βάση τους δείκτες κόστους προσωπικού, κερδοφορίας και παραγωγικότητας. Η μέθοδος που θα χρησιμοποιήσουμε είναι μία από τις βασικές της πολυπαραγοντικής στατιστικής ανάλυσης, η ανάλυση συστάδων (Cluster Analysis). Η ανάλυση συστάδων είναι παρακλάδι της ταξονομικής ανάλυσης, η οποία είναι ιδιαίτερος κλάδος της ανάλυσης δεδομένων και άρχισε να διατυπώνεται συστηματικά στις αρχές της δεκαετίας του '60.¹ Η ταξονομική ανάλυση συνεισφέρει, κυρίως στην οργάνωση και συνόψιση σύνθετων περιγραφών, στο σχηματισμό και στη βεβαίωση υποθέσεων και στη πρόγνωση. Η ταξονομική ανάλυση διακρίνεται σε δύο ιδιαίτερες διαδικασίες. Την ταξινόμηση και την αναγωγή.

Σκοπός της πρώτης διαδικασίας είναι η ομαδοποίηση των αντικειμένων-μεταβλητών σε ομάδες επικαλύψεων, διαμερίσεων ή αλυσίδων διαμερίσεων (δέντρων ταξινομήσεων). Το τυπικό υπόβαθρο της ταξινομήσεως (ως διαδικασίας που παράγει ταξινομήσεις) είναι η ανάλυση ομοιοτήτων ή αποστάσεων. Σκοπός της δεύτερης διαδικασίας είναι η σμίκρυνση των διαστάσεων περιγραφής ενός δεδομένου είτε στο πλήθος των αντικειμένων είτε στο πλήθος των χαρακτηριστικών της περιγραφής. Η ανάλυση συστάδων ή ομοιοτήτων είναι κομμάτι της πρώτης διαδικασίας της ταξονομικής ανάλυσης και ουσιαστικά πρόκειται για μία μέθοδο ομαδοποίησης τόσο των μονάδων όσο και των μεταβλητών ενός πίνακα δεδομένων, η οποία

¹ Βλ. Ρόκος (1988), Everett (1974), Hartigan (1975)

αποσκοπεί την εύρεση ομάδων (συστάδων) τόσο μεταξύ των μονάδων όσο και μεταξύ των μεταβλητών.² Μέσα σε κάθε ομάδα επιδιώκεται να υπάρχει μεγάλος βαθμός ομοιότητας και μικρές αποστάσεις μεταξύ των μονάδων ή των μεταβλητών ενώ μεταξύ των ομάδων επιδιώκεται το αντίστροφο.

Η ανάλυση συστάδων μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με την βοήθεια διαφόρων ιεραρχικών τεχνικών π.χ. nearest neighbor single linkage, further neighbor complete linkage κ.α., είτε με τη βοήθεια μη ιεραρχικών τεχνικών όπου με τη βοήθεια κάποιου κριτηρίου γίνεται η ομαδοποίηση σε προκαθορισμένο αριθμό συστάδων. Κρίνεται απαραίτητο να αναφέρουμε κάποιες αυθαιρεσίες της μεθόδου πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των αποτελεσμάτων. Αυτές είναι:

- ♦ Το αυθαίρετο σημείο τομής του δένδρογράμματος, με βάση το οποίο αποφασίζουμε για τον αριθμό των ομάδων που θα δημιουργηθούν,
- ♦ Η αυθαίρετη μέτρηση των αποστάσεων,
- ♦ Η αυθαίρετη επιλογή της ιεραρχικής τεχνικής η οποία χρησιμοποιείται.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας θα χρησιμοποιηθεί η τεχνική ανάλυσης συστάδων further neighbor complete linkage, η οποία δίνει καλύτερα αποτελέσματα και πιο ευκολοδιάβαστα δένδρογράμματα, ώστε να αποφασίσουμε για τον καλύτερο κατά την προσωπική μας άποψη αριθμό συστάδων. Επίσης, επειδή στόχος της ομαδοποίησης είναι να γίνει με βάση την τάση-συμπεριφορά που εμφανίζει κάθε δείκτης- και όχι με βάση το μέγεθος του δείκτη, περίπτωση στην οποία θα χρησιμοποιείτο το μέτρο του τετραγώνου της Ευκλείδειας απόστασης- των εμπορικών τραπεζών την περίοδο 1993-1998, θα χρησιμοποιηθεί το μέτρο Pearson Correlation(δείκτης συσχέτισης του Pearson).

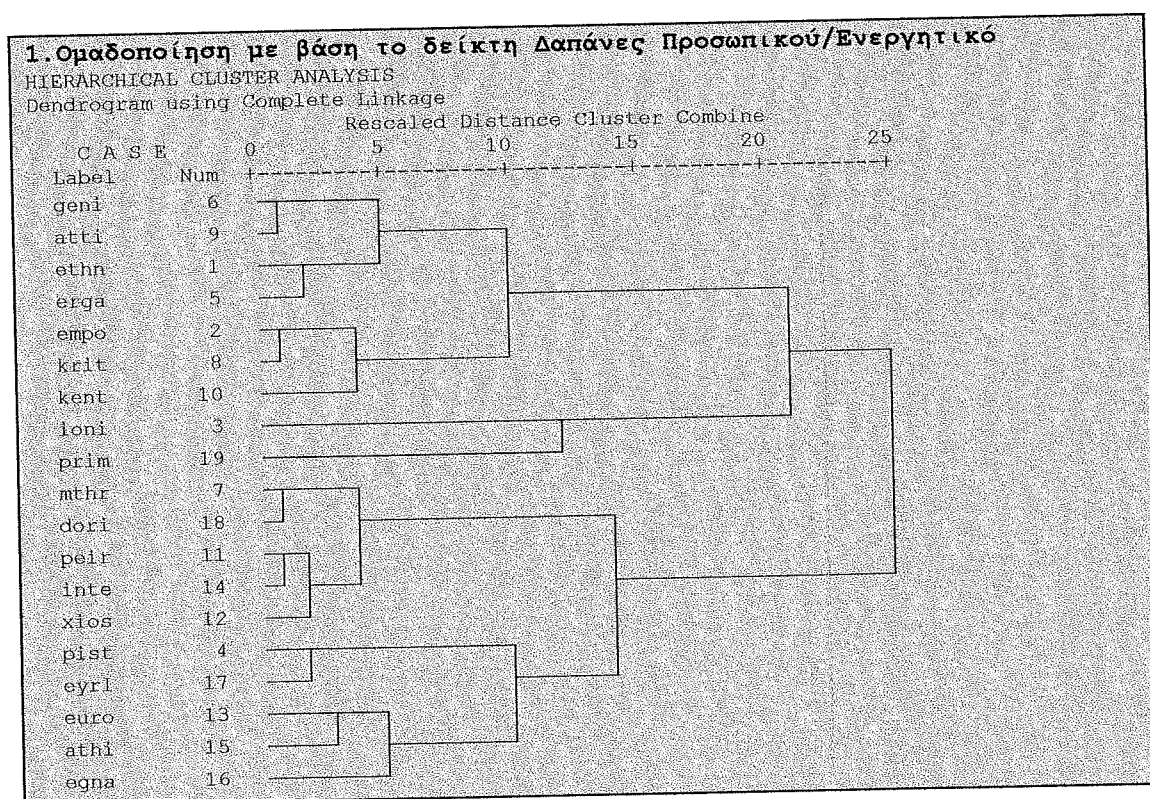
Παρακάτω παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης που έχει γίνει στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS 9.0 for Windows. Έχουν παραχθεί 9 ομαδοποιήσεις, με βάση μία μήτρα δεδομένων (Data Matrix) 19x6 (19 τράπεζες- 6 χρονιές) με 114 παρατηρήσεις, μία για κάθε δείκτη και παρουσιάζεται το δένδρογράμμα για κάθε μία ξεχωριστά. Επίσης στο δένδρογράμμα κάθε ομαδοποίησης οι τράπεζες εμφανίζονται με 4 αγγλικούς χαρακτήρες για καθαρά τεχνικούς λόγους, οι οποίοι αναλύονται παρακάτω.

² Βλ. Gnanadesikan (1997)

ethn = Εθνική
empo = Εμπορική
ioni = Ιονική
pist = Πίστewς
erga = Εργασίας
geni = Γενική
mthr = Μακεδονίας-Θράκης
krit = Κρήτης
atti = Αττικής
kent = Κεντρικής Ελλάδος
peir = Πειραιώς
xios = Χίου
euro = Eurobank
inte = Interbank
athi = Αθηνών
egna = Εγνατία
eyri = Ευρωπαϊκή Λαϊκή
dori = Δωρική

5.1.1. Ομαδοποίηση με βάση τους δείκτες κόστους προσωπικού

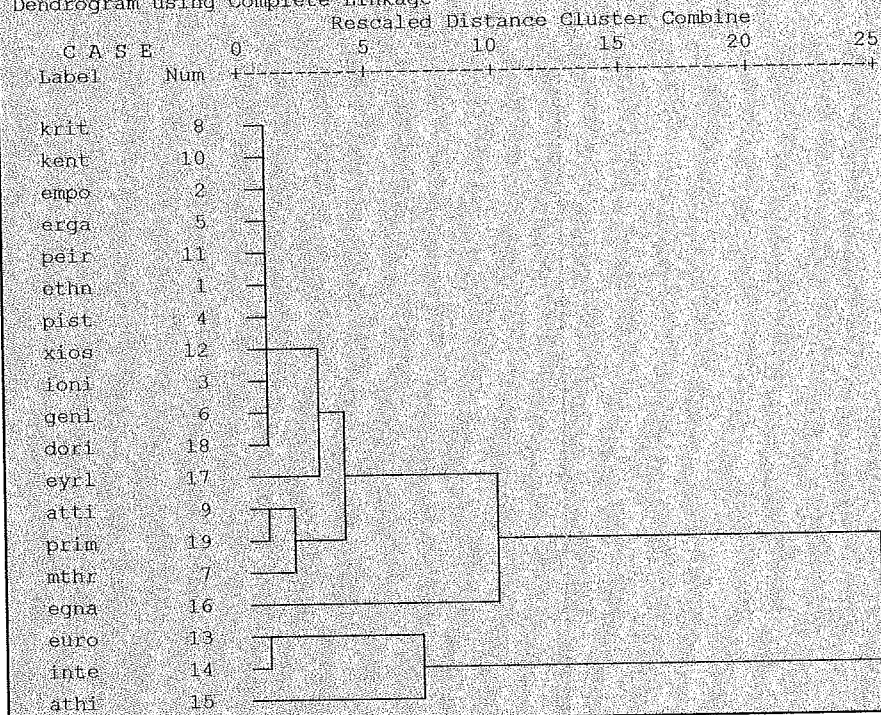
Με βάση τους δείκτες προσωπικού έχουν γίνει δύο ομαδοποιήσεις. Η μία έχει γίνει με βάση το δείκτη 'Δαπάνες Προσωπικού/ Ενεργητικό' και η άλλη με βάση το δείκτη 'Δαπάνες Προσωπικού/ Υπαλλήλους'. Στη συνέχεια ακολουθούν τα δύο δενδρογράμματα από τα οποία θα εξαγάγουμε τα συμπεράσματά μας για τις ομάδες των τραπεζών.

2. Ομαδοποίηση με βάση το δείκτη Δαπάνες Προσωπικού/Υπαλλήλους

HIERARCHICAL CLUSTER ANALYSIS

Dendrogram using Complete Linkage

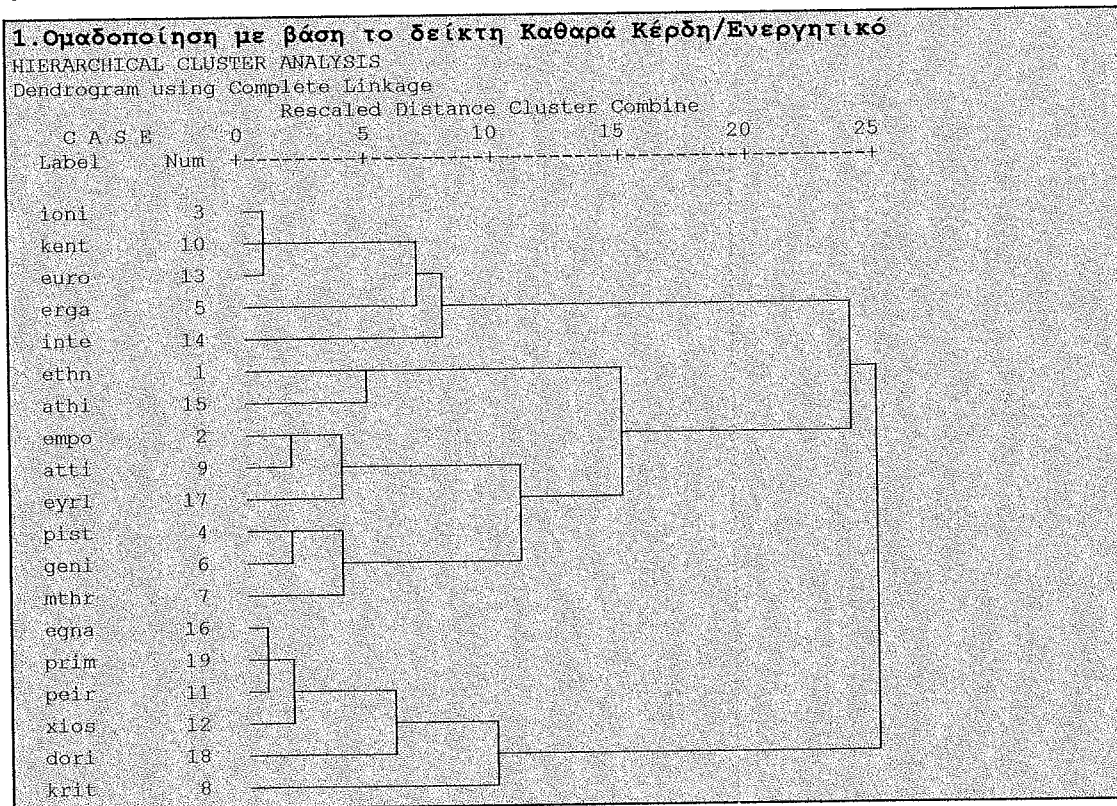

Στην πρώτη ομαδοποίηση έχουν δημιουργηθεί δύο ομάδες τραπεζών. Αυτό καθίσταται εμφανές από τη νοητή γραμμή που τέμνει τον οριζόντιο άξονα του δενδρογράμματος με τις κλίμακες των αποστάσεων (0-25).

Η πρώτη ομάδα αποτελείται από τις τράπεζες με αριθμό 6-19 δηλαδή από τη Γενική έως την Prime και η δεύτερη ομάδα από τις τράπεζες 7-16 δηλαδή από την Μακεδονίας-Θράκης έως την Εγνατία. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από τράπεζες των οποίων οι δαπάνες προσωπικού ως προς το ενεργητικό έχουν τάση αύξησης, ενώ στη δεύτερη ομάδα συμβαίνει το αντίθετο. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από τράπεζες ιδιωτικών συμφερόντων οι οποίες έχουν μειώσει τα λειτουργικά τους έξοδα την συγκεκριμένη περίοδο, ενώ η πρώτη ομάδα αποτελείται κυρίως από τράπεζες που είναι υπό τον έλεγχο του δημοσίου. Στη δεύτερη ομαδοποίηση με βάση το δείκτη των δαπανών προσωπικού προς αριθμό υπαλλήλων έχουν δημιουργηθεί άλλες δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από τις 16 τράπεζες πλην της Eurobank, της Αθηνών και της Interbank. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από τράπεζες των οποίων ο μέσος υπαλληλικός μισθός παρουσιάζει ανοδική τάση ενώ στη δεύτερη ομάδα συμβαίνει το αντίθετο.

5.1.2. Ομαδοποίηση με βάση τους δείκτες κερδοφορίας

Εδώ η πρώτη ομαδοποίηση έχει γίνει με βάση το δείκτη ROA. Από τη νοητή γραμμή του δενδρογράμματος παίρνουμε τρεις ομάδες, όπου η κάθε μία από αυτές εμφανίζει διαφορετικά χαρακτηριστικά κερδοφορίας. Η πρώτη

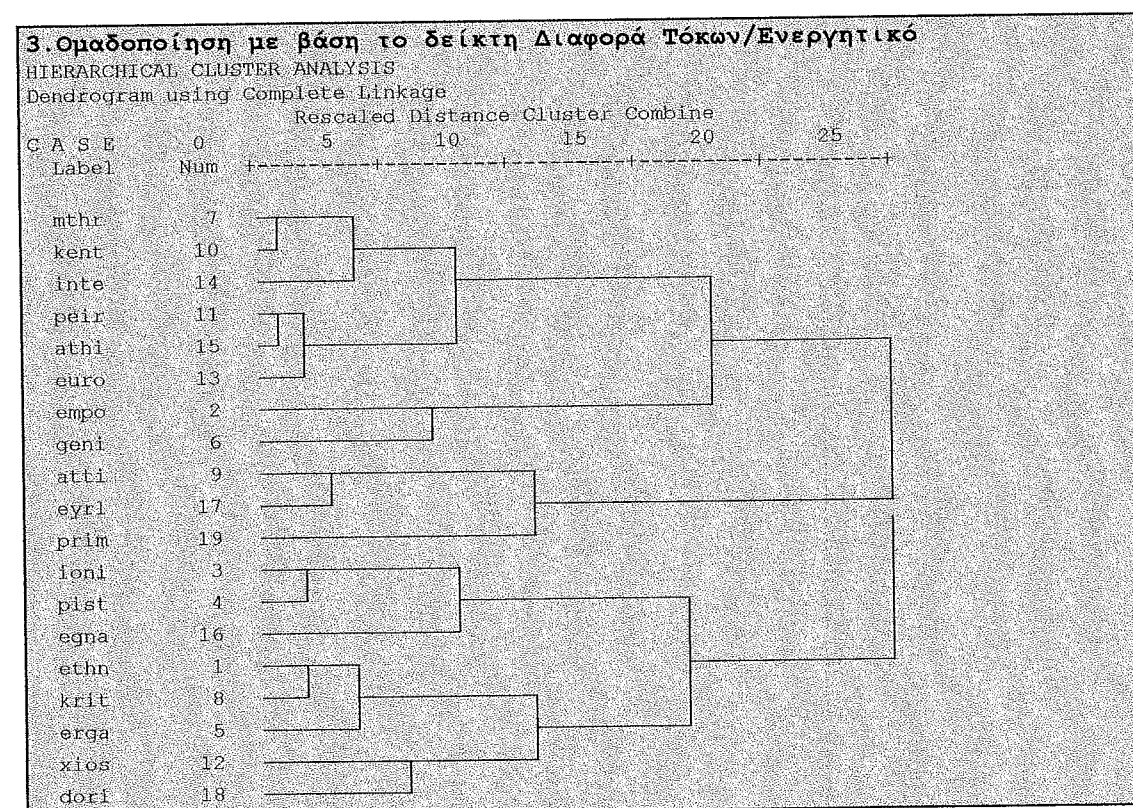
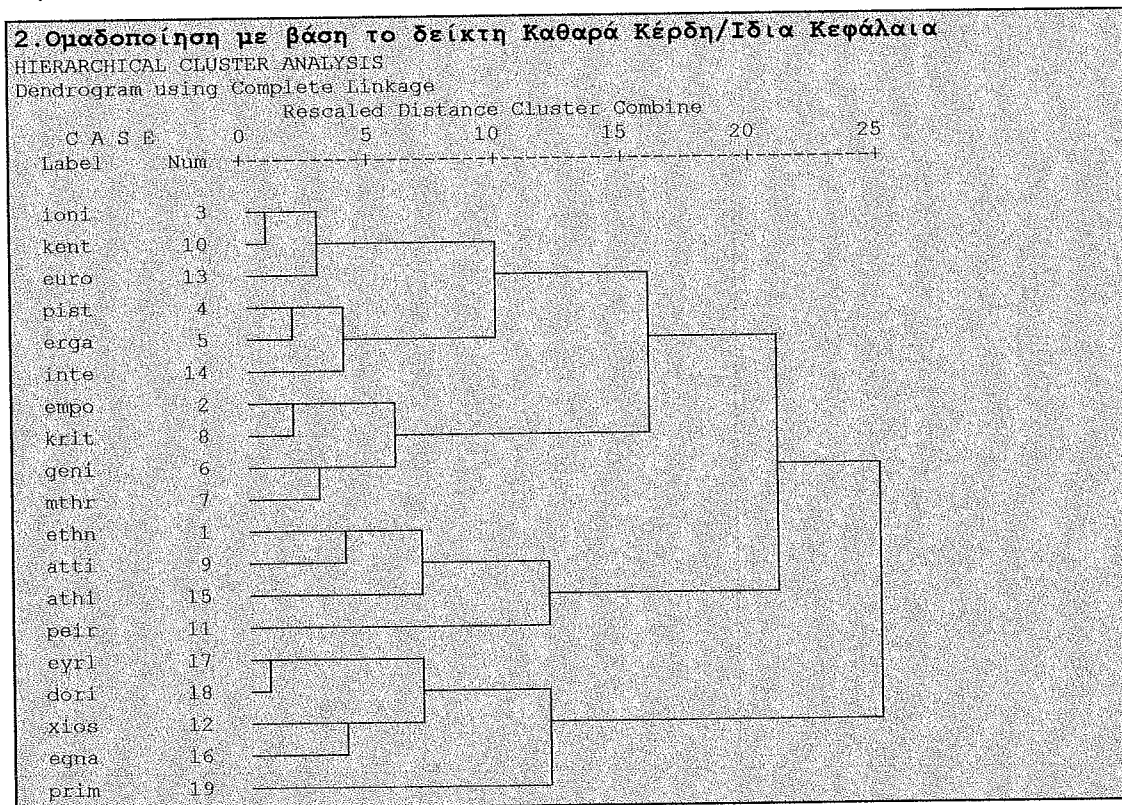

ομάδα αποτελείται από πέντε τράπεζες (3-14), οι οποίες εμφανίζουν τάση μείωσης των κερδών τους την εξεταζόμενη περίοδο. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από οκτώ τράπεζες (1-7) οι οποίες δεν έχουν ξεκάθαρη τάση (μικτή) όσον αφορά στην κερδοφορία τους. Τέλος η τρίτη ομάδα αποτελείται από έξι τράπεζες (16-8) οι οποίες έχουν ανοδική κερδοφορία πάντα με βάση το δείκτη ROE.

Με βάση το δείκτη ROE έχει γίνει η δεύτερη ομαδοποίηση και έχουν δημιουργηθεί τρεις ομάδες. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από δέκα τράπεζες (3-7) με τάση προς μείωση του δείκτη ενώ η δεύτερη ομάδα αποτελείται από τέσσερις (1-11) με τάση μικτή του δείκτη. Η τρίτη ομάδα αποτελείται από πέντε τράπεζες (17-19), οι οποίες έχουν τάση αύξησης του δείκτη, κάτι που εξηγείται επειδή είναι μικρές σε μέγεθος και προφανώς λειτουργούν με υψηλό χρηματοπιστωτικό κίνδυνο.

Με βάση το δείκτη NIM έχει γίνει η τρίτη ομαδοποίηση και προκύπτει τρεις ομαδοποιήσεις. Στη πρώτη, που αποτελείται από οκτώ τράπεζες (7-6)

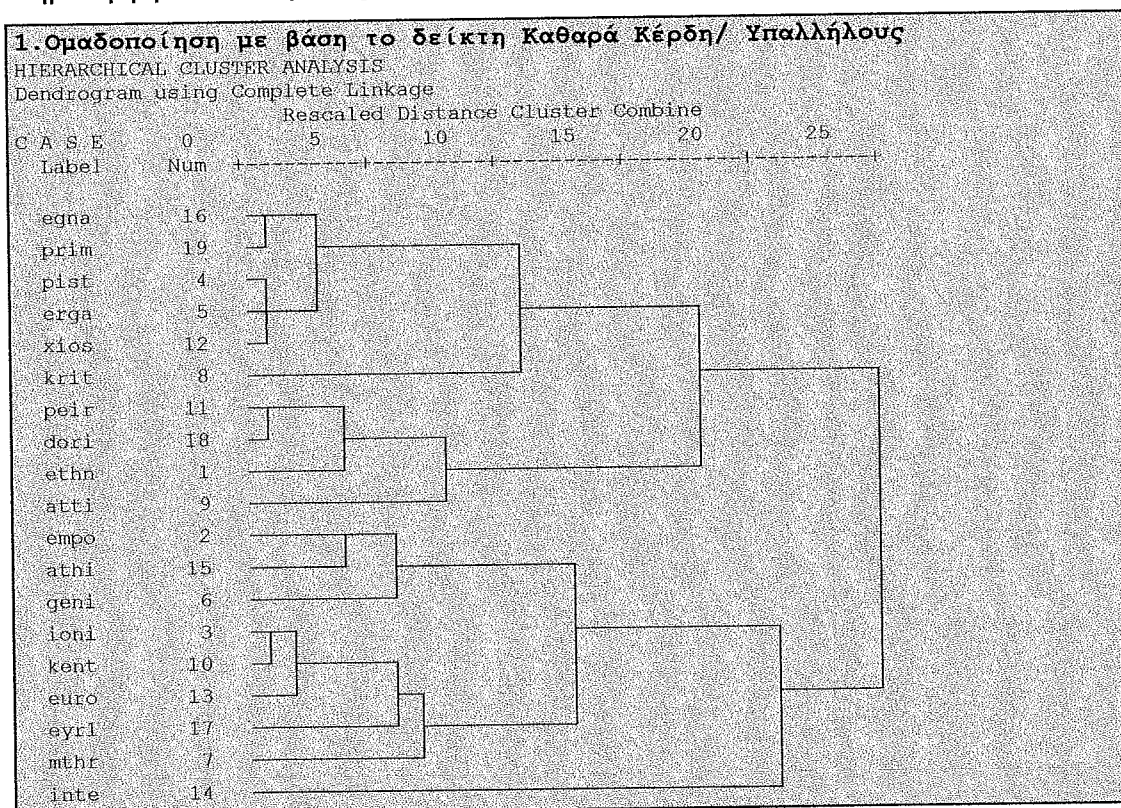
εμφανίζεται τάση μείωσης του καθαρού περιθωρίου επιτοκίων. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από τρεις τράπεζες την Ευρωπαϊκή Λαϊκή, την Αττικής και την Prime, οι οποίες έχουν μικτή τάση με βάση το δείκτη NIM.

Τέλος, η τρίτη ομάδα αποτελείται από οκτώ τράπεζες (3-18), οι οποίες έχουν τάση αύξησης του καθαρού περιθωρίου επιτοκίων, κάτι που οφείλεται όπως και στην πρώτη ομάδα στις αναδιαρθρώσεις των χαρτοφυλακίων αυτών των τραπεζών.

5.1.3. Ομαδοποίηση με βάση τους δείκτες παραγωγικότητας

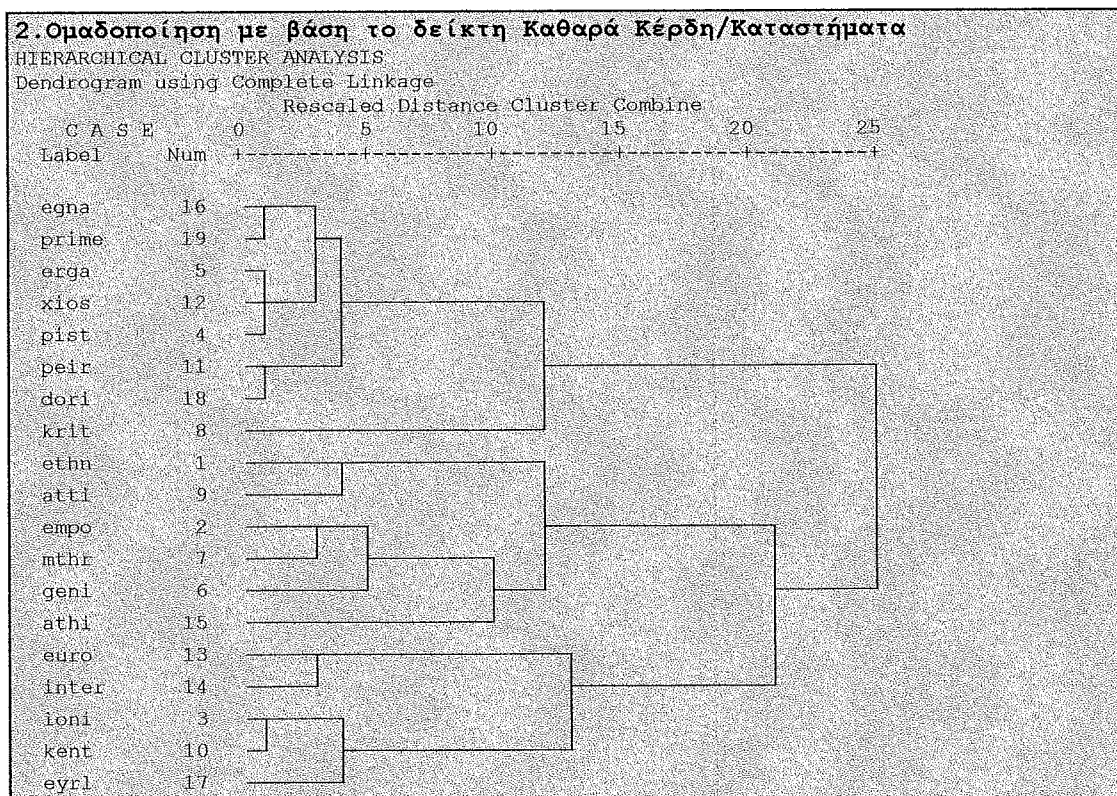
Με βάση το δείκτη Καθαρά Κέρδη προς Υπαλλήλους έχουν δημιουργηθεί δύο ομάδες τραπεζών με διαφορετική συμπεριφορά ως προς το

δείκτη αυτό. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από 10 τράπεζες (16-9), των οποίων η παραγωγικότητα της εργασίας έχει τάση αύξησης κατά την περίοδο 1993-1998, ενώ η δεύτερη ομάδα αποτελείται από εννιά τράπεζες (2-14) των οποίων η παραγωγικότητα της εργασίας έχει μειωθεί. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από τράπεζες που είτε εξαγοράστηκαν είτε βρίσκονται υπό διαδικασία εξαγοράς όπως η Αθηνών, η Ιονική, η Εμπορική και η Γενική, τράπεζες που έχουν τεθεί κατά κάποιο τρόπο έξω από το παιχνίδι του ανταγωνισμού.

Η δεύτερη ομαδοποίηση έχει να κάνει με την παραγωγικότητα του δικτύου καταστημάτων. Σε αυτή την περίπτωση διακρίνουμε τρεις ομάδες με όμοια χαρακτηριστικά. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από οκτώ τράπεζες (16-18) που έχουν τάση για αύξηση των κερδών τους ανά κατάστημα, τράπεζες που ανήκουν στον ιδιωτικό τομέα και πρόκειται να κυριαρχήσουν στο

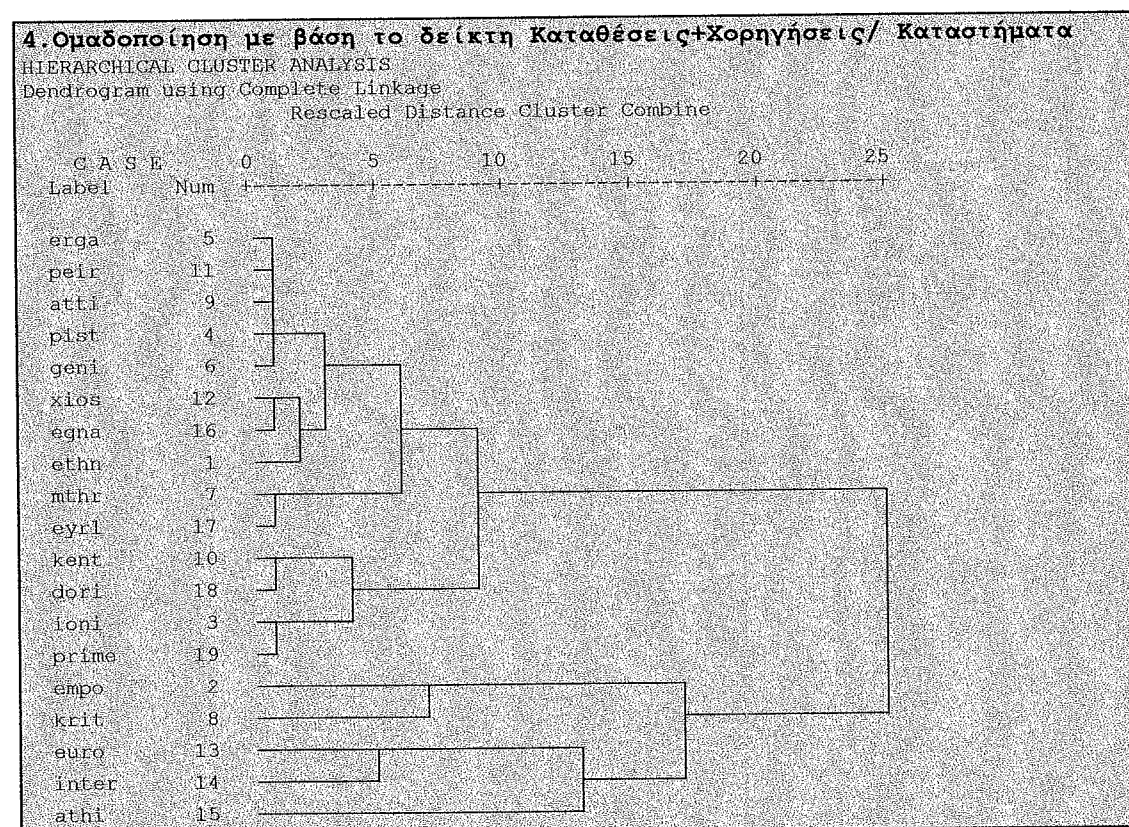
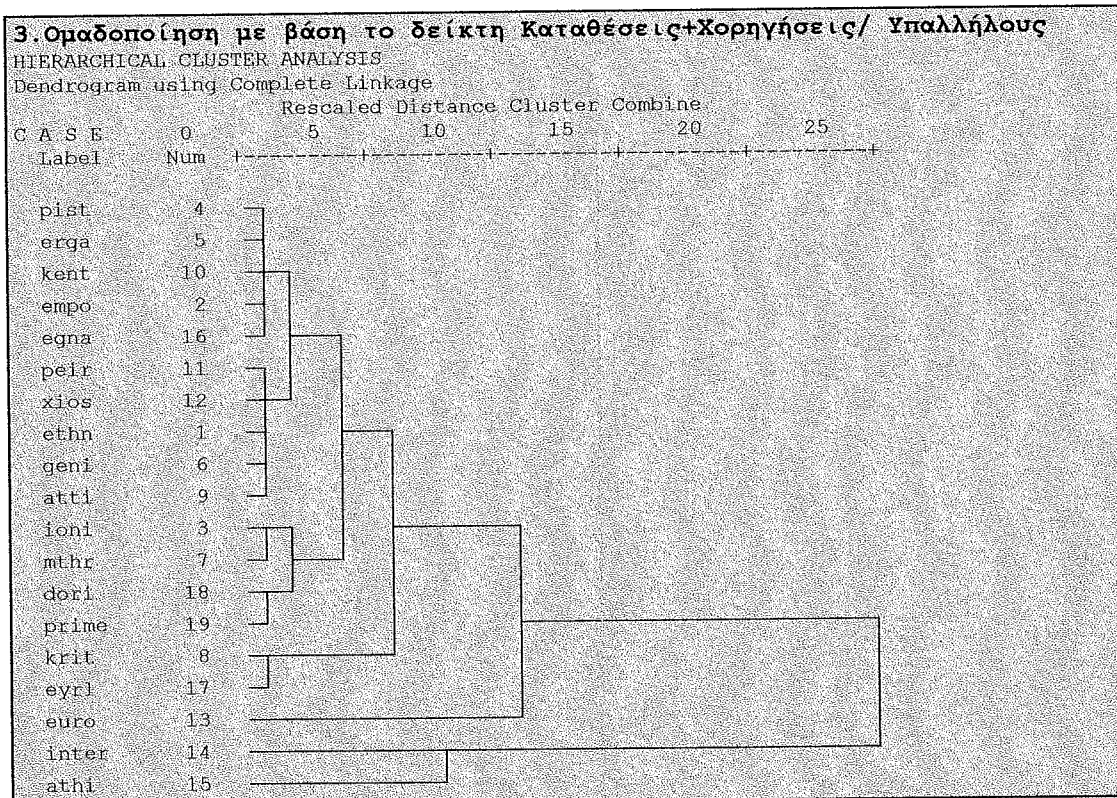
τραπεζικό τοπίο τα επόμενα χρόνια, όπως η Πίστεως και Πειραιώς. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από 6 τράπεζες (1-15) που παρουσιάζουν μικτή τάση ως προς το δείκτη αυτό και είναι κυρίως ελεγχόμενες από το κράτος. Η τρίτη ομάδα αποτελείται από 5 τράπεζες (13-17) στις οποίες η παραγωγικότητα του δικτύου τους βρίσκεται σε φάση πτώσης και αυτό ειδικά

στην περίπτωση της Eurobank και της Ευρωπαϊκής Λαϊκής οφείλεται στο ότι βρίσκεται σε διαδικασία ανάπτυξης στον ελλαδικό χώρο και δεν έχει δώσει ακόμα τα αναμενόμενα κέρδη. Η παραγωγικότητα των υπαλλήλων ως προς τις παραδοσιακές τραπεζικές εργασίες έχει τάση ανοδική την εξεταζόμενη περίοδο και αυτό συμπεραίνουμε από την ομαδοποίηση 3 στην οποία υπάρχουν δύο ομάδες αλλά ουσιαστικά είναι μία και παρουσιάζει το παραπάνω χαρακτηριστικό. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από τις 17 τράπεζες ενώ η δεύτερη από δύο οι οποίες έχουν απορροφηθεί από τη Eurobank, την Interbank και την Αθηνών.

Τέλος, η τελευταία ομαδοποίηση που βασίζεται στην παραγωγικότητα του δικτύου των τραπεζών ως προς τις καταθέσεις και τις χορηγήσεις. Οι δύο ομάδες που έχουν παραχθεί από το SPSS φέρουν τα εξής χαρακτηριστικά. Η πρώτη αποτελείται από δεκαπέντε τράπεζες (5-19) οι οποίες παρουσιάζουν αυξητική τάση ως προς την παραγωγικότητα που σχετίζεται με τις

παραδοσιακές τραπεζικές εργασίες. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από πέντε τράπεζες (2-15) που έχουν μικτή τάση ως προς τον εξεταζόμενο δείκτη.

Το συμπέρασμα που εξαγάγουμε από τις ομάδες με βάση την παραγωγικότητα ως προς τις καταθέσεις και χορηγήσεις είναι ότι σχεδόν όλες

οι τράπεζες παρουσιάζουν θετική τάση, κάτι που σημαίνει ότι η πολιτική χωροθέτησης τραπεζικών καταστημάτων από τις ελληνικές εμπορικές τράπεζες είναι επιτυχής. Εξ'άλλου, το δίκτυο καταστημάτων είναι το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των ελληνικών τραπεζών εν όψει της εισόδου στην Ο.Ν.Ε.

5.2. Συσχέτιση των δεικτών παραγωγικότητας, κερδοφορίας και κόστους προσωπικού

Στο μέρος αυτό θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε την πιθανή συσχέτιση των δεικτών που έχουμε υπολογίσει παραπάνω και τους έχουμε χωρίσει σε τρεις κατηγορίες. Σκοπός μας είναι να δούμε κατά πόσο επηρεάζονται αυτοί οι δείκτες μεταξύ τους στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο και να βγάλουμε συμπεράσματα για το αν επηρεάζεται η κερδοφορία των ελληνικών εμπορικών τραπεζών από την παραγωγικότητα και το κόστος προσωπικού, και αντιστοίχως για τους άλλους δείκτες.

Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να υπολογιστεί η μεταξύ τους συσχέτιση. Η σκοπιμότητα υπολογισμού της συσχέτισης έγκειται στο ότι όταν αναλύουμε οικονομικά φαινόμενα, πρέπει να είμαστε σε θέση να διαπιστώνουμε αν μεταξύ των αντιστοίχων μεταβλητών υπάρχουν σχέσεις, και σε καταφατική περίπτωση να τις προσδιορίσουμε.³ Τέτοιες εμπειρικές διερευνήσεις προάγουν τη γνώση μας για τους μηχανισμούς αλληλεπιδράσεων των επιμέρους μεγεθών και δίνουν τη δυνατότητα για διατύπωση προβλέψεων. Ειδικά για τη παρούσα εργασία στην οποία οι μεταβλητές του δείγματος είναι ποιοτικές έχει υπολογιστεί ο συντελεστής συσχέτισης του K.Pearson, που είναι ο σπουδαιότερος δείκτης συσχέτισης ποιοτικών μεταβλητών.⁴ Ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson μας δείχνει εάν υπάρχει γραμμική συμμεταβολή μεταξύ δυο μεταβλητών X και Y, δηλαδή το πώς διαμορφώνονται οι τιμές της μιας μεταβλητής καθώς μεταβάλλονται οι τιμές της άλλης. Ο συντελεστής αυτός συμβολίζεται με το ρ και είναι αριθμός απόλυτα μικρότερος της μονάδας, δηλαδή $-1 \geq \rho \leq 1$. Οι τιμές του ρ , για τις οποίες δεχόμαστε την ύπαρξη συσχέτισης, εξαρτώνται από το πλήθος των παρατηρήσεων, ενδεικτικά θεωρούμε ότι:

Αν $|\rho| \leq 0,30$, δεν έχουμε συσχέτιση.

³ Βλ. Δρακάτος (1985), σελ.179, Αθανασόπουλος (1988), σελ.131, Yeomeans (1974), p.207

⁴ Βλ.Κιόχος (1990),σελ.202-216, Yamane (1973), p.451, E.C.B. (2000)

Αν $0,30 \leq |\rho| \leq 0,50$, έχουμε ασθενή συσχέτιση.
 Αν $0,50 \leq |\rho| \leq 0,70$, έχουμε μέση συσχέτιση.
 Αν $0,70 \leq |\rho| \leq 0,80$, έχουμε ισχυρή συσχέτιση.
 Αν $|\rho| \geq 0,80$ έχουμε πολύ ισχυρή συσχέτιση.
 Αν $|\rho| = 1$ έχουμε τέλεια συσχέτιση.

Στη συγκεκριμένη ανάλυση έχουμε υπολογίσει, στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS 9.0, τη συσχέτιση μεταξύ 12 δεικτών και 4 μεγεθών των εμπορικών τραπεζών την περίοδο 1993-1998. Καθένας από τους δείκτες και τα μεγέθη έχει 111 παρατηρήσεις. Αυτό προκύπτει από το γινόμενο των 19 τραπεζών επί των έξι ετών από το οποίο έχουμε αφαιρέσει τις τράπεζες Interbank και Αθηνών για τα έτη 1997 και 1998 για την πρώτη και 1998 για την δεύτερη, χρονιές στις οποίες οι δύο αυτές τράπεζες είχαν συγχωνευτεί πλήρως με την Eurobank. Κάθε μία μεταβλητή και κάθε μέγεθος έχει μέχρι τέσσερις χαρακτήρες στο SPSS, οι οποίοι αναλύονται παρακάτω ώστε να διευκολυνθεί η ανάγνωση των συμπερασμάτων.

Was= Δαπάνες προσωπικού/ Ενεργητικό.

Pw= Δαπάνες Προσωπικού/ Υπαλλήλους

PK= Αποσβέσεις/ Πάγια + Αύλα

PF= Έξοδα Τόκων/ Ίδια Κεφάλαια

ROA= Καθαρά Κέρδη/Ενεργητικό

ROE= Καθαρά Κέρδη/ Ίδια Κεφάλαια

INTR= Διαφορά Τόκων /Ενεργητικό

PrAs= Προβλέψεις/Ενεργητικό

PrLa= Καθαρά Κέρδη/ Υπαλλήλους

PrBr= Καθαρά Κέρδη/ Καταστήματα

DLLa= Καταθέσεις+ Χορηγήσεις/ Υπαλλήλους

DLBr= Καταθέσεις+Χορηγήσεις/ Καταστήματα

Br= Καταστήματα

Ass= Ενεργητικό

Lab= Υπάλληλοι

Pr= Καθαρά Κέρδη

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τον υπολογισμό της συσχέτισης του Pearson μεταξύ των παραπάνω μεγεθών και δεικτών παρουσιάζονται στον Πίνακα 19 παρακάτω.

Πίνακας 19: Συσχέτιση Pearson των μεγεθών και δεικτών των εμπορικών τραπεζών 1993-1998

Δείκτες Μεγέθη,																
Was	1															
Pw	-0,14	1														
PK	-0,26	0,19	1													
PF	-0,10	0,11	-0,01	1												
ROA	-0,26	0,03	0,14	-0,07	1											
ROE	0,09	-0,07	0,02	-0,78	0,35	1										
INTR	0,45	-0,08	0,30	0,01	0,36	0,20	1									
PrLa	-0,29	0,18	0,17	-0,18	0,85	0,43	0,24	1								
PrBr	-0,30	0,22	0,16	-0,15	0,81	0,37	0,20	0,97	1							
PrAs	0,15	0,46	-0,15	0,16	-0,21	-0,18	-0,02	-0,23	-0,22	1						
DLLa	-0,75	0,60	0,34	0,07	0,24	-0,02	-0,29	0,42	0,42	0,08	1					
DLBr	-0,66	0,48	0,21	0,04	0,18	0,01	-0,26	0,36	0,46	0,06	0,81	1				
Br	-0,16	0,18	-0,36	0,02	0,07	0,10	-0,36	0,06	0,04	-0,06	0,14	0,09	1			
Ass	-0,25	0,19	-0,31	0,05	0,06	0,07	-0,36	0,09	0,08	-0,04	0,26	0,25	0,94	1		
Lab	-0,17	0,12	-0,40	0,04	0,05	0,09	-0,38	0,04	0,04	-0,04	0,12	0,14	0,97	0,96	1	
Prof	-0,32	0,12	-0,21	0,01	0,42	0,15	-0,08	0,44	0,36	-0,15	0,36	0,24	0,62	0,68	0,59	
Δείκτες, Μεγέθη	Was	Pw	PK	PF	ROA	ROE	INTR	PrLa	PrBr	PrAs	DLLa	DLBr	Br	Ass	Lab	Prof

Στον παραπάνω πίνακα έχει σκιαστεί με γαλάζιο χρώμα η μέση συσχέτιση, με σκούρο γκρι η ισχυρή συσχέτιση και με γκρι ανοιχτό η πολύ ισχυρή συσχέτιση. Από τον πίνακα των συσχετίσεων βλέπουμε με βάση την κατηγορία δεικτών ότι :

ι. Κόστος Προσωπικού

- Εμφανίζεται μία ισχυρή αρνητική συσχέτιση μεταξύ των Δαπανών Προσωπικού/ Ενεργητικό και των Καταθέσεων + Χορηγήσεων/ Υπαλλήλους και μία μέση αρνητική συσχέτιση μεταξύ των Δαπανών Προσωπικού/ Ενεργητικό και των Καταθέσεων + Χορηγήσεων/ Καταστήματα. Αυτό σημαίνει ότι την εξεταζόμενη περίοδο η αύξηση των δαπανών προσωπικού επηρεάζει αρνητικά την παραγωγικότητα των τραπεζών ως προς τις παραδοσιακές τραπεζικές εργασίες. Εν ολίγοις, η αύξηση των δαπανών προσωπικού οδηγεί σε μείωση της παραγωγικότητας.

- Παρουσιάζεται μία μέση θετική συσχέτιση μεταξύ των Δαπανών Προσωπικού/ υπαλλήλους και των Καταθέσεων + χορηγήσεων/ Υπαλλήλους. Αυτό σημαίνει ότι η αύξηση του μέσου μισθού αυξάνει την παραγωγικότητα των εργαζομένων ως προς τις παραδοσιακές τραπεζικές εργασίες, αύξηση η οποία μπορεί να προέρχεται από πρόσληψη υψηλόμισθων αλλά συγχρόνως πιο παραγωγικών υπαλλήλων.

ii. Κερδοφορία

- Τα Κέρδη/Ενεργητικό συσχετίζονται ισχυρά θετικά με τα Κέρδη/ Υπαλλήλους και Καταστήματα. Αυτό σημαίνει ότι μία αύξηση των κερδών των εμπορικών τραπεζών οδηγεί σε αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και των καταστημάτων και το αντίστροφο.
- Τα Κέρδη /Ιδια Κεφάλαια συσχετίζονται ισχυρά αρνητικά με τα Έξοδα Τόκων/ Ίδια Κεφάλαια, γεγονός που σημαίνει ότι μία αύξηση των εξόδων των εμπορικών τραπεζών για τόκους μειώνει την απόδοση των ιδίων κεφαλαίων.

iii. Παραγωγικότητα

- Τα Κέρδη/ Υπαλλήλους συσχετίζονται θετικά πολύ ισχυρά(αναλύθηκε παραπάνω) με τα Κέρδη /Ενεργητικό και θετικά πολύ ισχυρά με τα Κέρδη/ Καταστήματα. Αυτό δείχνει ότι μία αύξηση της παραγωγικότητας των υπαλλήλων των εμπορικών τραπεζών οδηγεί και σε αύξηση της παραγωγικότητας των καταστημάτων κάτι που είναι πάρα πολύ λογικό.
- Τα Κέρδη/ Καταστήματα συσχετίζονται θετικά πολύ ισχυρά με τα Κέρδη/ Ενεργητικό και τα Κέρδη/Υπαλλήλους συσχετίσεις που αναλύθηκαν παραπάνω.
- Οι Καταθέσεις + Χορηγήσεις/ Υπαλλήλους συσχετίζονται ισχυρά αρνητικά με τις Δαπάνες Προσωπικού/Ενεργητικό, θετικά τις Δαπάνες Προσωπικού/ Υπαλλήλους(αναλύθηκαν παραπάνω) και ισχυρά θετικά με Καταθέσεις + Χορηγήσεις/ Καταστήματα. Επομένως, προκύπτει ότι όταν αυξάνεται η παραγωγικότητα των υπαλλήλων ως προς τις παραδοσιακές τραπεζικές εργασίες αυξάνεται και αυτή των καταστημάτων για ευνόητους λόγους.
- Οι Καταθέσεις + Χορηγήσεις/ Καταστήματα συσχετίζονται αρνητικά με τις Δαπάνες Προσωπικού/ Ενεργητικό και ισχυρά θετικά με τις Καταθέσεις + Χορηγήσεις/ Υπαλλήλους(αναφέρθηκαν παραπάνω).

iv. Μεγέθη

- Όλα τα μεγέθη συσχετίζονται πολύ ισχυρά θετικά μεταξύ τους πλην των καθαρών κερδών, που παρουσιάζουν μεσαία θετική συσχέτιση με τα υπόλοιπα μεγέθη.

Από τα αποτελέσματα των συσχετίσεων θα περίμενε κανείς να εμφανιστούν πιο σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών δεικτών. Ειδικά για τους δείκτες κερδοφορίας, θα περίμενε κανείς να συσχετίζονται αρνητικά με τους δείκτες προσωπικού. Οικονομετρικές έρευνες που είχαν ως αντικείμενο τη δομή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος έχουν δείξει ότι η κερδοφορία των ελληνικών εμπορικών τραπεζών δεν εξαρτάται από καθαρά οικονομικούς παράγοντες, όπως το κόστος προσωπικού ή τα έσοδα και έξοδα από τόκους, αλλά από τις κυβερνητικές παρεμβάσεις στη λειτουργία του και από το μονοπωλιακό του χαρακτήρα και τη συγκέντρωση, που αναδεικνύεται ως βασικός προσδιοριστικός παράγοντας της τραπεζικής κερδοφορίας.⁵

⁵ Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Hondroyannis, Lolos, Papapetrou (1998) & Hondroyannis, Lolos, Papapetrou (1999)

Κεφάλαιο 6: Τάσεις και εξελίξεις στη Λιανική Τραπεζική και στο Ευρωπαϊκό και Διεθνές Τραπεζικό Σύστημα

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν οι Λιανικές Τραπεζικές Εργασίες και οι σύγχρονες τάσεις σε αυτές και οι τάσεις και εξελίξεις στο διεθνές τραπεζικό σύστημα.

6.1. Οι Λιανικές Τραπεζικές Εργασίες και οι σύγχρονες τάσεις σε αυτές

Το παραδοσιακό πρότυπο ανάπτυξης των τραπεζικών εργασιών βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην παρουσία εκτεταμένου δικτύου. Η ύπαρξη υποκαταστημάτων κοντά στον τόπο δραστηριότητας και κατοικίας θεωρήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα σαν κατ' εξοχήν πλεονέκτημα για την ανάπτυξη τραπεζικών εργασιών, κυρίως στην προσέλκυση καταθέσεων και στην χορήγηση πιστώσεων. Σχεδόν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, η προσπάθεια ελέγχου του φθηνού χρήματος οδήγησε τις τράπεζες να αναπτύξουν μεγάλα και εκτεταμένα δίκτυα υποκαταστημάτων ανταγωνιζόμενες τις αποταμιευτικές και συνεταιριστικές τράπεζες, τα Ταχυδρομικά Ταμειυτήρια και άλλους Οργανισμούς που παραδοσιακά αντλούσαν αποταμιευτικούς πόρους.

Στην Ελλάδα αλλά και σε χώρες όπως η Γαλλία, η Ισπανία, το Βέλγιο, η Δανία, η Ομοσπονδιακή Γερμανία και άλλες, η ανάπτυξη των δικτύων δε βασίστηκε σε κάποια σχέση μεγιστοποίησης των κερδών, αλλά μάλλον στην προσπάθεια ελέγχου των συναλλαγών, με αποτέλεσμα την περισσότερη από το άριστο μέγεθος ανάπτυξη των υποκαταστημάτων. Η παρουσία σημαντικών περιθωρίων κέρδους στα επιτόκια, σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, αποτελεί σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, την κύρια αιτία της υπερβολικής ανάπτυξης των δικτύων.¹

Η έλλειψη ανταγωνισμού τιμών δημιούργησε τρία σαφή αποτελέσματα:

- μεγαλύτερα από τα αναγκαία δίκτυα,
- συγκέντρωση όλων των υποκαταστημάτων στο κεντρικό σημείο δραστηριότητας (κεντρικός δρόμος επαρχιακών πόλεων ή συνοικιών, π.χ. high street banking), και ανταγωνιστική ποιότητα υπηρεσιών, που συνοδεύτηκε από πλεονάζον προσωπικό.

¹ Για παράδειγμα, βλ. Neven (1990)

Η εμφάνιση έστω και σταδιακά μεγαλύτερου ανταγωνισμού στα επιτόκια των καταθέσεων και χορηγήσεων, όπως για παράδειγμα η ταχύτατη μείωση των μη τοκοφόρων καταθέσεων (όψεως), επέφερε σημαντικές μεταβολές στη μορφή των τραπεζικών εργασιών, καθώς άρχισε η προσπάθεια της χωροταξικής απομάκρυνσης των υποκαταστημάτων, όπου πλέον το κάθε ένα προσπαθεί να περιχαρακώσει κάποιο μέρος της αγοράς. Ταυτόχρονα, άρχισε και η πίεση για παροχή φθηνότερων και διαφοροποιημένων υπηρεσιών ανάλογα με το μέγεθος και τη σχετική βαρύτητα του συναλλασσόμενου.

Η εμφάνιση σημαντικού ανταγωνισμού τιμών στις παρεχόμενες υπηρεσίες άρχισε να δημιουργεί αμφιβολίες σχετικά με το μέγεθος του δικτύου. Οι αμφιβολίες αυτές ενισχύθηκαν παραπέρα από εμπειρικές διερευνήσεις που δεν επιβεβαίωναν την ύπαρξη οικονομιών κλίμακας στην ανάπτυξη του δικτύου, έτσι οι οποιεσδήποτε οικονομίες κλίμακας εξαντλούνται πολύ γρήγορα.² Επίσης σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης, οι παραδοσιακές τράπεζες άρχισαν να επανεξετάζουν την οικονομική αποτελεσματικότητα του δικτύου τους και την απόδοση των υποκαταστημάτων. Στη Γαλλία, όπως και αλλού, ο συνολικός αριθμός των υποκαταστημάτων αρχικά σταθεροποιήθηκε και στη συνέχεια άρχισε να μειώνεται από τα μέσα της δεκαετίας του 1980.³

Η συνολική αξία του δικτύου, βέβαια, δεν έχει αμφισβητηθεί. Αντίθετα με τις μεγάλες -χονδρικές- τραπεζικές εργασίες, όπως τα κοινοπρακτικά δάνεια, που τείνουν να συγκεντρωθούν διεθνώς σε ορισμένους μόνο διεθνείς οίκους, η παροχή των λιανικών υπηρεσιών αναμένεται να συνεχίσει να παρέχεται μέσω των τοπικών τραπεζών και των δικτύων τους.

Τα δίκτυα παρέχουν πολύ μεγάλη διευκόλυνση σε σειρά παραδοσιακών αλλά και νέων υπηρεσιών, όπως είναι οι χορηγήσεις, οι πληρωμές, οι εγγυητικές επιστολές, η μεταβίβαση εντολών, μεγάλο μέρος των καταθέσεων, αλλά και η διαμεσολάβηση και παροχή επενδυτικών συμβουλών κ.λπ. Η ύπαρξη εκτεταμένου δικτύου όχι μόνο είναι ιδιαίτερα σημαντική για την παροχή μεγάλου μέρους λιανικών τραπεζικών εργασιών, αλλά αποτελεί και σημαντικό πλεονέκτημα απέναντι στον εσωτερικό και διεθνή ανταγωνισμό,

²Βλ. Neven (1990), De Boissieu C. (1990)

³Βλ. De Boissieu (1990)

γιατί πέραν του πλεονεκτήματος της άμεσης πρόσβασης (από το χώρο της εργασίας ή την κατοικία), είναι ιδιαίτερα σημαντικές και οι παραδοσιακές σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ του πελάτη και της Τράπεζας. Σχέσεις που βασίζονται σε συνήθειες που χρειάζονται χρόνο για να αλλάξουν.

Εν τούτοις, όσο απελευθερώνονται οι αγορές και αυξάνει ο ανταγωνισμός τόσο αυξάνει η πίεση στις παρεχόμενες υπηρεσίες να αντανακλούν τις δαπάνες, και επομένως μειώνονται οι δυνατότητες διαφοροποίησης στις τιμές. Επομένως, οικονομικοί παράγοντες, όπως τα στοιχεία του κόστους, και όχι το μερίδιο της αγοράς, αποτελούν πλέον τα κριτήρια της αποτελεσματικότητας του δικτύου και επηρεάζουν αποφάσεις, όπως εάν πρέπει να αυξηθούν ή να μειωθούν τα υποκαταστήματα, ή εάν πρέπει να μεταβληθεί η σύνθεσή τους.

Το κάθε υποκατάστημα έχει σημαντικές πάγιες δαπάνες για να λειτουργήσει. Έτσι είναι ενδεχόμενο η προσθήκη νέων υπηρεσιών να μειώνει το κόστος λειτουργίας κατά μονάδα προϊόντος και να καθιστά πλέον προσοδοφόρα την ύπαρξη του δικτύου. Άρα το κριτήριο για την επιλογή του είδους των τραπεζικών εργασιών, δηλαδή εάν θα είναι συνολικές ή εξειδικευμένες, εάν θα βασίζονται σε μικρό ή μεγάλο δίκτυο, δεν εξαρτώνται από την ύπαρξη οικονομιών κλίμακας (economies of scale), αλλά οικονομιών εύρους δραστηριοτήτων (economies of scope).⁴

Ορισμένες μελέτες μάλιστα υποδεικνύουν την πιθανή ύπαρξη οικονομιών εύρους δραστηριοτήτων μεταξύ προσωπικών καταθέσεων και δανείων, ή μεταξύ των καταθέσεων ιδιωτών και παροχή υπηρεσιών πληρωμών έναντι αμοιβής.⁵ Αντίθετα, υπάρχουν ενδείξεις ότι άλλες μορφές υπηρεσιών, όπως η μη στεγαστική πίστη, μπορούν να αποδεσμευτούν από τα υποκαταστήματα χωρίς σημαντικά μειονεκτήματα στο κόστος (π.χ. δανειοδότηση αγοράς αυτοκινήτων κ.λπ.).

Εξάλλου, μια σειρά από τυποποιημένες τραπεζικές εργασίες είναι πλέον δυνατόν να εκτελούνται ηλεκτρονικά, ιδιαίτερα μέσω των ATMs, όπως άντληση μετρητών, ενημέρωση λογαριασμών, καταθέσεις, κ.λπ., ενώ άλλες πληρωμές μπορούν πλέον να γίνονται αυτομάτως ή τηλεφωνικώς. Έτσι, η

⁴Βλ. Neven (1990)

⁵ Βλ. Gilligan, T., M. Smirlock και W. Marshall (1984), Gilligan T. και M. Smirlock (1984)

επιτυχής ανάπτυξη των υποκαταστημάτων εξαρτάται από τη σωστή τυποποίηση κοινών ομοιόμορφων συναλλαγών και αντίστοιχη ανάπτυξη διαφόρων εξατομικευμένων υπηρεσιών (customisation).

Τέτοιες υπηρεσίες είναι οι εξειδικευμένες μορφές καταθέσεων ή χορηγήσεων, σειρά άλλων υπηρεσιών (κυρίως εξολογιστικών) που κυμαίνονται από απλές ασφάλειες μέχρι σύνθετες μορφές τοποθετήσεων και άντλησης πόρων (π.χ. επενδύσεις χαρτοφυλακίων, ομολογίες, μετοχές, εργαλεία χρηματαγοράς κ.λπ.) ή παράγωγα αυτών (π.χ. χρηματοοικονομικά δικαιώματα (options), συμβόλαια προθεσμιακών διακανονισμών (futures), ανταλλαγές επιτοκίων, τίτλων ή συναλλάγματος (swaps) κ.λπ.).

Σημαντικό στοιχείο για τη δυνατότητα ανάπτυξης των λιανικών υπηρεσιών αλλά και των δικτύων αποτελεί και η μορφή πληρωμών των μισθών (μετρητά, καταθέσεις, επιταγές) αλλά και γενικότερα το σύστημα πληρωμών που ισχύει (μετρητά, χρεωστικές και πιστωτικές κάρτες, επιταγές, κ.λπ.).

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις το τραπεζικό σύστημα δέχεται σημαντικό ανταγωνισμό από μη πιστωτικά εξειδικευμένα ιδρύματα (π.χ. χρηματιστηριακές εταιρείες, ασφαλιστικές εταιρείες, ανταλλακτήρια, καταναλωτικές, χρεωστικές κάρτες, κ.λπ.), ο οποίος βέβαια ποικίλει από χώρα σε χώρα ανάλογα με τις επικρατούσες πρακτικές και παραδόσεις.

6.1.1.Σύγχρονες τάσεις στο Retail Banking

Είναι αναγκαίο να παρουσιαστούν ορισμένες σύγχρονες τάσεις στη πρακτική των τραπεζών που ασχολούνται με την παροχή λιανικών υπηρεσιών. Όπως προαναφέρθηκε, η ύπαρξη δικτύου αποτελεί βασικό πλεονέκτημα για τον έλεγχο σημαντικού μεριδίου της εθνικής αγοράς σε μεγάλο αριθμό υπηρεσιών. Ωστόσο, το δίκτυο γίνεται οικονομικότερο με την προσθήκη νέων υπηρεσιών διαμεσολάβησης ή συμβουλών, όπως:

- οι επενδυτικές υπηρεσίες,
- η διαμεσολάβηση σε χρηματαγορές και κεφαλαιαγορές,
- η πρακτόρευση αμοιβαίων κεφαλαίων, ασφαλειών, υπηρεσιών χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing), χρονομετρικής μίσθωσης (time

sharing), χρηματοοικονομικών παραγώγων, πιστωτικών και χρεωστικών καρτών και καταναλωτικής πίστης.

Η ανάπτυξη όμως του δικτύου για τις ιδιαίτερα μικρές τράπεζες είναι μάλλον χρονοβόρα και δαπανηρή. Έτσι, εάν το κόστος είναι ανταγωνιστικό, τότε οι μικρές τράπεζες προτιμούν να χρησιμοποιούν τα δίκτυα μεγαλύτερων τραπεζών. Αντίστοιχη πρακτική ισχύει και για την παροχή υπηρεσιών στο εξωτερικό. Οι περισσότερες τράπεζες αντί να αναπτύσσουν δικό τους δίκτυο σε άλλες χώρες, συνήθως προβαίνουν σε μακροχρόνιες συνεργασίες με ήδη εγκατεστημένες τράπεζες. Η πιο προχωρημένη μορφή είναι η ανταλλαγή πακέτων μετοχών, όπως μεταξύ της γαλλικής BNP και της γερμανικής Dresner Bank, ή της Ισπανικής Banco Santander και της Βρετανικής Bank of Scotland.

Αν όμως επιλεγεί η ανάπτυξη δικών τους δικτύων, συνήθως η ταχύτερη και πιο αποτελεσματική πρακτική είναι η εξαγορά ή η συγχώνευση ήδη υφισταμένων τραπεζικών ιδρυμάτων. Παραδείγματα εξαγορών υπάρχουν πολλά.⁶

Όσον αφορά τις συγχωνεύσεις, συνήθως γίνονται όχι τόσο για την επέκταση του δικτύου, αλλά κυρίως για την ορθολογικοποίησή τους, τη μείωση του κόστους λειτουργίας και τον εκσυγχρονισμό.⁷ Η μεγάλη όμως επέκταση σε σειρά υπηρεσιών έχει οδηγήσει και σε εξαγορές, συγχωνεύσεις, ανταλλαγές πακέτων μετοχών, ή δημιουργία ομίλων επιχειρήσεων που καλύπτουν το σύνολο του χώρου της παροχής χρηματοοικονομικών υπηρεσιών από τις τράπεζες ή τις μητρικές τους, όπως οι χρηματιστηριακές εταιρείες, τα αμοιβαία κεφάλαια ανοικτού ή κλειστού τύπου, οι ασφαλιστικές εταιρείες, οι επενδυτικές εταιρείες, οι εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης, οι εταιρείες παροχής λογιστικών υπηρεσιών, κ.λπ. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι εταιρείες αυτές χρησιμοποιούν το υπάρχον τραπεζικό δίκτυο

⁶ Μπορούμε να αναφέρουμε την εξαγορά της Midland από την HSBC (Hong-Kong and Shanghai Bank Corporation) το 1992, την εξαγορά της βρετανικής επενδυτικής Morgan Grenfell από τη μεγάλη γερμανική Deutsche Bank, την εξαγορά των Ισπανικών Banco Commerical Espanol (1990) και Banco Jover (1991) από τη γαλλική Credit Lyonnais, την εξαγορά της επίσης ισπανικής Banc Catalan de Credit από τη μεγαλύτερη Ιταλική Τράπεζα Instituto Bancario San Paolo di Torino, κ.λπ.

⁷ Βλ. Για παράδειγμα, τις περιπτώσεις των Ισπανικών τραπεζών Central και Hispanoamericano που δημιούργησαν το 1991 την Banco Central Hispanoamericano, τη συγχώνευση στην Banca di Roma δύο μικρότερων, της Banco di Santo Spirito και της Cassa Risparmio di Roma, κ.λπ.

υποκαταστημάτων ή και το προϋπάρχον ασφαλιστικών υπηρεσιών, ενώ σε λίγες περιπτώσεις αναπτύσσουν νέα δίκτυα παράλληλα με τα υπάρχοντα.

6.2. Τάσεις και εξελίξεις στο Ευρωπαϊκό και Διεθνές Τραπεζικό Σύστημα

Η τεχνολογική πρόοδος που σημειώνεται τα τελευταία έτη στην πληροφορική και τις τηλεπικοινωνίες είχε σημαντική επίδραση στη λειτουργία πολλών τομέων της οικονομίας, καθώς συνέβαλε ουσιαστικά στην προσφορά νέων προϊόντων και μετέβαλε τις ακολουθούμενες πρακτικές στην παραγωγή και τη διάθεση προϊόντων και υπηρεσιών. Η τεχνολογική αυτή πρόοδος επηρέασε ιδιαίτερα τη λειτουργία των τραπεζών και, σε συνδυασμό με την απελευθέρωση των αγορών και της κίνησης κεφαλαίων, έχει οδηγήσει στη διεθνοποίηση του τραπεζικού ανταγωνισμού και στην παγκοσμιοποίηση της αγοράς χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Οι αλλαγές που πραγματοποιούνται στο διεθνή τραπεζικό χώρο είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Ο παραδοσιακός διαμεσολαβητικός ρόλος των τραπεζών- αποδοχή καταθέσεων και χορήγηση δανείων- σταδιακά περιορίζεται. Σε περιόδους χαμηλού πληθωρισμού και μειωμένων επιτοκίων, όπως αυτή που χαρακτηρίζει σήμερα τις προηγμένες χώρες, οι καταθέτες, αναζητώντας υψηλότερες αποδόσεις, επενδύουν ένα αυξανόμενο ποσοστό των αποταμιεύσεων τους σε τίτλους, είτε άμεσα, είτε μέσω αμοιβαίων κεφαλαίων. Οι επιχειρήσεις από την πλευρά τους, ιδίως οι μεγάλες και υγιείς, διευκολύνονται από τη διεύρυνση των κεφαλαιαγορών, ώστε να αντλούν κεφάλαια από αυτές με μειωμένο κόστος έναντι του τραπεζικού δανεισμού, με αποτέλεσμα η συμβολή των κεφαλαιαγορών στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων να αυξάνεται συνεχώς.

Η επέκταση της αποδιαμεσολάβησης και η ενίσχυση του ανταγωνισμού στην παγκοσμιοποιημένη αγορά και στον ενοποιημένο χρηματοπιστωτικό χώρο της ΟΝΕ ασκούν ισχυρές πιέσεις στην κερδοφορία των τραπεζών, καθώς περιορίζουν τα έσοδά τους, ιδιαίτερα αυτά που προέρχονται από τις παραδοσιακές τοκοφόρες εργασίες.⁸ Η αντίδραση των τραπεζών εκδηλώνεται κυρίως με την προσπάθεια μείωσης του λειτουργικού τους κόστους και την

⁸ Βλ. Σαχινίδης, Χαρδούβελης (1998)

αναζήτηση εναλλακτικών πηγών εσόδων μέσα από τη διαφοροποίηση και επέκταση των εργασιών τους.

Στο περιορισμό του λειτουργικού κόστους μπορεί να συντελέσουν πολλοί παράγοντες, όπως η αποτελεσματικότερη οργάνωση, η ενσωμάτωση τεχνολογικά εξελιγμένων πληροφοριακών συστημάτων, η προώθηση της ηλεκτρονικής τραπεζικής και η αξιοποίηση των συνεργιών και των οικονομιών κλίμακας, όπου υπάρχουν.

Η διεύρυνση των εργασιών των τραπεζών αφορά στην παροχή υπηρεσιών στους τομείς της λιανική τραπεζικής(καταναλωτική στεγαστική πίστη), της επενδυτικής τραπεζικής, των ασφαλειών, της διαχείρισης διαθεσίμων ιδιωτών και θεσμικών επενδυτών (όπως τα ασφαλιστικά ταμεία), των παράγωγων χρηματοοικονομικών προϊόντων, καθώς και σε άλλους τομείς.

Στην όλη προσπάθεια των τραπεζών σημαντική είναι η συμβολή των νέων τεχνολογιών, ιδιαίτερα η ανάπτυξη της πληροφορικής. Όπως επισημαίνεται σε σχετικές μελέτες⁹ η μεγάλη πρόοδος στον τομέα αυτό επηρεάζει τις τράπεζες με δύο κυρίως τρόπους. Εν πρώτοις, μειώνει αισθητά το κόστος συλλογής, αποθήκευσης, επεξεργασίας και μετάδοσης πληροφοριών. Δεύτερον, δημιουργεί νέες δυνατότητες προσέγγισης των καταναλωτών και προσφοράς νέων τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών. Η παροχή τραπεζικών υπηρεσιών από απόσταση, μέσω αυτόματων ταμειολογιστικών μηχανών (ATM), τηλεφώνου και, πρόσφατα, με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, είτε με απευθείας σύνδεση είτε μέσω Διαδικτύου, αποτελεί ουσιώδη μεταβολή στις πρακτικές των τραπεζών, που μετασχηματίζει ριζικά την αγορά τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Ο τραπεζικός τομέας βασίζεται στην έγκαιρη και ορθή χρήση μεγάλου όγκου πληροφοριών. Οι νέες τεχνολογίες συμβάλλουν σημαντικά στη μείωση του κόστους διαχείρισης πληροφοριών και, για το λόγο αυτό, οι τράπεζες είναι από τους πρωτοπόρους στην υιοθέτησή τους. Ωστόσο, η χρήση νέων τεχνολογιών δεν επηρεάζει ομοιόμορφα όλες τις τραπεζικές δραστηριότητες. Εκτιμάται για παράδειγμα ότι, σε μεσομακροπρόθεσμη βάση, μεγαλύτερη μείωση του κόστους μπορεί να επιτευχθεί στις υπηρεσίες λιανικής και τις πληρωμές. Ενώ όμως η επένδυση στα σύγχρονα πληροφοριακά συστήματα

⁹ Για παράδειγμα, βλ. ECB (1999)

αναμφισβήτητα μειώνει το κόστος ανά συναλλαγή, υπάρχει αβεβαιότητα κατά πόσο θα οδηγήσει και σε περιορισμό του συνολικού κόστους. Το υψηλό αρχικό κόστος επένδυσης, αλλά και της εκπαίδευσης του προσωπικού στις νέες τεχνολογίες, η διατήρηση, για ένα τουλάχιστον διάστημα, παράλληλων συστημάτων και ο σημαντικός χρόνος που απαιτείται προκειμένου το ευρύ κοινό να αλλάξει συνήθειες και να υιοθετήσει τη χρήση νέων μέσων είναι μερικοί από τους κυριότερους λόγους που δικαιολογούν αυτή την αβεβαιότητα.

Όσον αφορά στους νέους τρόπους διανομής, οι πλέον διαδεδομένοι σήμερα είναι τα ATM και το τηλέφωνο, αν και οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις επιμέρους χώρες είναι σημαντικές. Για παράδειγμα, από έρευνα για την ανάπτυξη της παροχής τραπεζικών υπηρεσιών, μέσω τηλεφώνου σε διάφορες χώρες της ΕΕ προέκυψε ότι το ποσοστό χρήσης αυτού του μέσου από τους καταναλωτές κυμαίνεται από 2% έως 6%, ενώ για δύο χώρες (Αγγλία και Γαλλία) ανέρχεται στο 10%. Η χρησιμοποίηση των Η/Υ για τραπεζικές συναλλαγές είναι η πιο πρόσφατη και γι'αυτό λιγότερο διαδεδομένη. Είναι όμως εκείνη που παρουσιάζει τις μεγαλύτερες δυνατότητες ανάπτυξης και αναμένεται να κυριαρχήσει στο μέλλον. Η απευθείας ηλεκτρονική σύνδεση με τράπεζες έχει προς το παρόν την ευρύτερη εξάπλωση και προσφέρεται κυρίως σε επιχειρήσεις. Η παροχή τραπεζικών υπηρεσιών μέσω διαδικτύου βρίσκεται ακόμη στο αρχικό στάδιο, αλλά προβλέπεται ότι θα παρουσιάσει την ταχύτερη ανάπτυξη από όλα τα παραπάνω μέσα στα επόμενα χρόνια.

Από σχετικές έρευνες που διεξήχθησαν στη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο μεταξύ ατόμων με πρόσβαση στο διαδίκτυο προκύπτει ότι μεγάλος αριθμός πελατών των τραπεζών επιθυμεί να χρησιμοποιεί το διαδίκτυο για τη διενέργεια τραπεζικών συναλλαγών, σε συνδυασμό όμως με άμεση πρόσβαση σε τραπεζικό κατάστημα (Γερμανία 60%, Ηνωμένο Βασίλειο 31%).¹⁰ Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό (10-20%) από αυτούς που έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο φαίνεται να ενδιαφέρεται μόνο για τη δυνατότητα άμεσης ηλεκτρονικής σύνδεσης με τις τράπεζες. Εκτιμάται πάντως ότι, ανεξάρτητα από τις τεχνολογικές εξελίξεις, οι πλέον σύνθετες υπηρεσίες θα συνεχίσουν να παρέχονται με τον παραδοσιακό τρόπο της προσωπικής

¹⁰Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Salomon Smith Barnley (2000)

επαφής με τον πελάτη. Οι τράπεζες αρχίζουν πλέον να αναθεωρούν συνολικά την πολιτική παραγωγής και διανομής των προϊόντων τους. Η εφαρμοζόμενη πρακτική, που επικεντρώνεται κυρίως στην παραγωγή και διανομή προκαθορισμένων προϊόντων αντικαθίσταται σε αυξανόμενο βαθμό από μία πολιτική προσανατολισμένη στην πληρέστερη εξυπηρέτηση του πελάτη και βασίζεται στη βαθύτερη μελέτη και ανάλυση των αναγκών του. Η συμβολή της τεχνολογίας είναι, εν προκειμένω, καταλυτική, καθώς επιτρέπει τη διαφοροποίηση των προσφερόμενων προϊόντων, και επομένως την αποτελεσματικότερη παροχή υπηρεσιών προς συγκεκριμένα τμήματα της αγοράς.

Εκείνο που φαίνεται να αλλάζει οριστικά είναι η φύση των τραπεζικών καταστημάτων. Επικρατεί η τάση να δημιουργούνται μικρότερα υποκαταστήματα, με ολιγομελές και εξειδικευμένο προσωπικό, τα οποία δεν θα επιβαρύνονται με υποστηρικτικές εργασίες, που θα εκτελούνται στο κεντρικό κατάστημα. Το προσωπικό που απελευθερώνεται μπορεί να επικεντρωθεί στην προώθηση των νέων προϊόντων και την καλύτερη εξυπηρέτηση των πελατών. Το σύγχρονο τραπεζικό κατάστημα καθίσταται πλέον κέντρο παροχής ενός ευρέως φάσματος σύγχρονων και ποιοτικά αναβαθμισμένων υπηρεσιών, με το μικρότερο δυνατό κόστος.

Η επιλογή σχετικά με το άριστο μέγεθος του δικτύου καταστημάτων μίας τράπεζας δεν είναι εύκολη, ούτε μπορεί να είναι η ίδια για όλα τις περιπτώσεις. Η διατήρηση μεγάλου δικτύου καταστημάτων επιβαρύνει σαφώς τα λειτουργικά έξοδα των τραπεζών, αλλά ταυτόχρονα τους προσφέρει ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στη συλλογή καταθέσεων και την παροχή δανείων, ιδίως σε μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις. Κατά συνέπεια, η επέκταση του δικτύου μιας τράπεζας μπορεί για παράδειγμα να αποτελεί μέρος της στρατηγικής για την απόκτηση μεγαλύτερου τμήματος της αγοράς ή για εντονότερη δραστηριοποίηση στο τομέα της λιανικής τραπεζικής.

Επίσης η ισχυρή παρουσία σε τοπικό επίπεδο διευκολύνει την επέκταση των τραπεζών και σε άλλες δραστηριότητες, όπως η παροχή υπηρεσιών διαχείρισης χαρτοφυλακίου και επενδυτικών υπηρεσιών, η προσφορά προϊόντων συλλογικών τοποθετήσεων και η διανομή ασφαλιστικών προϊόντων, δηλαδή υπηρεσιών και προϊόντων που, σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, αναμένεται να έχουν αυξημένη ζήτηση στο μέλλον. Από την άλλη πλευρά όμως, οι νέες τεχνολογίες στην πληροφορική και τις

τηλεπικοινωνίες έχουν επιτρέψει την προσφορά από απόσταση ενός ευρέως φάσματος χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών και έχουν έτσι περιορίσει τη σημασία του δικτύου των καταστημάτων στη διανομή των προϊόντων. Για το λόγο αυτό, η στρατηγική των τραπεζών εστιάζεται στην προσπάθεια απόκτησης ενός αποτελεσματικού δικτύου διανομής, όπου συνδυάζει έναν επαρκή αριθμό σύγχρονων καταστημάτων και την εφαρμογή νέων τεχνολογιών και αυτοματισμών για την παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών από απόσταση.

Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα έχει μία ιστορία εκατόν εξήντα ετών περίπου από την ίδρυση της πρώτης τράπεζας, της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, το 1841, η οποία είναι συνυφασμένη με τις διαχρονικές οικονομικές εξελίξεις του τόπου.

Ύστερα από μία μακρά χρονική περίοδο στην οποία λειτούργησε κάτω από στενό κρατικό έλεγχο και εποπτεία, από τα μέσα της δεκαετίας του '80 ο ελληνικός τραπεζικός τομέας παρουσιάζει μία πορεία συνεχών μεταβολών, προσαρμοζόμενη στα νέα δεδομένα που προκύπτουν από την απελευθέρωση των εθνικών αγορών, τη δημιουργία της ενιαία αγοράς στο πλαίσιο της Ο.Ν.Ε. και τη διεθνοποίηση του ανταγωνισμού. Η αρχική φάση, που καλύπτει περίπου το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του '80 και τα 2-3 πρώτα έτη της δεκαετίας του '90, αφορούσε κυρίως τη θεσμική προσαρμογή του χρηματοπιστωτικού τομέα και χαρακτηρίστηκε από τη σταδιακή απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος, την κατάργηση των περιορισμών στη κίνηση κεφαλαίων, την εισαγωγή νέων θεσμών και την προώθηση μέτρων εκσυγχρονισμού των αγορών.

Στην περίοδο που ακολούθησε, και μετά την εφαρμογή της Β' Τραπεζικής Οδηγίας (1993), οι ελληνικές τράπεζες, προσαρμοζόμενες στο νέο περιβάλλον, επιδίωξαν την εξυγίανση των χαρτοφυλακίων τους, την αναδιάρθρωση των δραστηριοτήτων τους και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους. Ειδικότερα τα τελευταία 3-4 έτη, τραπεζικός τομέας, χαρακτηρίζεται από τάση μεγαλύτερης συγκέντρωσης και ενοποίησης των τραπεζικών ιδρυμάτων. Ακολουθώντας τις διεθνείς εξελίξεις, τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα εισήλθαν στη φάση των εξαγορών και συγχωνεύσεων, η οποία έχει οδηγήσει σε σημαντική αναδιάρθρωση του τραπεζικού τομέα και έχει διαμορφώσει νέες ισορροπίες στην ελληνική χρηματοπιστωτική αγορά. Παράλληλα με τις ενέργειες για ενίσχυση της θέσης τους στην εγχώρια αγορά, ορισμένα πιστωτικά ιδρύματα επεξέτειναν τις δραστηριότητές τους και στο εξωτερικό και συνήψαν στρατηγικές συμμαχίες και συνεργασίες σε διεθνές και τοπικό επίπεδο.

Αυτή τη στιγμή στην ελληνική τραπεζική αγορά έχουν δημιουργηθεί πέντε ισχυροί τραπεζικοί όμιλοι. Ο όμιλος της Εθνικής Τράπεζας, της Εμπορικής Τράπεζας, της Άλφα Τράπεζας Πίστewς, της Eurobank και της

τράπεζας Πειραιώς. Η περαιτέρω ενοποίηση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος δεν πρέπει να αποκλειστεί, καθώς συνεχίζεται η αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Στην τρέχουσα πάντως περίοδο, οι προσπάθειες των τραπεζικών ομίλων που πρωτοστάτησαν στις εξαγορές φαίνεται να εστιάζονται στην ουσιαστική συγχώνευση και λειτουργική ενοποίηση των επιμέρους τραπεζικών ιδρυμάτων. Η ενοποίηση είναι αναγκαία προκειμένου να υπάρξει, στο πλαίσιο ενιαίου σχεδιασμού για την ανάπτυξη των εργασιών, λειτουργική αποτελεσματικότητα και αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας που θα προκύψουν.

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα συγκρινόμενο με τα αντίστοιχα χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο 1993-1997, στα στοιχεία ενεργητικού, παθητικού, κερδοφορίας και κόστους λειτουργίας, αντανakλά τον χαμηλό βαθμό ανταγωνισμού μεταξύ των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων και τον υψηλό βαθμό προστασίας έναντι του ξένου ανταγωνισμού, που παρείχε το θεσμικό πλαίσιο στις ελληνικές τράπεζες μέχρι την πρόσφατη πλήρη απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων. Τα τελευταία χρόνια όμως η μείωση των επιτοκίων καθώς και η διαφορά μεταξύ αυτών, των χορηγήσεων και των καταθέσεων, κάτι που αναμένεται να ενταθεί τα επόμενα χρόνια, θα οδηγήσει σε υψηλότερο ανταγωνισμό τις ελληνικές τράπεζες καθώς και το ελληνικό τραπεζικό σύστημα έναντι των άλλων συστημάτων των ευρωπαϊκών χωρών. Έτσι θα αρχίσει σιγά-σιγά να μειώνεται και το χαμηλό ποσοστό των δανείων στο σκέλος του ενεργητικού και θα δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην επέκταση των δραστηριοτήτων στην καταναλωτική και στεγαστική πίστη. Επιπλέον παρά το υψηλό λειτουργικό και ιδιαίτερα το εργατικό κόστος, το ποσοστό των κερδών είναι ιδιαίτερα υψηλό, καθώς τα καθαρά έσοδα από τόκους και από άλλες τραπεζικές εργασίες είναι τα μεγαλύτερα μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι εξελίξεις στο σκέλος των εσόδων επιβάλλουν στις ελληνικές τράπεζες, την αναζήτηση εναλλακτικών πηγών εσόδων και την επέκταση των εργασιών τους, με αξιοποίηση της αυξημένης ζήτησης για χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και προϊόντα που συνεπάγεται η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά καθώς και των δυνατοτήτων που παρέχονται στις αγορές άλλων χωρών. Στο βαθμό όμως που η προσπάθεια αναπλήρωσης των εσόδων οδηγεί σε δραστηριοποίηση σε αγορές άλλων χωρών, κυρίως της Νοτιοανατολικής

Ευρώπης, αυξάνεται αντίστοιχα και ο χρηματοπιστωτικός κίνδυνος, κάτι που δεν πρέπει να παραβλεφθεί.

Από την ανάλυση των οικονομικών μεγεθών των ελληνικών τραπεζών το διάστημα 1993-1998 βλέπουμε ότι οι εμπορικές τράπεζες κατέχουν την κυρίαρχη θέση σε αυτό μιας και, συγκεντρώνεται σε αυτές το 1998 το 69% των χορηγήσεων, το 78% των καταθέσεων, το ενεργητικό τους αποτελεί το 73% του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, κατέχουν το 77% των καταστημάτων και απασχολείται σε αυτές το 82% των εργαζομένων στις τράπεζες. Κατά το 1998 έχει βελτιωθεί η θέση των εμπορικών τραπεζών σε όλα τα μεγέθη κυρίως όσον αφορά στις χορηγήσεις οι οποίες έχουν αυξηθεί κατά 36%. Αυτό οφείλεται κυρίως στην αύξηση των δανείων (στεγαστικών, καταναλωτικών, πιστωτικές κάρτες) προϊόντα που αποτελούν αυτή τη στιγμή το 'φιλέτο' στο τραπεζικό σύστημα και σε αυτά αναμένεται να δοθεί σημαντικό βάρος για αύξησή τους τα επόμενα χρόνια, κάτι που εξασφαλίζει και η σημαντική πτώση των επιτοκίων εν όψει της εισόδου της χώρας στην Ο.Ν.Ε.

Εξετάζοντας τη διαχρονική εξέλιξη αυτών των βασικών μεγεθών των εμπορικών τραπεζών την περίοδο 1993-1998 βλέπουμε ότι όλες οι τράπεζες έχουν αυξήσει τα μεγέθη τους, άλλες πάρα πολύ και άλλες λιγότερο. Όσον αφορά στο ενεργητικό τη μεγαλύτερη αύξηση την παρουσιάζει η τράπεζα EFG Eurobank με 997% και ακολουθούν η Πειραιώς με 787% και η Εγνατία με 613%. Παραδοσιακοί τραπεζικοί όμιλοι, όπως της Εθνικής και της Εμπορικής παρουσιάζουν πολύ μικρότερη αύξηση στο ενεργητικό τους. Το ίδιο σκηνικό βλέπουμε και στις καταθέσεις, τις χορηγήσεις, τα καταστήματα και τους υπαλλήλους. Με βάση τη σειρά κατάταξης για κάθε μέγεθος διαπιστώνουμε την άνοδο στις πρώτες θέσεις δυναμικών τραπεζικών ομίλων όπως της Πίστεως, της Πειραιώς και της EFG Eurobank. Έτσι η Τράπεζα Πίστεως, με βάση τη σειρά κατάταξης του ενεργητικού ήταν τρίτη το 1993 ενώ το 1998 ξεπέρασε την Εμπορική Τράπεζα κατακτώντας τη δεύτερη, η Τράπεζα EFG Eurobank, που ήταν ένατη το 1993, κατέκτησε την έκτη θέση και η Τράπεζα Πειραιώς που ήταν δωδέκατη το 1993, ανέβηκε στην έβδομη θέση.

Με βάση τους βασικούς οικονομικούς δείκτες των εμπορικών τραπεζών πάντα για την περίοδο 1993-1998 και σχετικά με το κόστος προσωπικού το 1998 το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών προσωπικού παρουσιάζουν οι τράπεζες που ελέγχονται από το δημόσιο όπως η Εμπορική, η Αττικής, η Ιονική και η Γενική. Αντίθετα, οι ιδιωτικές τράπεζες εμφανίζουν

μικρότερα ποσοστά δαπανών προσωπικού με μικρότερο αυτό της EFG Eurobank. Με βάση το μέσο όρο της περιόδου διαπιστώνουμε ότι οι τράπεζες Εθνική, Πίστewς και EFG Eurobank εμφανίζουν το μικρότερο ποσοστό δαπανών προσωπικού προς ενεργητικό. Όσον αφορά τη κερδοφορία, παρά τις μεγάλες εξαγγελίες τα τελευταία έτη για τα υπέρογκα κέρδη των τραπεζών, η ανάλυση των δεικτών μας έδειξε ότι η κερδοφορία των τραπεζών δεν ήταν καλύτερη το 1998 από ότι ήταν το 1993 ή το 1994. Είναι γεγονός όμως ότι βρίσκεται σε άνοδο όταν συγκρίνεται με το 1996. Το 1996 όμως ήταν ένα χαρακτηριστικό έτος από την άποψη ότι μερικές τράπεζες ειδικά αυτές που είναι υπό κρατικό έλεγχο στην προσπάθειά τους να εξυγιάνουν τα χαρτοφυλάκιά τους κράτησαν μεγάλα ποσά σε προβλέψεις με αποτέλεσμα να δείξουν μειωμένη λογιστική κερδοφορία. Το γεγονός βέβαια ότι τα χαρτοφυλάκια τους έχουν εξυγιανθεί συνεπάγεται ότι η πραγματική κατάσταση των τραπεζών είναι καλύτερη σήμερα από ότι ήταν το 1993 και αυτό αποτελεί θετικό στοιχείο για την πορεία του τραπεζικού τομέα. Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι υπάρχουν μεγάλες διαφορές σχεδόν σε όλους τους δείκτες μεταξύ των τραπεζών. Σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, οι διαφορές αυτές θα προσδιορίσουν ποιες τράπεζες θα συνεχίσουν την πορεία τους στον 21^ο αιώνα και ποιες θα υστερήσουν. Τέλος οι μικρότερες και οι ιδιωτικές τράπεζες φαίνεται ότι εμφανίζουν μεγαλύτερη κερδοφορία από τις μεγαλύτερες και ελεγχόμενες από το κράτος.

Με βάση του δείκτες της παραγωγικότητας βλέπουμε ότι η παραγωγικότητα του προσωπικού της Eurobank της Εργασίας και της Πίστewς έχουν τις υψηλότερες τιμές. Οι τράπεζες που βρίσκονται υπό τον έλεγχο του κράτους ή που είναι προς ιδιωτικοποίηση όπως η Εθνική, η Εμπορική και η Γενική, έχουν χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από την ύπαρξη πλεονάζοντος και υψηλού μέσου όρου ηλικίας προσωπικού σε αυτές. Σε γενικές γραμμές τα ίδια ισχύουν και για το δείκτη καθαρών κερδών προς καταστήματα. Το πιο παραγωγικό δίκτυο καταστημάτων για την εξεταστέα περίοδο είναι αυτό της Eurobank και ακολουθεί αυτό της Εργασίας, της Πίστewς και της Δωρικής. Έτσι με βάση τους δύο αυτούς δείκτες μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι ιδιωτικές τράπεζες είναι πιο παραγωγικές από τις ελεγχόμενες από το κράτος. Επίσης οι ιδιωτικές τράπεζες έχουν πιο παραγωγικό προσωπικό ως προς τις παραδοσιακές εργασίες. Η μόνη τράπεζα από τις ελεγχόμενες που ξεχωρίζει

είναι η Εθνική. Εν γένει τα ίδια ισχύουν σε γενικές γραμμές και ως προς την παραγωγικότητα του δικτύου καταστημάτων. Με βάση το μέσο όρο της περιόδου, το πιο παραγωγικό δίκτυο καταστημάτων ως προς τις καταθέσεις και τις χορηγήσεις το έχουν η Eurobank, η Interbank, η Δωρική και η Εθνική. Και εδώ βλέπουμε την Εθνική να ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες τράπεζες που είναι υπό τον έλεγχο του δημοσίου λόγω του αναπτυγμένου δικτύου καταστημάτων που έχει σε όλη τη χώρα.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα του υπολογισμού της συσχέτισης των βασικών οικονομικών δεικτών των εμπορικών τραπεζών, θα περίμενε κανείς να εμφανιστούν πιο σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών δεικτών. Ειδικά για τους δείκτες κερδοφορίας, θα περίμενε κανείς να συσχετίζονται αρνητικά με τους δείκτες προσωπικού. Ωστόσο και άλλες έρευνες που είχαν ως αντικείμενο τη δομή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος έχουν δείξει ότι η κερδοφορία των ελληνικών εμπορικών τραπεζών δεν εξαρτάται από καθαρά οικονομικούς παράγοντες, όπως το κόστος προσωπικού ή τα έσοδα και έξοδα από τόκους, αλλά από τις κυβερνητικές παρεμβάσεις στη λειτουργία του και από το μονοπωλιακό του χαρακτήρα και τη συγκέντρωση, που αναδεικνύεται ως βασικός προσδιοριστικός παράγοντας της τραπεζικής κερδοφορίας.

Αναφορικά με τα αποτελέσματα που έδωσε η Cluster Analysis αξίζει να αναφερθούν με βάση το δείκτη δαπάνες προσωπικού ως προς το ενεργητικό οι δύο ομάδες τραπεζών που προέκυψαν. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από τράπεζες των οποίων οι δαπάνες προσωπικού ως προς το ενεργητικό έχουν τάση αύξησης, ενώ στη δεύτερη ομάδα συμβαίνει το αντίθετο. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από τράπεζες ιδιωτικών συμφερόντων οι οποίες έχουν μειώσει τα λειτουργικά τους έξοδα την συγκεκριμένη περίοδο, ενώ η πρώτη ομάδα αποτελείται κυρίως από τράπεζες που είναι υπό τον έλεγχο του δημοσίου. Η ομαδοποίηση της παραγωγικότητας του δικτύου καταστημάτων έδωσε τρεις ομάδες με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από οκτώ τράπεζες που έχουν τάση για αύξηση των κερδών τους ανά κατάστημα, τράπεζες που ανήκουν στον ιδιωτικό τομέα και πρόκειται να κυριαρχήσουν στο τραπεζικό τοπίο τα επόμενα χρόνια, όπως η Πίστews και Πειραιώς. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από έξι τράπεζες που παρουσιάζουν μικτή τάση ως προς το δείκτη αυτό και είναι κυρίως ελεγχόμενες από το κράτος. Η τρίτη ομάδα αποτελείται από πέντε τράπεζες

στις οποίες η παραγωγικότητα του δικτύου τους βρίσκεται σε φάση πτώσης και αυτό ειδικά

στην περίπτωση της Eurobank και της Ευρωπαϊκής Λαϊκής οφείλεται στο ότι βρίσκεται σε διαδικασία ανάπτυξης στον ελλαδικό χώρο και δεν έχει δώσει ακόμα τα αναμενόμενα κέρδη. Τέλος το συμπέρασμα που εξαγάγουμε από τις ομάδες με βάση την παραγωγικότητα ως προς τις καταθέσεις και χορηγήσεις, είναι ότι σχεδόν όλες οι τράπεζες παρουσιάζουν θετική τάση, κάτι που σημαίνει ότι η πολιτική χωροθέτησης τραπεζικών καταστημάτων από τις ελληνικές εμπορικές τράπεζες είναι επιτυχής. Εξ'άλλου, το δίκτυο καταστημάτων είναι το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των ελληνικών τραπεζών εν όψει της εισόδου στην Ο.Ν.Ε.

Οι προοπτικές για την περαιτέρω πορεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος μετά την είσοδο της χώρας στην Ο.Ν.Ε. είναι δυνατόν με επιτυχείς επιλογές και συντονισμένη προσπάθεια να καταστούν περισσότερο ευνοϊκές. Είναι γεγονός ότι οι τράπεζες θα δεχθούν πιέσεις στο νέο περιβάλλον, που όμως δε θα οδηγήσουν κατ'ανάγκη σε μείωση της κερδοφορίας. Οι τράπεζες που θα αναπτύξουν νέα προϊόντα και υπηρεσίες και θα επεκτείνουν τις δραστηριότητες τους, εκμεταλλευόμενες τα χαμηλά επιτόκια και την επερχόμενη αύξηση της ζήτησης για χρηματοπιστωτικά προϊόντα, έχουν μεγάλες δυνατότητες να αυξήσουν την κερδοφορία τους. Είναι αλήθεια ότι εργασίες όπως η χρηματοδότηση μεγάλων ελληνικών επιχειρήσεων, θα βρεθούν υπό το βάρος έντονου ανταγωνισμού, γεγονός που συνεπάγεται είτε εξαιρετικά χαμηλά περιθώρια κέρδους είτε απώλεια εργασιών είτε και τα δύο. Αντίθετα τομείς όπως η καταναλωτική και στεγαστική πίστη, η χρηματοδότηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων και γενικά οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες συναλλαγών μικρής αξίας θα προσφέρουν ικανοποιητικά περιθώρια κέρδους και σαφώς ευνοϊκότερο πλαίσιο ανταγωνισμού.

Άλλωστε, μία από τις σημαντικότερες επιπτώσεις της σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας και της συμμετοχής της στο τρίτο στάδιο της Ο.Ν.Ε. είναι η διαμόρφωση περιβάλλοντος χαμηλού πληθωρισμού και επιτοκίων¹. Λόγω της έντασης του ανταγωνισμού και της μακροοικονομικής σταθερότητας αναμένονται σημαντικά οφέλη για τους αποταμιευτές, τους καταναλωτές, τους

¹ Για λεπτομερή παρουσίαση, βλ. Καραμούζης (1998)

συναλλασσομένους, τον απλό πολίτη. Αναμένεται ότι θα βελτιωθεί η ποιότητα των προσφερομένων υπηρεσιών, θα μειωθεί το κόστος παροχής τους και θα διευρυνθούν σημαντικά το εύρος και η ποικιλία των προσφερομένων προϊόντων και υπηρεσιών καθώς και οι εναλλακτικές δυνατότητες των συναλλασσομένων. Οι συνθήκες αυτές αναμένεται να δημιουργήσουν τη σημαντική βελτίωση της ζήτησης για δάνεια και άλλες μορφές χρηματοδότησης και κατά συνέπεια να προκαλέσουν διεύρυνση της ελληνικής τραπεζικής αγοράς. Τα παραπάνω έχουν αρχίσει να γίνονται πραγματικότητα μέσα στο 1999 και ειδικά στο πρώτο εξάμηνο του 2000 όπου μετά την ανακοίνωση των εξαμηνιαίων αποτελεσμάτων των τραπεζών, τα κέρδη τους είναι αυξημένα σε σχέση με το αντίστοιχο περυσινό διάστημα κάτι που οφείλεται κυρίως στην έκρηξη της ζήτησης για καταναλωτικά και στεγαστικά προϊόντα, μιας και τα κέρδη από τις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές βρίσκονται σε ύφεση λόγω της κρίσης στο Χ.Α.Α.

Μετά την εισαγωγή του Ευρώ, οι τράπεζες που λειτουργούν σε τοπικές αγορές θα εξακολουθούν να έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα στις αγορές αυτές, λόγω της δυνατότητας να αξιολογούν ευχερέστερα τους κινδύνους από συναλλαγές με επιχειρήσεις, καθώς και λόγω των μακροχρόνιων σχέσεων που έχουν αναπτύξει με την πελατεία τους και της καλύτερης γνώσης και εξοικείωσης με το λογιστικό, νομικό και δημοσιονομικό πλαίσιο που ισχύει στη συγκεκριμένη χώρα. Ωστόσο για να διατηρήσουν την ανταγωνιστικότητά τους, θα απαιτηθούν κατάλληλες και έγκαιρες επιλογές από τις τράπεζες και υιοθέτηση μιας αποτελεσματικής μεσοπρόθεσμης πολιτικής. Η απόκτηση μεγέθους, εξασφαλίζει μέχρι ενός σημείου οικονομίες κλίμακας και δυνατότητα επέκτασης των δραστηριοτήτων τους και σε άλλες αγορές. Επίσης πρέπει να συμπίεστούν τα λειτουργικά τους έξοδα και να εφαρμόσουν βελτιωμένες μεθόδους αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού και των απασχολούμενων κεφαλαίων, ούτως ώστε να επωφεληθούν από τις δημιουργούμενες νέες ευκαιρίες. Οι ελληνικές τράπεζες στηριζόμενες σε όλα τα παραπάνω καθώς και σε ισχυρή κεφαλαιακή βάση και αποτελεσματική διοίκηση μπορούν να προετοιμαστούν κατάλληλα για τις επερχόμενες αλλαγές, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητά και τη αποτελεσματικότητά τους σε σταθερή και μακροχρόνια βάση και να ανταποκριθούν στη νέα πρόκληση με επιτυχία.

♦ **Ελληνική**

1. Αθανασόπουλος Δ., *Περιγραφική Στατιστική*, Πειραιάς 1988
2. Βασιλείου Δ., 'Ποιες είναι πιο κερδοφόρες τράπεζες στην Ελλάδα: Οι μικρές, οι μεσαίες ή οι μεγάλες;', *Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών*, Δ' Τριμηνιαία 1992
3. Βλιάμος Σπ., Κυριαζής Νικ., *Ευρωπαϊκή Νομισματική Ολοκλήρωση: Η Αποπεριφεριοποίηση των Εθνικών Τραπεζικών τομέων*, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Επίκαιρα Θέματα 14
4. Γεωργούτσος Δ., Ν. Ζόνζηλος, Σ. Λώλος, Δ. Μόσχος, Στ. Πανταζίδης και Χ. Σταματόπουλος, *Εξελίξεις και Προοπτικές Εναλλακτικών Πηγών Αντλησης Κεφαλαίων στην Ελλάδα*, ΕΤΒΑ, Νοέμβριος 1994
5. Δρακάτος Κ.Γ., *Περιγραφική Οικονομική Στατιστική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1985
6. Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, *Έκθεση Επιτροπής (Καρατζά) για την αναμόρφωση και τον εκσυγχρονισμό του Τραπεζικού Συστήματος*, Αθήνα 1987
7. Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, *ΕΥΡΩ: Προσαρμογές και επιπτώσεις στον Ελληνικό Τραπεζικό Τομέα από την Οικονομική και Νομισματική Ένωση και την εισαγωγή του ΕΥΡΩ*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 1998
8. Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, *Οι Τράπεζες στην Ελλάδα*, Αθήνα 1998
9. Θωμαδάκης Στ., Ξανθάκης Μ., *Αγορές Χρήματος και Κεφαλαίου*, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 1990
10. Ι.Ο.Β.Ε., *Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Τραπεζικό Σύστημα*, Αθήνα 1992
11. Καραμούζης Ν., 'Περιθώρια επιτοκίου και τραπεζική κερδοφορία στον ελληνικό τραπεζικό τομέα', *Επιλογή - Τάσεις: Η Ελληνική Οικονομία 1998*, Αθήνα 1999
12. Καραμούζης Ν., 'Η μετάβαση του ελληνικού τραπεζικού τομέα στη ζώνη του Ευρώ', *Αφιέρωμα στο Ευρώ- Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών*, Α' Τριμηνιαία 1998
13. Κιόχος Π.Α., *Περιγραφική Στατιστική*, Εκδόσεις Σταμούλης, Πειραιάς 1990
14. Κοκκομέλης Κ., *Τραπεζικές Υπηρεσίες προς Καταναλωτές (Retail Banking)*, Ένωση Ελληνικών Τραπεζών 1995
15. Κορλιράς Π.Γ., *Εισαγωγή στη Νομισματική Θεωρία*, Αθήνα 1998

- 16.Κοτζαμάνης Στ., 'Ο κλάδος των Τραπεζών - Εμπορικές Τράπεζες',
Περιοδικό Χρήμα, Τεύχος Μαΐου 1996
- 17.Λώλος Σ., 'Χρηματοοικονομική Ανάπτυξη και Οικονομική Μεγέθυνση',
Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και Ανάπτυξη, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Μάρτιος
2000
- 18.Μαρματάκης Νικ. Γ., Θεωρητική Οικονομική, Αθήνα 1977
- 19.Μόσχος Δ., Φραγγέτης Δ., Το παρόν και το μέλλον των Ελληνικών
Τραπεζών, Έκδοση Ι.Ο.Β.Ε., Αθήνα 1997
- 20.Οικονομική και Βιομηχανική Επιθεώρηση, Αφιέρωμα: Τραπεζικό
Καλειδοσκόπιο, Μάρτιος 1999
- 21.Πετράκης Π., Η Χρηματοδότηση της Ανάπτυξης, Εκδόσεις Παπαζήση,
Αθήνα 1985
- 22.Πετράκης Π., Αλεξάκης Π., Εμπορικές και Αναπτυξιακές Τράπεζες,
Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1990
- 23.Πετράκης Π., Χρηματοοικονομική Διαχείριση και Χρηματοοικονομικό
Σύστημα, Αθήνα 1998
- 24.Ρόκος Κ., Ταξονομική Ανάλυση, Ι.Π.Α., Αθήνα 1988
- 25.Σταϊκούρας Χ., Στελιάρος Μιχ., 'Τραπεζικά Θέματα', Δελτίο Ένωσης
Ελληνικών Τραπεζών, Γ' - Δ' Τριμηνιαία 1999
- 26.Σαχινίδης Φ., Χαρδούβελης Α., Ευρώ: Ένα νόμισμα για την Ευρώπη,
Εθνική Τράπεζα Ελλάδος, Μάρτιος 1998
- 27.Το Βήμα της Κυριακής, 'Νέες πηγές εισοδήματος για τις Ελληνικές
Τράπεζες', (Εφημερίδα) Το Βήμα της Κυριακής, σελ. 27, Κυριακή 5
Δεκεμβρίου 1999
- 28.Τόλιος Γ., 'Τραπεζικοί και Ασφαλιστικοί Όμιλοι στην Ελλάδα', Οικονομική
Επιθεώρηση Εμπορικής Τράπεζας, Τεύχος 16, 1998
- 29.Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για
το έτος 1998, Αθήνα 1999
- 30.Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για
το έτος 1999, Αθήνα 2000
- 31.Τράπεζα της Ελλάδος, Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τραπεζικής της
Ελλάδος, Αθήνα 1978
- 32.Φίλιος Β.Φ., Η Οικονομική των Τραπεζικών Επιχειρήσεων, Εκδόσεις
Interbooks, Αθήνα 1994
- 33.ΦΕΚ, αρ.6, 30/3/1841

34. Χαρδούβελης Γ., 'Επιτόκια, Οικονομική Δραστηριότητα και η Διαχείριση των Στοιχείων του Ισολογισμού των ελληνικών τραπεζών: Η Πρόκληση μετά την Απελευθέρωση των Αγορών', Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Γ' Τριμηνία 1994

♦ Ξενόγλωσση

1. De Boissieu C., "The French Banking Sector in the Light of European Financial Integration", στο Jean Dermine (Ed.), *European Banking in the 1990*, Basil Blackwell 1990
2. E.C.B., *Eu Banks Income Structure*, April 2000
3. E.C.B., *The effects of technology on the EU banking systems*, July 1999
4. E.C.B., *Possible effects of EMU on the EU banking systems in the medium to long term*, February 1999
5. Everett B., *Cluster Analysis*, London 1974
6. Gilligan T., M. Smirlock, 'An Empirical Study for Joint Production and Scale Economies in Commercial Banking', *Journal of Banking and Finance*, No 8, 1984
7. Gilligan T., M. Smirlock-W. Marshall, 'Scale and Scope Economies in the Multi-product Banking Firm', *Journal of Monetary Economics*, No 13, 1984
8. Gnanadesikan R., *Methods for Statistical Data Analysis of Multivariate Observations*, Second Edition, John Willey and Sons, 1997
9. Gortsos C.V., *The Greek Banking System*, Hellenic Bank Association., 1998
10. Hartigan J.A., *Clustering Algorithms*, New York, 1975
11. Hondroyannis H., Lolos S., Papapetrou E., 'Market Structure and Performance in the Greek Banking System', *Emerging Capital Markets*, Quorum Books, 1998
12. Hondroyannis H., Lolos S., Papapetrou E., 'Assessing competitive conditions in the Greek Banking System', *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 1999
13. International Monetary Fund, *International Financial Statistics*, New and Revised Data, November 1999
14. Kotler Ph., *Marketing Management –Analysis, Planning, Implementation, and Control*, 6th Edition, Practice Hall, New Jersey 1988